

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Diplomová práce

Bc. Štěpánka Kopřivová

**Od ženy v politice k političce. Společné aktivity
československých poslankyň mezi lety 1918-1948**

**From women in politics up to female politician. Common
activities of female parliament member's between years
1918-1948**

Praha 2020

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

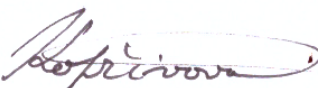
Poděkování:

Předně bych ráda poděkovala všem, bez jejichž pomoci by tato práce nemohla vzniknout. Především patří velký dík panu Prof. PhDr. Jiřímu Štaifovi, CSc. za odborné vedení této diplomové práce, konzultace, připomínky a čas, který mé práci věnoval. Dále bych ráda poděkovala Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, Národnímu archivu, Archivu bezpečnostních složek, Archivu hlavního města Prahy a Národní knihovně, jejichž efektivním fungováním je práce historiků značně usnadněna. Velký dík náleží také mému příteli Bc. Františkovi Konečnému za pomoc s formátováním textu práce. V neposlední řadě pak děkuji své rodině za všestrannou podporu během mého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. března 2020

Podpis.....

Abstrakt

Předkládaná práce se pohybuje na pomezí gender history a historie žen. Klade si za cíl analyzovat agendu, které se věnovaly československé poslankyně mezi lety 1918 - 1948. Práce popisuje, analyzuje a nachází společné rysy politické, sociální i genderové motivace a programové priority v parlamentních aktivitách poslankyň československého parlamentu. Práce usiluje o nalezení možných spojitostí mezi agendou československých poslankyň a širší společenskou či politickou situací státu, jakými jsou geopolitické či hospodářské krize. Práce se soustředí na vývoj toho, co je chápáno pod pojmem „ženská problematika“ a na vývoj procentuálního zastoupení ženské problematiky v celkové agendě poslankyň v průběhu sledovaného období. Text se rovněž zajímá o vztahy československých poslankyň k jejich mužským kolegům. Autorka předkládá klasifikaci typů ženských požadavků, které byly poslankyněmi chápány jako „ženský zájem“ společný všem ženám jako sociální skupině. Primární zájem se soustředí na předpokládaný vývoj od ženského aktivismu na půdě sněmovny ke komplexnímu politickému programu československých poslankyň.

Klíčová slova

Poslankyně, Františka Zeminová, Československý parlament, ženská problematika, politické stranictví, 1918-1948, volební právo, gender

Abstract

The presented work is situated on the borderline between gender history and women's history. It aims to analyze the agenda of the Czechoslovak female deputies between 1918 and 1948. The work describe, analyze and looks for common features of political, social and gender motivation and program priorities in the parliamentary activities of the female deputies of the Czechoslovak Parliament. Work looks for connections between agenda of female deputies and the social and political situation of the state like geopolitical or economic crisis. This work focuses on the development of what is understated under the term „female issues“ and how big is the part of female issues in the overall agenda of female deputies during the period. The text is also interested in relations female deputies with their male colleagues. The author presents types of women’s requirements, which female deputies considered to contribute to women as social group. The primary focus is on the anticipated evolution from female ambassadors to real parliament member with comprehensive political program.

Key words

Female members of parliament, Františka Zeminová, Czechoslovakian parliament, female issues, political party membership, 1918-1948, women's suffrage, gender

Obsah

Úvod	8
1 Charakteristika pramenů a užití sekundární literatury	11
2 Gender jako kategorie	15
3 České ženské hnutí.....	19
3.1 České salóny.....	19
3.2 Ideál ženy v dlouhém 19. století a jeho proměny.....	21
3.3 Ženské spolky charitativní, vzdělávací, profesní a akademické	23
3.4 Vzdělávání žen v dlouhém 19. století	24
3.5 Boj za volební právo československých žen	38
4 Od ženy v politice k političce	49
4.1 Společné aktivity československých poslankyň 1918-1920	51
4.2 Společné aktivity československých poslankyň 1920-1925	63
4.3 Společné aktivity československých poslankyň 1925-1929	76
4.4 Společné aktivity československých poslankyň 1929-1935	86
4.5 Společné aktivity československých poslankyň 1935-1939	94
4.6 Společné aktivity československých poslankyň 1945-1948	101
5 Shrnutí práce prvních československých poslankyň na příkladu Františky Zeminové ..	114
6 Ženské požadavky v širším kontextu	132
7 Dynamika společných aktivit československých poslankyň	134
8 Závěr	142
9 Zdroje.....	146
9.1 Sekundární literatura – články.....	146

9.2	Sekundární literatura – monografie a akademické práce	150
9.3	Online zdroje	154
9.4	Archivní prameny netištěné	155
9.5	Prameny archivu PSP	156
9.6	Tištěné legislativní prameny	166
9.7	Tištěné knižní prameny a brožury do roku 1960.....	167
9.8	Články a periodika do roku 1960	171
10	Seznam příloh	172
10.1	Tabulky.....	173
10.2	Grafy.....	181

Úvod

Předkládaná práce se na základě dostupných pramenů a literatury pokouší o nalezení, popis a zobecnění určitých společných rysů, vývojových tendencí, programových priorit a primární agendy v okruhu poslankyň Československého parlamentu mezi lety 1918 a 1948. Zároveň si klade za cíl zodpovědět některé dílčí otázky k charakteristice jakési typické československé poslankyně sledovaného období.

Zkoumané období je na jedné straně vymezeno vznikem republiky, a tedy faktickým začátkem aktivní participace československých žen v politickém dění, na druhé straně tvoří pomyslnou hraniční čáru rok 1948. Je tomu tak především z důvodu definitivního konce fungování pluralitního stranického systému v Československu a nástupu diktatury komunistického režimu. Právě v důsledku vlády jedné strany a fakticky neexistující opozice ve formě opozičních politických stran, není období 1948-1989 pro účely práce zajímavé.

Práce se pohybuje na pomezí genderhistory a historie žen. Faktem je, že československé poslankyně netvořily ve sledovaném období v rámci Poslanecké sněmovny žádný formální blok. Poslankyně zastupovaly různé politické strany, pocházely z různých společenských vrstev, různých částí republiky a lišily se i národnostně. Na základě dostupných pramenů lze jasně prokázat, že i přesto v parlamentu společně prohlašovaly zákony a nařízení týkající se ženské problematiky. Dělo se tak bez ohledu na stranickou příslušnost poslankyň.

Hlavní pramennou základnu tvoří tisky a stenografické záznamy dostupné v archivu PSP. Umožňují rekonstruovat tematické ukotvení agendy poslankyň, vztahy mezi muži a ženami ve sněmovně i primární identitu žen v parlamentu. Rovněž nepostradatelným zdrojem informací je dobový ženský tisk, především publikace z pera vybraných političek. Nedílnou součástí výzkumu je i studium záznamů ze schůzí politických stran, stranických stanov a dokumenty z interních archivů jednotlivých uskupení. Použity byly rovněž dobové výroční publikace vydané u příležitosti jubileí Františky Zeminové.

Tematické vymezení pojmu „ženská problematika“ je pro účely této práce stanoveno na základě výpovědí samotných historických aktérek zaznamenaných v dostupných pramenech. Jinými slovy – práce za ženskou problematiku považuje to, co pod tento pojem zahrnovaly prvorepublikové poslankyně. Primární je tedy artikulace a nazírání samotných historických aktérek. Jedná se tak 1. o otázky týkající se přímo společenské a profesní diskriminace na základě pohlaví, 2. postavení ženy v rodině a společnosti, 3. otázky mateřství, 4. otázky

ženské sexuality. Rovněž je třeba kalkulovat s případy, kdy poslankyně větší celospolečenské téma vztáhne přímo k ženám jako zájmové či poškozené skupině.

Autorka si klade za cíl popsat agendu, které se české poslankyně věnovaly, a případně vymezit určité majoritní okruhy. Zajímat se bude i o vývoj procentuálního zastoupení ženské problematiky v celkové agendě poslankyň v průběhu sledovaného období. Dále je účelem této práce na základě dokumentů Poslanecké sněmovny potvrdit, či vyvrátit vstupní tezi o společném postupu československých žen. Z této snahy vyplývá otázka, zda je ve sledovaném období pro poslankyně jejich gender více než jejich třídní příslušnost. Jinak řečeno, zda je pro československou političku primární identifikací „žena“ a sounáležitost s touto sociální skupinou (tj. genderem), nebo zda se primárně identifikuje jako příslušnice politického uskupení, jehož priority má v parlamentu hájit. Autorka pracuje s tezí, že primární identifikace političek se přímo promítne do jimi problematizovaných témat a akcentovaných politických požadavků. Na základě agendy by tedy mělo být možné otázku identifikace zodpovědět. Poslankyně se tak mohla cítit být především buď ženou a bojovnicí za práva žen nebo např. agrárnicí a bojovnicí za zájmy agrární strany. Autorku zajímá, zda v průběhu sledovaného období došlo k nějakým změnám v politickém chování českých poslankyň, či zda je jejich strategie konstantně „proženská“. Dojde-li k takovému, z pramenů patrnému, předefinování úkolu československé ženy v politice, bude cílem stanovit, kdy a za jakých okolností k takovému zvratu došlo. Jinak řečeno, co zapříčiní možnou změnu primární identifikace. Zajímat se bude i o motivaci českých žen na politice participovat a jejich případné konkrétní snahy o reinterpretaci ženské role ve společnosti.

Práce bude stanovené otázky zodpovídat na základě porovnání agendy československých političek. Vycházet budu především ze života a činnosti Fráni Zemínové, která v československém parlamentu zasedala po celou dobu existence první republiky. Je tudíž nejlepším reprezentantem ženské činnosti na půdě Poslanecké sněmovny ve sledovaném období. Zároveň byla ve své době jak politickou, tak širší veřejností vždy chápána jako výrazná a politicky nebývale aktivní osobnost. Aby byl obraz zvolené osobnosti co nejkomplexnější, bude práce aspoň okrajově sledovat jak život Fráni Zeminové před vznikem republiky, tak i po roce 1948. Srovnávána bude jak agenda československých poslankyň s agendou mužů v Poslanecké sněmovně, tak práce jednotlivých žen v dolní komoře parlamentu.

Pro nastínění startovní pozice žen před vstupem do politiky je nutné aspoň přehledově charakterizovat dosavadní vývoj ženských aktivit na území Československa. Pro přehlednost

a načrtnutí charakteru prostředí, v němž mohly poslankyně svou agendu prosazovat, jsou součástí práce rovněž tabulky a grafy shrnující vývoj početního zastoupení žen na půdě Poslanecké sněmovny v jednotlivých volebních obdobích, aktivitu poslankyň a procentuální zastoupení ženské problematiky v celkové agendě.

Teoretické ukotvení práce vychází z metodologických a historiografických textů věnujících se genderhistory a postavení ženy v dlouhém devatenáctém století, potažmo první polovině století dvacátého. Pracuje-li práce s pojmem „žena“, vztahuje jej tedy vždy ke konkrétnímu kulturnímu významu a obsahu této kategorie, typickému pro dané místo a čas. Obsah genderové kategorie „žena“ je vnímán spíše jako soubor kulturních předpokladů, stereotypů očekávání a obsahové náplně sociální role, než jako všeobecně platná kolektivní charakteristika všech osob ženského pohlaví vždy a všude.¹ Společenský význam pohlaví, jeho obsah a z něj plynoucí imperativy, vnímají zkoumané ženy jako nevyhovující a změnitelný legislativní politickou mocí.²

Ženy v československém parlamentu musely projít jistým myšlenkovým přerodem. Ten se jeví být u všech žen vstupujících do první Poslanecké sněmovny Československé republiky shodný. Slovy Františky Plamínkové: „Člen parlamentu musí mít zájem o celý život státu. Ne že by chtěl rozumět všemu odborně, ale musí mít schopnost a snahu orientovat se ve všech problémech.“³ Od aktivistky za práva žen k poslankyni s komplexním politickým programem. Od genderové ke stranické příslušnosti. Od ženy v politice k političce.

¹ OAKLEY Ann, Pohlaví, gender a společnost, Praha 2000.

² ZENON DAVIS Natalie, Women's history in Transition. The European Case, In: Feminist Studies 3, č. 3,4 1976, s. 83-103.

³ PLAMÍNKOVA Františka, Žena v demokracii, Praha 1924., s. 3.

1 Charakteristika pramenů a užití sekundární literatury

Ke zpracování byly užity především prameny z Archivu Poslanecké sněmovny České republiky. Jedná se konkrétně o věcné rejstříky k obsahům jednání a jmenné rejstříky poslanců Československého Národního shromáždění, těsnopisecké zápisy z Poslanecké sněmovny a výborů, záznamy interpelací a tisky legislativních návrhů. Rozsáhlý soubor pramenů skýtá materiál k rekonstrukci obrazu sněmovny jako instituce. Umožňuje náhled do neformální sněmovní hierarchie, vztahů mezi poslanci i způsobu jednání. Díky velkému množství dostupných tisků je možné vytyčit určité typy argumentů a tematických okruhů. Archiv zprostředkovává podrobný náhled na názorové rozložení uvnitř dolní komory, které je díky přesnému datování snadno zařaditelné do celospolečenského kontextu. Obrovský vzorek zkoumaného napomáhá poznání nejen toho, o čem se ve sněmovně jednalo, ale je možné si povšimnout také rétoriky, nasazení a emocí. Obzvláště ze zápisů projevů je možné usuzovat o vzájemných vztazích ve sněmovně a její nepsané hierarchii. Stenografické záznamy zpravují čtenáře rovněž aspoň částečně o motivacích jednotlivých poslanců, vedoucím k jejich konkrétním politickým aktivitám. Vzhledem k oficialitě zmíněného typu pramenů lze počítat s minimálním zkreslením a poměrně značnou reprezentativností informací z těchto zdrojů získaných. Valná většina parlamentních dokumentů je dostupná online přes portál Společné česko-slovenské digitální parlamentní knihovny. Užití moderních technologií dle mého názoru zkvalitňuje a usnadňuje odbornou práci historiků, a proto hodnotím digitalizaci pramenů k problematice československé politiky jako nesmírně přínosnou. Pro potřeby práce byly užity konkrétně soubory dokumentů 1918 – 1920 Revolučního Národního shromáždění československého (RNS, 14. 11. 1918 - 15. 4. 1920), Národního shromáždění československého (PS I., S I. ; 26. 5. 1920 - 16. 10. 1925), (PS II., S II. ; 17. 12. 1925 - 27. 6. 1929), PS III., S III. ; 12. 12. 1929 - 12. 4. 1935), (PS IV., S IV. ; 18. 6. 1935 - 21. 3. 1939), Prozatímního Národního shromáždění republiky Československé (PNS, 28. 10. 1945 - 16. 5. 1946) a Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé (ÚNS, 18. 6. 1946 - 5. 6. 1948).⁴

⁴ Všechny dokumenty jsou dostupné online na <http://www.psp.cz/eknih/index.htm>

Pro získání ucelenějšího a hlubšího povědomí o českém ženském hnutí, jeho činnosti, strategiích a vývoji, jsou velmi cenným zdrojem informací ženské časopisy a tiskoviny ženských spolků. Pro účely práce byly užity některé konkrétní ročníky periodik Ženská revue list pro otázku ženskou, ethickou, kulturní, Ženské listy, Ženské listy časopis pro záležitosti žen a dívek, Ženský list časopis pracující třídy ženského pohlaví, Ženský obzor revue českých žen, Ženský svět list paní a dívek českých, dostupných ve fondu periodik knihovny Archivu hlavního města Prahy. Dalším zajímavým zdrojem mohou být konkrétní publikace z pera poslankyň či stranické sborníky a tiskoviny. Pro větší reprezentativnost závěrů předkládané práce byly užity např. sborník Buřiči a tvůrci vydaný k padesátému výročí vzniku ČSN v roce 1947⁵; publikace Barbory Kubičkové Národně socialistické ženy v národním odboji 1938 – 1945, příspěvek k historii českého odboje, ústředí žen Československé strany národně-socialistické v Praze, z roku 1947 a např. Programové referáty ze sjezdu zastupitelstva Československé strany národně socialistické z 8. a 9. prosince 1945 v Praze pod názvem Byli jsme a budem.⁶

Mezi prameny vztahující se ke konkrétním osobnostem patří publikace Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové vydaná Ústřední jednotou žen Čs. strany národně socialistické v roce 1947⁷, či obdobná brožura pod názvem Statečná žena vydaná Ústředním výkonným výborem Svazu československé mládeže socialistické v roce 1932⁸. Jako příklad děl, jejichž autorkami byly samy poslankyně, uvedu práce Luisy Landové-Štychové Pomozte!: brožura pro budovatele Rudé pomoci (1927)⁹, Pomoc proletářským dětem (1927)¹⁰, Sociálně-revoluční význam 14. října 1918 (1935)¹¹ a práci Výchova dětí v bezvěrecké rodině (1947)¹² a publikace z pera Betty Karpíškové Žena a socialism (1933)¹³ a brožuru věnující se interrupcím Novelisace trestního zákona. Potratové paragrafy¹⁴.

⁵ ŠANTRŮČEK Bohuslav, ed. Buřiči a tvůrci: vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy: 1897-1947, Čs. strana národně socialistická, Praha 1947.

⁶ Byli jsme a budem [Programové referáty ze sjezdu zastupitelstva československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze]. Praha 1946.

⁷ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové. Ústřední jednoty žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947.

⁸ ŠANTRŮČEK Bohuslav, Statečná žena, Ústřední výkonný výbor Svazu československé mládeže socialistické, Praha 1932.

⁹ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, POLÁK František a URBAN Jan, Pomozte!: brožura pro budovatele Rudé pomoci. nákladem Ústředního výboru Mezinárodní Rudé Pomoci v Československu, Praha 1927.

¹⁰ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, Pomoc proletářským dětem, Praha 1927.

¹¹ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, Sociálně-revoluční význam 14. října 1918, Praha 1935.

¹² LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, Výchova dětí v bezvěrecké rodině. I. vydání, Praha 1947.

¹³ KARPÍŠKOVÁ Betty, Žena a socialism. Praha 1933.

¹⁴ Táž, Novelisace trestního zákona. Potratové paragrafy, Praha 1933.

Rozsah sekundární literatury k tématu československých žen v politice není na poli české historiografie nijak široký. Nejširší náhled na danou problematiku přináší monografie Dany Musilové, poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939¹⁵, Z ženského pohledu, která se ovšem omezuje pouze na období první republiky. Analýzu vstupu žen do politiky, a jejich postavení na tomto poli moci, poskytuje práce Jany Malínské s názvem Do politiky prý ženy nesmí – proč?. Určité dílčí informace o člencích českých parlamentních stran jsou obsaženy rovněž v některých monografiích k tématice československého politického stranictví.¹⁶ Z oblasti habilitačních a diplomových prací je možné zmínit např. disertační práci Andrei Baršové z roku 2015 Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919.¹⁷

Výrazně bohatší a širší je po stránce literatury oblast československé gender historie potažmo historie žen. O kontinuální zkoumání této problematiky se výrazně zasadila Milena Lenderová, jak sama svou historickou prací, tak vytvořením platformy ke spolupráci badatelů o zmíněné problematice. Věnuje se ovšem téměř výhradně dějinám žen v 19. století.¹⁸ Mezi další významné práce přispívající k tématu patří např. monografie Jany Burešové Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století¹⁹, Pavly Horské Naše prababičky feministky²⁰, Marie Bahenské Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století²¹, či Marie Neudorfové České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci²², Jany Malínské "My byly,

¹⁵ MUSILOVÁ Dana, Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky, Hradec Králové 2007.

¹⁶ MALÍŘ Jiří a Pavel MAREK, Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, Brno 2005.; KOČIAN Jiří, Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika. Brno 2002.; RYNEŠ Václav, České politické stranictví a jeho vývoj od 19. století, Praha 2013.

¹⁷ Např.: Disertační práce (PhDr), BARŠOVÁ Andrea, Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav politologie, Praha 2015. Vedoucí práce: Doc. PhDr. Ing. Ondřej Císař, PhD.

¹⁸ LENDEROVÁ Milena, K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století, Praha 1999; PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006), Pardubice 2006.

¹⁹ BUREŠOVÁ, Jana, Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Olomouc 2001.

²⁰ HORSKÁ Pavla, Naše prababičky feministky, Praha 1999.

²¹ BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005.

²² NEUDORFLOVÁ Marie, České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci, Praha 1999.

jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa²³. Neopomenutelné jsou rovněž příspěvky Daniely Tinkové²⁴.

Pro širší povědomí o otázce genderu jako historické kategorie je i v češtině přístupná celá řada monografií světového významu, ovšem překlady některých dalších zásadních prací stále chybí. Klíčovými osobnostmi pro ustálení, vymezení, etablování a specifikaci metodologie genderhistorie jsou jistě Ann Oakley²⁵, Laura L. Downs²⁶, Judith Butler²⁷ a Joan W. Scott.²⁸ Při užití termínu „gender“ jako způsobu definice moci je nutné se vyrovnávat i s texty Michela Foucaulta, ačkoli jeho práce gender přímo nereflektují.²⁹

Ke zkoumání konkrétní historické problematiky oddělených sfér moci, genderových rolí mužů a žen a přístupu žen na pole moci jsou stěžejní např. díla Lynn Abrams Zrození moderní ženy³⁰, Joan B. Landes (ed.) *Feminism, the Public and the Private*³¹, či Leonore Davidoff *Gender and the Great Divide*³². Z prací středoevropského prostoru bych zmínila např. Hanu Havelkovou a článek Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry.³³

²³ MALÍNSKÁ Jana, "My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa, Praha 2013.

²⁴ TINKOVÁ Daniela, „Oddělené sféry“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století?, In: ŘEPA Milan (ed.), 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly, Praha 2008, s. 458-470. TINKOVÁ Daniela, Tělo – věda – historie. K formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě, In: NODL Martin, TINKOVÁ Daniela (eds.), Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 13-53. TINKOVÁ Daniela, „Žena“ – prázdná kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století, In: ČADKOVÁ Kateřina, LENDEROVÁ Milena, STRÁNÍKOVÁ Jana (eds.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie, Pardubice 2006.

²⁵ ANN OAKLEYOVÁ, Pohlaví, gender, společnost, Praha 2000.

²⁶ DOWNS Laura, *Writing Gender History*, London 2004.

²⁷ BUTLER Judith, *Trampoty s rodem. Feminizmus a podrývanie identity*, Bratislava 2003.; BUTLER Judith, SCOTT Joan W. (eds.), *Feminists Theorize the Political*, New York 1992.

²⁸ SCOTT Joan W., *Feminism and History*, New York 1996.; SCOTT Joan W., *Gender and the Politics of History*, New York 1999.

²⁹ Např. FOUCAULT Michel, *Archeologie vědění*, Praha 2002.; TÝŽ, *Dějiny sexuality*, Praha 1999–2003.

³⁰ ABRAMSOVÁ Lynn, *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*, Brno 2005.

³¹ LANDES Joan B. (ed.), *Feminism, the Public and the Private*, Oxford 1998.

³² DAVIDOFF Leonore, *Gender and the Great Divide: Public and the Private in British Gender History*, *Journal of Women's History* 15, 2003, s. 11–27.

³³ HAVELKOVÁ Hana, Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry, *Sociologický časopis* 31, 1995, s. 25–38.

2 Gender jako kategorie

Dějiny žen či „womens' history“ jsou specifickým směrem studia a svébytná součást uvnitř okruhu sociálních dějin a kulturní antropologie. Jejich tematický rámec je do značné míry definován již v názvu. Podstatou je studium dějin z pozice žen, stejně jako studium historické proměnlivosti postavení a podmínek žen ve společnosti.³⁴ Akcentována je úloha žen jako sociální skupiny v dějinách, i jednotlivé biograficky zpracovávané ženské osudy zasazované do sociálně historického kontextu.³⁵

Větší zájem historiků o ženy souvisí s širším etablováním žen na poli historické vědy. To je spojeno s tzv. druhou vlnou feminismu, spadající v západní Evropě a USA do 70. let 20. století.³⁶ Rychle se zvyšující počty žen v akademické sféře s sebou nesly akcent na nová témata i snahu o aspoň částečnou revizi výkladu historie a nový náhled na dějiny jako celek. Snaha o redefinici diskurzu spočívala v tezi, že velké vysvětlující teorie opomíjejí nejen dějinnou roli, ale i optiku náboženských minorit, etnických menšin, marginalizovaných vrstev obyvatelstva a mimo jiné také žen jako sociální skupiny.³⁷ Velké historické teorie, důraz na velké politické dějiny psané „bílým mužem“ - a interpretované rovněž téměř výhradně muži-historiky, začaly podléhat tlaku na změnu metodiky i výkladového diskurzu.³⁸ Pozice ženy v historii, jako zneviditelněné a opomíjené aktérky, začala být více zmiňovaným tématem v české historiografii ponejvíce až v 90. letech.³⁹

Významným impulzem a novou metodologickou inovací k analýze a vysvětlení postavení žen v historii a potažmo i současné společnosti byl koncept „genderu“. Gender či „rod“ jsou označením kulturně konstruované osobní identity a sociální role jedince, primárně ve vztahu k maskulinitě a feminitě.⁴⁰ Na rozdíl od biologicky podmíněného pohlaví je gender determinován pouze kulturně, a je tudíž kategorií, která je proměnná v prostoru i čase. Zároveň ovšem není možné vnímat gender a pohlaví jako svého druhu binární opozice, neboť

³⁴ Více např. DOWNS Laura, *Writing Gender History*, London 2004.

³⁵ Více k tématu např. NEČASOVÁ Denisa, *Dějiny žen či gender history? Možnosti, limity, východiska*. In: *Dějiny - teorie – kritika*, 5, č.1, Praha 2008, s. 81-102.

³⁶ Např. OAKLEY Ann, *Pohlaví, gender a společnost*; OATES INDRUCHOVÁ Libora, *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*, Praha 1998.

³⁷ Více např. ŠTAIF Jiří, *Úvod do studia hospodářských sociálních dějin. o předmětu bádání, genezi a historiografii oboru*, Praha 1997.; BURKE Peter, *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929-1989)*, Praha 2004.

³⁸ Např. SCOTT Joan W., *Gender and the Politics of History*, New York 1999.

³⁹ Např. LENDEROVÁ Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha 1999.

⁴⁰ Více např. BUTLER Judith, SCOTT Joan W. (eds.), *Feminists Theorize the Political*, New York 1992.

i pohlaví je specifický sociální koncept, kterým biologickou rozdílnost mužů a žen pojmenováváme a chápeme.⁴¹

Gender je souhrnným označením pro kulturně platný systém symbolů a normativní koncept výkladu těchto symbolů, který je ve společnosti recipován jako přirozený, pevný a neměnný. Způsob výkladu symbolů i jejich hierarchii předkládá náboženský, mytologický, politický, vědecký či právní ideologický systém. Recepce genderových vzorců je součástí akulturace a socializace probíhající jaksi přirozeně po celý život. Člověk přejímá nejen jistá společenská očekávání, vážící se k roli muže či ženy, ale rovněž jisté hodnotové žebříčky a společenské apely, hranice možného, tabu a imperativy.⁴² Vysvětlení vzájemných vztahů mužů a žen spočívá v pochopení genderových vzorců chování, rolí, společenských imperativů a generových stereotypů, zakotvených ve zkoumané kultuře. Studium genderu tedy sleduje proměny komplexní hry kategorií „muž“ a „žena“ a způsob jejich definice.⁴³

O implementaci genderu do studia historie se zasloužila nemalou měrou Joan Scottová, která ve své kritice empirických dějin žen, nastolila novou metodiku historické práce. Místo toho, aby se studovalo, „co se stalo ženám a mužům v historii“, by napříště měl být analyzován proces konstrukce kategorie „muž“ a „žena“ stejně jako jejich význam a obsah. Gender je dle Joan Scottové jednak stavebním prvkem konstrukce sociálních vztahů a rovněž prvotní způsob označování mocenských vztahů. Gender je celospolečenskou analytickou kategorií srovnatelnou např. s kategorií „třída“. ⁴⁴

Pro účely práce je neopominutelným aspektem genderové teorie chápání genderu jako kategorie moci. Patriarchální podřízení ženy muži má svou spojitost s hierarchickým fungováním institucí, ekonomiky, koloniálního systému i vztahu člověka a přírody. Moc přitom, podle Foucaulta, není ničím statickým a uděleným mocensky výše postaveným mužům. Jedná se pouze o vztah, jehož existence a působení je závislé na praxi. Snahy o redefinici těchto vztahů vždy vychází z řad podřízených, kteří jaksi cítí bariéru v dalším osobním rozvoji. Naopak na zachování statu quo má, z pochopitelných důvodů, zájem strana ze systému profitující.⁴⁵

⁴¹ Více např.: BUTLER Judith, *Trampoty s rodem. Feminismus a podřívání identity*, Bratislava 2003.

⁴² MEAD Margaret, *Male and Female: A study of the sexes in a changing World*, London 1949.

⁴³ Např. DOWNS Laura, *Writing Gender History*, London 2004.

⁴⁴ SCOTT Joan W., *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, In: *The American Historical Review* 91, č. 5, New York 1986.

⁴⁵ FOUCAULT Michel, *Zrození biopolitiky. Kurz na College de France (1978-1979)*, Brno 2009.

Genderová role ukazuje mužům a ženám jejich místo ve společnosti i topograficky. Ženám je přičítáno místo v domácnosti a mužům v tzv. veřejné sféře, což je jednou z hlavních příčin vyloučení žen z veřejného života evropské společnosti.⁴⁶ Žena je jaksi uzavřena v kruhu rodiny a, zjednodušeně řečeno, je jí povolena pouze realizace v roli manželky a matky. Role ženy je derivována od jejího spojení se zajištěním pokračování rodu, který je asociován s kategorií přírody. Žena nemá možnost zasahovat do veřejného dění, které spadá do kategorie „kultura“. Toto dění ale přímo ovlivňuje i ženinu domácí sféru, jelikož i ona podléhá legislativě.⁴⁷ Rodina sama o sobě je vnímána jako základní stavební složka nejen státu, ale i společnosti. Na stabilitě rodiny závisí stabilita systému a její staticita se zdá být v zájmu celku. Narušení statu quo by pro muže znamenalo ztrátu hegemonie v ovládnutí veřejné sféry. Proti takovým snahám byla ustanovena kromě zvykových i legislativní opatření.⁴⁸

Kolonizace pole veřejné moci muži je záležitostí hluboce zakořeněnou v historii i mytologii euroamerického prostoru.⁴⁹ O snad matriarchálních uspořádáních prehistorických předneolitických společností můžeme jen diskutovat. Četné archeologické nálezy by v jistém interpretačním rámci mohly napovídat matriarchálnímu řádu založenému na kultu plodnosti. Práce věnující se neolitickým společnostem naznačují, že s rozvojem zemědělství a vznikem soukromého vlastnictví se pojil i přechod k patriarchátu. Objevuje se institut patrilinéární rodiny, v němž má muž výsadní postavení jako obránce a zajišťovatel většiny zemědělských prací na poli.⁵⁰

Starověké společnosti v povšechném nahlížení rovněž většinou vykazují trend diskriminace žen na základě pohlaví.⁵¹ Ženy měly jen omezený rozsah práv a možností uplatnění. Byly formálně vyloučeny ze spravování věcí veřejných.⁵² Zásadní roli v ustanovení nadvlády mužů nad ženami sehrála Bible a Nový zákon. Ten, navzdory proklamaci rovnosti všech lidí před Bohem, podřizuje ženu muži. Muž má být hlavou ženy jako je Kristus hlavou církve.⁵³

⁴⁶ Např. LANDES Joan B. (ed.), *Feminism, the Public and the Private*, Oxford 1998.

⁴⁷ Např. ENGELS, Fridrich. *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Praha 1979.

⁴⁸ Např. DAVIDOFF Leonore, *Gender and the Great Divide: Public and the Private in British Gender History*, *Journal of Women's History* 15/2003, s. 11–27; PURSCHOVÁ Adéla, *Genderová antropologie*, In: *Antropologia integra* serie monographica 2. Praha 1992. online:

https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/viewFile/2423/1992

⁴⁹ Např. ELSHTAINOVÁ Jean Beatke, *Veřejný muž, soukromá žena*, Praha 1999.

⁵⁰ Např. MORGAN Lewis Henry, NAHODIL Otakar, *Pravěká společnost: neboli výzkumy o průběhu lidského pokroku od divoštství přes barbarství k civilizaci*, Praha 1954.

⁵¹ KOPIČKOVÁ Božena, *Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992.

⁵² Např. ELSHTAIN Jean Bethke, *Veřejný muž, soukromá žena: ženy ve společenském a politickém myšlení*, Praha 1999.

⁵³ Sv. Pavel Ef 5. 23.

Přímým důsledkem je omezení přístupu ke vzdělání, které je vnímáno jako nadbytečné, či dokonce škodlivé. Stejně jako vzdělání, je ženám omezována i možnost ekonomicky výdělečné činnosti mimo domov.⁵⁴

Ekonomická závislost na muži přichází v ještě větší míře v období průmyslové revoluce, kdy jsou sféry domácí a veřejná nejznatelněji odděleny.⁵⁵ Právě práce a profesní uplatnění na trhu jsou následně jedním z hlavních spouštěčů ženské emancipace. Osamostatnění skrze možnost existenčního sebezajištění, nezávislého na muži, vede ke snaze o zrovnoprávnění na všech frontách. Vkročí-li žena do mužského pole působnosti, nárokuje si i mužská práva ovlivňovat pole, v nichž funguje.⁵⁶

⁵⁴ Např. BLAU Francine, FERBER Mariane, *The Economics of Women, Men and Work*, New Persey 1992.

⁵⁵ Více k tématu ženské práce v průběhu průmyslové revoluce např. PINCHBECK Ivy, *Women workers and the Industrial Revolution, 1750-1850* [online], London 1969 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=1460900>.

⁵⁶ Např. BOURDIE Pier, *Nadvláda mužů*, Praha 2000.

3 České ženské hnutí

Vstup českých žen do veřejného prostoru a prvopočátky jejich angažování mimo české domácnosti, bychom mohli datovat primárně do druhé poloviny devatenáctého století, ačkoli některé ojedinělé ženské aktivity⁵⁷ bezesporu nacházíme již ve třicátých letech, či dokonce mnohem dříve. Rozvoj českého ženského hnutí je svázán, formován a zapříčiněn mnoha společenskými, ekonomickými i kulturními vlivy.

3.1 České salóny

Po vzoru napoleonské Francie se i mezi českou zemskou šlechtou a v českém městském prostředí rozvíjí fenomén salonů.⁵⁸ Jedná se o více či méně pravidelná setkání intelektuálů, umělců, spisovatelů a vlastenců. Právě vlastenecké salóny sehrály klíčovou úlohu v českých snahách o vzkříšení jazyka a povznesení literatury, hudby, české vědy, umění i divadla.⁵⁹ Na rozdíl od Francie jsou ovšem v českém prostoru klíčovými osobnostmi, dušemi a organizátory převážně muži. Menší, převážně dámské, společnosti se již dříve pravidelně scházely, říkalo se jim káfévisity či žurfixy. Jednalo se však o poměrně uzavřené společnosti, a pomineme-li méně významné salóny v regionálních městech, jsou nejdůležitějšími salóny ty vlastenecké v pražské metropoli. Širší celospolečenský význam mělo pro Čechy zřízení Soukromé společnosti nauk v rámci Nostického salonu a Společnosti vlasteneckých přátel umění v salonu Františka Šternberka. Dalším pražským šlechtickým salonem byla společnost scházející se u Thurn-Taxisů. Až v druhé polovině 19. století se rodí měšťanské salóny. V salonech u Braunerů, Zapů, Halánků, Staňků, Fričů, Měchurů a na něj navazujících salonech Palackých a Riegrových se tak scházela česká vlastenecká společnost.⁶⁰ V tomto prostředí se také, pod vlivem osvícenských idejí, formuje myšlenka potřeby ženského

⁵⁷ Více např. RAAB Inge, Antonie Reis - Bohuslava Rajska-Celakovska (1817-1852): ein Frauenleben zur Zeit der tschechischen nationalen Wiedergeburt, Berlin 2007.

⁵⁸ PEŠKOVÁ Jaroslava, Salony jako místo setkání, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s. 9-11.

⁵⁹ HORSKÁ Pavla, Český literární salon a salon v české literatuře, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed., Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s. 172-177.

⁶⁰ KODROVÁ Jitka, Pohled do salonu rodiny Braunerovy, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s.134-138; NOVOTNÝ Pavel, K počátkům novodobých měšťanských salonů v Praze, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s. 139-146.

vzdělání za účelem vlastenecké výchovy národa.⁶¹ Ačkoli se jedná o uzavřený kruh vzdělaných mužů, hrají i zde ženy svou roli. Žena zastávala úlohu hostitelky a byly na ni kladeny určité nároky. Žena hostitele měla být v ideálním případě schopna konverzovat s hosty v několika jazycích (se zvláštním důrazem na bezchybnou češtinu v salónech českých nacionalistů), měla být znalá literatury a případně měla být schopná pobavit společnost zpěvem, přednesem či hrou na hudební nástroj.⁶²

Z druhé poloviny devatenáctého století známe i příklady ženami organizovaných salónních setkání např. spisovatelek Sofie Podlipské či Anny Lauermannové – Mikschové.⁶³

⁶¹ SRŠEŇ Lubomír, Pražský salon u Palackých a Riegrových, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s. 93-107.

⁶² MACURA Vladimír, Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy, , In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s. 75-87.

⁶³ K porovnání např. HOLEČKOVÁ Jelena, Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících, Praha 1940.; LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ Anna, RIEDLBAUCHOVÁ Tereza, ed., FARKOVÁ Eva, ed., Z deníků Anny Lauermannové-Mikschové, Praha 2014.

3.2 Ideál ženy v dlouhém 19. století a jeho proměny

Takový typický moderní muž devatenáctého století ovšem po svém boku potřebuje ženu, která bude víc než jen matkou jeho dětí. Představy druhé poloviny 19. století do značné míry navazují na o generaci starší tvůrkyni předobrazu ideální ženy – Magdalenu Dobromilu Rettigovou. Ta svou literární činností jasně konstruovala zásady, jichž by se ideální česká žena měla držet. Nejen ve své, dodnes prodávané, *Domácí kuchařce*⁶⁴, ale i v románových povídkách, apeluje na čtenářky, aby byly šetrnými, pracovitými, ctnostnými, starostlivými, a především svých manželům poslušnými ženami. Dívky nabádá ke vzdělávání, ovšem jen za účelem ryze praktickým.⁶⁵ V první polovině 19. století vzdělávací program národního obrození obecně ženy fakticky nebral v úvahu, a jejich studiu věnoval pozornost jen do té míry, jak to vyžadovaly potřeby české vlastenecké rodiny. Česká žena má být vzdělanou, aby mohla efektivně řídit domácnost a vychovávat své děti k vlastenectví.⁶⁶ Studium bylo v polovině 19. století chápáno jako cesta ku prospěchu celku. Mělo být přínosem národu a v případě ženy mělo vést k vlastenecké výchově příštích generací.⁶⁷

Chtěla-li žena dostát dobovým konvencím, byly její možnosti seberealizace mimo domácnost značně omezené. Mnoho měšťanek se ve volném čase věnovalo kreslení, hudbě nebo literární činnosti.⁶⁸ Obecně se dá tvrdit, že většina osobností raného českého ženského hnutí psala, když ne přímo beletrii, tak aspoň deníky či memoáry.⁶⁹ Společensky tolerovaná, a dokonce i velice ceněná, byla veškerá charitativní činnost. Vzor manžela angažujícího se v politice a ženy starající se o chudé či nemocné dokonale naplňovali např. manželé Riegrovi.⁷⁰

Přibližně od čtyřicátých let došlo, vlivem setkávání mužů a žen v salonech, k částečnému odstranění nepřekročitelné genderové bariéry mezi domácí ženskou sférou a mužskou sférou veřejnou.⁷¹ Začaly se tak prosazovat ženy, kterým přestávala vyhovovat tradiční role. Jakýmsi prototypem takové ženy se stala Božena Němcová. Snad jediná spisovatelka, která se psaním skutečně užívala, byla, i díky tomu, ve své době výraznou a pro mnohé kontroverzní osobností. Formální školní vzdělání jí vynahradili intelektuální přátelé, jakými byli anatom

⁶⁴ RETTIGOVÁ Magdalena Dobromila, *Domácí kuchařka: 1112 receptur*, V Praze 2016.

⁶⁵ RETTIGOVÁ Magdalena Dobromila, Arnošt a Bělínka: *Povídka od Magdaleny Rettigové*, 6. vyd. Praha 1879.

⁶⁶ LENDEROVÁ Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 106-129.

⁶⁷ SVĚTLÁ Karolina, *Z literárního soukromí*, Praha 1959, s.136-145.

⁶⁸ LUŽICKÁ Věnceslava, *Co sluší a nesluší: příspěvek k dívčí výchově*, Praha 1893.

⁶⁹ Více k ženským deníkům 19. století: LENDEROVÁ Milena, *A ptáš se, knížko má--: ženské deníky 19. století*, Praha 2008.

⁷⁰ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ Marie, *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*, Praha 1892.

⁷¹ KERBER Linda, *Separate Spheres. Female Worlds, Women's Place: The Rhetoric of Women's History*, In: *Journal of American History* 75, č. 1, 1988, s.9-39.

Dušan Lambel, archeolog Krolmus, filozof a kněz Klácel, fyziolog Purkyně a mnoho dalších, jejichž vliv nacházíme v dílech Němcové. Dílo Boženy Němcové není jen perlou národní literatury, ale je nesporně cenné i z hlediska etnografie. Božena Němcová překročila společenské konvence a vedla bohatý svébytný společenský život, cestovala a rozhodně neplnila roli matky a manželky tak, jak bylo v její době žádoucí. Stala se vzorem i pro ženy, kolem kterých krystalizovalo ženské hnutí druhé poloviny 19. století.⁷² Zásadním dílem z hlediska konstrukce vnímání ženského údělu je báseň Ženám českým. Němcová zde na Česky apeluje, aby se po boku mužů angažovaly za národ a vlast, a to především vlasteneckou výchovou svých dětí.⁷³

Změna v mentalitě českých žen je patrná i v návazných snahách o reinterpretaci ženské role ve společnosti. Od prosté charitativní činnosti, přes individuální zájmovou touhu po vzdělání, přes snahy o samostatné důstojné ekonomické zajištění ženy jako osobnosti, po kompletní emancipaci a zrovnoprávnění žen s muži ve všech aspektech života. Právě vůle k odstranění kulturních bariér charakterizuje posun významu a obsahu pojmu „žena“.⁷⁴

Role matky a manželky se pro ženy až ve druhé třetině dvacátého století jen velmi zvolna stávala volitelnou nebo dokonce partikulární, a přestávala být striktně daným a nepřekročitelným kulturním apelem.⁷⁵

⁷² Více k historické úloze Boženy Němcové např. JANÁČKOVÁ Jaroslava, Božena Němcová: příběhy - situace – obrazy, Praha 2007.

⁷³ NĚMCOVÁ Božena, Básně a jiné práce, Praha 1957; první otisk Květy 10, 1843. č. 27, s. 103.

⁷⁴ BUREŠOVÁ, Jana. Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc 2001, s. 21-40.

⁷⁵ BUREŠOVÁ Jana, Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti. In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Pardubice 2006, s. 373-386.

3.3 Ženské spolky charitativní, vzdělávací, profesní a akademické

Dlouhé devatenácté století je obdobím radikálního sociálního přerodu, který se zásadně odrazil i ve vnitřní ekonomické organizaci domácností. Nové rozvrstvení společnosti zapříčiněné průmyslovou revolucí, vytváří tlak na ženu, aby se, na rozdíl od agrární společnosti, ekonomicky angažovala mimo domácnost.⁷⁶ Zásadní diferenci pochopitelně rozeznáváme mezi rodinami aristokratickými, měšťanskými a dělnickými. Především v dělnickém prostředí je v tomto období práce žen naprosto běžnou a bezesporu nutnou záležitostí pro zajištění třeba jen minimálního zabezpečení obživy rodiny. Zdálo by se tedy, že dělnice nutně nemusí být zcela ekonomicky závislé na muži, jelikož samy přispívají penězi do rodinného rozpočtu. Dělnický plat ovšem nedovoluje ženám samostatnou existenci, a jejich postavení vůči partnerům opačného pohlaví jistě nemůže být považováno za rovnocenné. Problémem je mnohdy nedostatečná kvalifikace a nemožnost přístupu k lepší práci skrze dostatečné vzdělání.⁷⁷

Změnám se pochopitelně nevyhnuły ani měšťanské domácnosti. Nezbytná reprezentace sociálního statusu rodiny čím dál více zatěžovala rodinný rozpočet. Z těchto pohnutek vyrůstá potřeba zapojení ženy do ekonomicky výdělečné činnosti, přinejmenším na zaopatření dostatečného věna pro dívky v rodině.⁷⁸

Další neopomenutelnou motivací je aspekt označitelný jako „nedostatek mužů“. Prvním krokem ženy devatenáctého století k zajištění její životní existence je svatba. Žena se musí vdát, aby nebyla na obtíž rodičům či příbuzným. Představa ženy samostatně žijící a samostatně výdělečně činné rozhodně není společensky bez výhrad přijatelná.⁷⁹ Nepodaří-li se dívce sehnat manžela, otevírá se před ní vize života stráveného jako společnice některé bohatší dámy, či pomocná síla v rodině příbuzných. Právě o rozšíření možností žen v zajištění sebe sama i zajištění rodinném, usiluje převážná většina českých ženských spolků. Cestou k soběstačnosti měla být kvalifikovaná práce, která byla pro ženy bez adekvátního vzdělání naprosto nedosažitelná.⁸⁰

⁷⁶ VOŠAHLÍKOVÁ Pavla a kol., *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010, s. 5-13.

⁷⁷ MÁCHOVÁ Karla, *Ženskému proletářskému dorostu*, Praha 1909.

⁷⁸ BAHENSKÁ Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 9-23.

⁷⁹ MACHAČOVÁ Jana, *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice 2006, s. 209.

⁸⁰ MALÍNSKÁ Jana, *„My byly, jsme a budeme“*, s. 15.

3.4 *Vzdělávání žen v dlouhém 19. století*

„Ženy jest nutno připravovat všechny bez rozdílu k samostatnému životu, a uvidíte, až stejně inteligentní muž i žena budou státí vedle sebe, jak budou pak zcela jinak nahlížeti na své soužití a jeho cíle. První podmínkou jest: otevřete všem požehnané prameny vzdělání školního i zkušenosti z praktického života.“⁸¹

Vzdělávání žen je nesmírně obsáhlé téma, dalece překračující ambice předkládaného textu. Pokusím se tedy jen o rámcové shrnutí, které je pro další stránky nezbytné. Ženské studium bychom mohli rozdělit do tří okruhů dle jejich pozdějšího uplatnění a zaměření. Jednalo se o vzdělávání čistě „zájmové“, které mělo vychovat dívku odpovídající dobovému dobrému tónu. Dívka, která se měla vdát na určité úrovni, se musela vyznat v literatuře, hovořit několika jazyky, kreslit a hrát na hudební nástroj. Dále to bylo vzdělávání „rodinné“, které mělo ze studentek udělat především skvělé hospodyně a manažerky domácnosti. V neposlední řadě je tu vzdělávání „profesní“, které si kladlo za cíl poskytnout vzdělání uplatnitelné v profesním životě samostatně výdělečné ženy.⁸²

Historie české ženské spolkové činnosti je nesmírně rozsáhlá a obsažná, stejně jako činnost těchto uskupení. Nemale procento z nich vzniklo právě za účelem zřízení dívčí školy či platformy pro pořádání přednášek a kurzů. V Praze i jinde na území Čech se nacházelo několik dívčích vzdělávacích ústavů určených k výchově dívek z majetnějších rodin. Výjimkou nebylo ani vysílání dívek do zahraničních pensionátů.

Třicátá a čtyřicátá léta pak vyplňuje úsilí pražského organizátora veřejného života, vizionáře a vlastence Karla Slavoje Amerlinga. Ten roku 1842 zřídil ženský vzdělávací ústav v Budči. Monstrprojekt, zahrnující mimo školy i pedagogickou přípravku, centrum hudby a ústav pro choromyslné, se brzy ukázal jako neufinancovatelný a roku 1848 zcela zanikl. Následně, po krachu Budče, spolu se svou ženou Svatavou Amerlingovou dále koordinovali činnost charitativního spolku Jednoty sv. Anny.⁸³

Společnost žen, které se pohybovaly kolem vzdělávacího ústavu v Budči, ovšem sehrála v historii české ženské emancipace i napříště zásadní úlohu. Po neúspěšných pokusech o sepsání ženské Encyklopedie, se, především díky práci Bohuslavy Rajské, zřizuje v Praze další soukromý dívčí ústav. Bohuslava Rajská byla výjimečnou osobností pražského ženského

⁸¹ Ženský obzor 1, č. 1 Praha 1900, s. 2.

⁸² BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace žen v Čechách, s.28.

⁸³ Více k osobnosti Karla Slavoje Amerlinga např.: HOFFMANNOVÁ Eva, Karel Slavoj Amerling, Praha 1982.; AMERLING Karel, MERHOUT Cyril, ed. Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského, Zábřeh 1908.

hnutí. Před svým sňatkem s Ladislavem Čelakovským provozovala malou dívčí školu, kde sama učila, a věnovala se organizaci veřejného života. Bohuslava ve čtyřicátých letech založila Společnost dívek českých, která je první širší ženskou organizovanou platformou spolkového charakteru.⁸⁴

Na činnost Bohuslavy Rajske do jisté míry navázala společnost dam z Budče, když se, na návrh další slovanské vlastenky Honoraty Zappové, rozhodly založit Spolek Slovanek. Zlomový rok 1848 a s ním spojené dočasné změny, vedly ke zřízení mnoha vlastenecky orientovaných spolků. K nim je možné přiřadit i Spolek Slovanek, vznikuvší oficiálně 20.zářím roku 1848 za účelem zřízení národní dívčí školy.⁸⁵ Honorata Zapová z Wisniowskich byla do Prahy přiřazenou, původně polskou, šlechtičnou, která se, navzdory svému nízkému věku a relativní uzavřenosti české měšťanské společnosti, čile zapojila do veřejného života a skrze manifest pod názvem „Vyzvání Češkám“ apelovala na nutnost šíření osvěty v řadách žen a na potřebu zřízení vzdělávacího institutu pro něžné pohlaví.⁸⁶ Projekt po dvouletém živoření ztroskotal nejen na nedostatku financí, ale i z důvodů politických.

Spolek svou činnost ukončil roku 1850 v kontextu politických represí, které se s nástupem Františka Josefa II. a Bachovského absolutismu dotkly všech oblastí vlastenecké činnosti.

Spolková činnost v rakouské monarchii nebyla možná až do uvolnění v šedesátých letech. Navzdory tomu v roce 1851 vzniká v Praze charitativní Spolek sv. Ludmily, který je nejúžeji svázán s osobností Marie Palacké-Riegrové. Podpora a přispívání na nějaké dobročinné účely patřily k dobrému tónu. Spolek sv. Ludmily se zásadně vymykal svou koncepční, dlouhodobou, a metodicky perfektně zvládnutou činností. Nejednalo se jen o jednorázové obdarovávací akce ani sbírky. Roku 1865 pak při Spolku sv. Ludmily vzniká průmyslová škola. Jedná se o unikátní projekt hned z několika důvodů. Dívky přijímané do školy byly vybírány na základě osobních doporučení farářů a znalostí zakladatelky Marie Palacké Riegrové. Jednalo se o dívky mezi jedenácti a dvanácti lety z pražských nejhudších čtvrtí. Dívky neplatily žádné školné a škola byla financována ze sbírek od donátorů. Dívky byly systematicky vzdělávány za účelem pozdějšího profesního uplatnění jako malířky porcelánu, šičky nebo úřednice. Některé z dobře povedených výrobků se na školou pořádaných trzích prodávaly a peníze se dívkám ukládaly až do konce studia. Ze škol tak vycházely nejen

⁸⁴ BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace žen v Čechách, s.9-24.

⁸⁵ MALÍNSKÁ Jana, "My byly, jsme a budeme!", s. 5-11.; BAŤHA František, ed. Spolek Slovanek: archiv Spolku Slovanek, Praha 1961.

⁸⁶ Více k osobnosti Honoraty Zapové: JELÍNEK Edvard, Honorata z Wiśniowských Zapová: zápisky z rodinné korespondence a vlasteneckých vzpomínek, Praha 1894.

s kvalifikací, ale navíc ošacené (děvčata dostávala od školy i oblečení) a s malým finančním obnosem. Výběr vyučovaných oborů podléhal aktuální poptávce potenciálních zaměstnavatelů, jejíž investigaci se věnovala rovněž sama Marie Riegrová. Paní Riegrová spolu s manželem reprezentovala ideální až učebnicový pár poloviny devatenáctého století. Vážený, politicky aktivní vlastenec a jeho žena, angažující se hojně v charitě. Rieger veřejně práci své ženy nijak nepropagoval, ale zároveň jí v dobročinné seberealizaci nijak nebránil.⁸⁷

Ačkoli většina dívčích škol měla ryze soukromý charakter, setkáváme se ve druhé polovině 19. století také s církevními dívčími školami a se školami podporovanými městem. K takovým školám patřila, i ve své době velmi populární, Vyšší škola dívčí. Škola založená pražským magistrátem byla poprvé otevřena roku 1863 a od začátku se řídila velmi moderními pedagogickými zásadami, které ustanovil a prosadil poslanec říšské rady, novinář a pedagog Vilém Gabler. Revoluční byla mimo jiné úloha třídních učitelek a zavedení tělesné výchovy. Škola byla vřele podporována pražským vlasteneckým purkmistrem Františkem Václavem Pštrossem. Škola přijímala dívky po ukončení povinných pěti let základního vzdělání na tři a později čtyři roky. Vyšší dívčí škola neměla dívky připravit na samostatné povolání, ale zdokonalit jejich znalost literatury, jazyků, historie, zeměpisu, fyziky, ručních prací apod. Z důvodu poměrně vysokého školného si studium v tomto ústavu mohly dovolit pouze žačky z majetnějších poměrů a postupem času se studium na Vyšší dívčí stalo jakýmsi „dobrým tónem“ v českém měšťanském prostředí. Vyšší dívčí škola byla ovšem otevřena i uchazečkám z nižších sociálních vrstev. V takovém případě bylo ovšem studium dcery značným zásahem do domácího rozpočtu a rodina byla nucena se zásadně uskromnit. Ve škole se tak mohly setkat dcery velkostatkářů a majitelů továren s dcerami drobných živnostníků a obchodníků. Nestejný sociální původ a z něj vycházející problémy se odráží ve vzpomínkách některých absolventek.⁸⁸

Vyšší škola dívčí měla celkově nižší počet hodin než chlapecká měšťanská škola a byla zřetelně orientovaná na industriální vyučování. Tato odlišnost byla současníky zdůvodňována rozdílným postavením a úkolem žen a mužů. Svou koncepcí tedy Vyšší dívčí nijak nebourala dobové genderové stereotypy ani neusilovala o prosazení ženské emancipace. Vyšší dívčí škola nebyla první školou svého druhu v Praze, ale jednalo se o první ryze český vzdělávací ústav tohoto typu. Již od poloviny století fungovala v Praze

⁸⁷ BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace žen v Čechách, s.60-74.

⁸⁸ DRCHALOVÁ-LANGROVÁ Vlasta, Městská vyšší dívčí škola v Praze: o jejím vzniku a vývoji, Praha 1938.

německá Höhere Töchterschule ve Vlašské ulici na Malé Straně a židovská dívčí škola v Celetné ulici.⁸⁹

Díky vzniku škol různých typů se mohla pokrýt poptávka po dívčím vzdělání u všech společenských vrstev. Finanční zázemí rodiny rozhodovalo o tom, do jakého typu školy, a zda vůbec, dívka nastoupí.

Společenská poptávka po studiu nevycházela jen z řad mladých dívek, ale zasáhla i ženy dospělé. I pro tuto cílovou skupinu vznikla v šedesátých letech v Praze velmi úspěšná ženská vzdělávací platforma. Americký klub dam, scházející se v domě u Náprstků, vznikl po návratu sběratele, politika a organizátora veřejného života Vojty Náprstka⁹⁰ z Ameriky. Americký klub dam si dal za cíl pravidelně pořádat přednášky uznávaných osobností, které by mohly vést k povznesení všeobecného přehledu žen o historii, literatuře, vědě, umění i moderních technologiích.⁹¹ Členství ve spolku Amerických dam se udělovalo pouze na základě doporučení stávajících členek, což z něj dělalo platformu vysoce exklusivní a značně uzavřenou. Krom přednášek se dámy věnovaly také podpoře různých charitativních akcí a pořádání nadací, sbírek či vlastivědných výletů. Dámy sdružené Náprstkovým Americkým klubem dam navštěvovaly od roku 1862 v prostorech Náprstkova salónu přednášky určené českým měšťankám. Náprstkův vzdělávací projekt měl charakter předem avizovaných přednášek na různá témata od zeměpisu, medicíny a umění až po praktické užití nejmodernějších vynálezů pro usnadnění práce žen v domácnosti.⁹² Právě dámy zasažené pokrokovou feministickou ideologií Vojty Náprstka, se jako celek výrazně zasadily o další rozvoj dívčího vzdělávání.

Z jejich iniciativy se roku 1870 začalo připravovat zřízení Ženského výrobního spolku českého a jím vedené průmyslové školy, která by ideologicky navazovala na Průmyslovou školu sv. Ludmily a poskytovala zcela jiný typ vzdělání než Vyšší dívčí škola.⁹³ Mělo se jednat o ústav, který by vychoval samostatnou a ekonomicky emancipovanou ženu, ženu zcela jiného typu, než jaké produkovala Vyšší dívčí. 23.1.1871 vyšlo v Národních listech oznámení o zakládání spolku za účelem provozování dívčí obchodní a průmyslové školy spojené s poptávkou pracovních příležitostí pro kvalifikované ženy. Inspirací jim byly dívčí

⁸⁹ BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace žen v Čechách, s.40-53.

⁹⁰ Více k osobnosti Vojty Náprstka např.: ŠOLLE Zdeněk, Vojta Náprstek, Praha 1994.

⁹¹ MALÍNSKÁ Jana, "My byly, jsme a budeme!", s.43.

⁹² SECKÁ Milena, Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti, Praha 2012, s.20-24.

⁹³ BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace žen v Čechách, s.104-122.

průmyslová škola ve Vídni, fungující od roku 1867, a ještě o sedm let starší anglický projekt Spolku pro zdokonalení ženského průmyslu. V Praze tou dobou již podobný vzdělávací ústav fungoval. Byl ovšem určen pro německy mluvící pražské dívky a postrádal tedy český vlastenecký rozměr, který byl pro celé české ženské hnutí zcela typický. Ženské hnutí sedmdesátých let 19. století bylo pod značným vlivem myšlenek anglického feministy Johna Stuarta Milla⁹⁴ a francouzského polického teoretika Françoise de Salignac de la Montefénelona, což se odrazilo i v inaugurační řeči první předsedkyně Ženského výrobního spolku českého, Karolíny Světlé, i v charakteru celé vznikající školy.⁹⁵ Byla určena studentkám mezi čtrnáctým a patnáctým rokem věku a formou kurzů je připravovala na budoucnost v průmyslových odvětvích. Ze školy vycházely šičky, malířky skla a porcelánu či pracovnice v ryteckých dílnách. S přestávkami se zde pořádaly i kurzy pro účetní a od roku 1876 také velmi oblíbené ošetrovatelské kurzy. Patronem medicinských kurzů byl prof. MUDr. Vítězslav Janovský a na teoretické části kurzu se podíleli pražští lékaři. Po absolvování tří měsíců teoretické i praktické výuky ošetrovatelství obdržely dívky osvědčení.⁹⁶

Spolu s prací vychovatelky (potažmo učitelky) se ošetrovatelská profese dobře shodovala s dobovým vnímáním ženských predispozic. K roli ženy patřila, v soudobé genderové perspektivě, především jakási vrozená něžnost, citlivost a starostlivost, která – spolu s dodatečně získaným vzděláním – dovolovala ženám fungovat na společensky relativně akceptovatelné pracovní pozici. Potřeba žen v pozici kvalifikované podřízené lékařce se nejvíce projevila po rakousko-pruské válce v roce 1866.

Pro další rozšíření působnosti školy se pravidelně pořádaly také kurzy cizích jazyků, především němčiny, angličtiny, francouzštiny a ruštiny. Škola byla určena dívkám z nemajetných či středostavovských rodin. Dívky za studium platily jen velmi symbolickou částku a speciálně na fungování školy Ženského výrobního spolku se velmi zřetelně ukazuje důležitost spolupráce ze strany mužů. Stanovy spolku, schválené 12.7. 1871, sepsal advokát JUDr. Tomáš Černý, o přidělení školních prostor se zásadním způsobem zasadil radní Vojta Náprstek, ale především starosta Královského hlavního města Prahy František Dittrich. Neustálý nedostatek financí řešil subvencemi spolek Merkur, dělnické sdružení Oul, a mnoho dalších podnikatelských korporací i jednotlivců. Samy ženy pak pořádaly mnohé sbírky a

⁹⁴ MILL John Stuart, *On liberty*, London 1859.

⁹⁵ MALÍNSKÁ Jana, "My byly, jsme a budeme!", s.15-30.

⁹⁶ NEUDORFLOVÁ Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, Praha 1999, s.66-97.

roku 1879 založily speciální fond za účelem dofinancování chodu školy.⁹⁷ Spolek začal roku 1874 redigovat ženské periodikum *Ženské listy*, které, díky zapojení Elišky Krásnohorské do vedení listu, získalo na kvalitě a radikálně pozměnilo svou vizáž.⁹⁸ Na začátku osmdesátých let škola získala tzv. právo veřejnosti. Jednalo se o obdobu dnešní oborové akreditace a umožňovalo škole vydávat absolventům živnostenské osvědčení, či – v případě gymnázií – maturitu. Dívčím živnostenským listem umožňoval založení vlastní živnosti či podniku. O rok později výrobní spolek zřídil tzv. Vyšší dívčí průmyslovou školu, která byla orientována na prohloubení znalostí v akademické oblasti a další vytříbení praktických dovedností studentek.⁹⁹

Po vzoru *Ženského výrobního spolku* zakládal podobné školy také spolek *Vesna* v Brně, díky jehož činnosti vznikla roku 1886 První česká pokračovací škola dívčí v Brně. Ta po vzniku republiky dále zajišťovala už celkem 13 vzdělávacích zařízení, a podle jejího vzoru byla spolkem *Slezská Vesna* zřízena i dívčí škola v Opavě.¹⁰⁰

Na vzdělávání žen ke kvalifikované práci se podílelo také tzv. *Poettingeum* v Olomouci. Dalšími známými spolky, které zakládaly své spolkové školy, byly např. Dobročinný ženský spolek *Dobromila* v Moravské Ostravě, jenž založil *Dobromiliny* pokračovací školy pro dívčí dorost a Dobročinný spolek paní a dívek *Libuše* v Přívoze (se svou Rodinnou školou *Libuše* v Přívoze).¹⁰¹

Od poloviny šedesátých let, a především v následujícím desetiletí, je možné pozorovat rozsáhlejší sebeuvědomění žen a znatelně širší poptávku jak po vzdělání a práci, tak i po zájmové ženské spolkové činnosti. To všechno napomáhalo identifikaci a sebeidentifikaci alespoň některých dívek, manželek a matek do pomyslné sociální skupiny „moderní ženy“. Byly to ženy se svými právy, cíli, požadavky, přáními, zodpovědností, samostatností a ideály. Taková žena si již byla vědoma svých schopností a ambicí a vnímala svou příslušnost k tomu zvláštnímu druhu „žena“.¹⁰²

⁹⁷ Výroční zpráva *Ženského výrobního spolku českého* v Praze. *Ženský výrobní spolek český*, Praha *Ženský výrobní spolek český* v Praze, 1872-1940.

⁹⁸ Libuše HECZKOVÁ, První léta časopisu *Ženské listy*. Co chtěla kritička Eliška Krásnohorská? In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. *Dějiny žen*. s.323-333.

⁹⁹ BAHENSKÁ Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s.110-122.

¹⁰⁰ KALINOVÁ Alena, NOVÁKOVÁ Lenka, *Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*, Brno 2007, s 6-38.

¹⁰¹ ZAO Zemský archiv v Opavě, *Rodinná škola Libuše v Přívoze 1919-25*, inv. Č. 14

¹⁰² BUREŠOVÁ Jana, *Okolnosti a souvislosti*, s.373-385.

O takový přerod v ženském měšťanském myšlení se zasloužil společný, poměrně pokrokový, směr sdružující emancipistky¹⁰³ let sedmdesátých. Ideologie ženských spolků a jejich čelních protagonistek se ovšem radikálním způsobem převrací o patnáct let později. Společností rezonující obrat k tradici a národu vede ženu zpět do domácí sféry a razí opět ideál ženy hospodyně. V tomto obnoveném tradičním pojetí je ovšem ženská domácí práce povýšena na „profesi“. K výchování vrstvy ideálních hospodyněk měla přispět veřejností nadšeně přijatá kuchařská škola ženského spolku Domácnost.¹⁰⁴ Stejnojmenný spolek, reálně vedený Věnceslavou Lužickou-Srbovou, a hlasitě podporovaný Josefou Náprstkovou,¹⁰⁵ přistupoval k úloze ženy hospodyně/hostitelky s téměř až vědeckým přístupem. Ústav přijímal dívky starší 18 let, a kromě kuchařského a pekařského umění, vyučoval také hygieně, správnému servírování a stolování a ekonomickému vedení domácnosti.¹⁰⁶ Spolek se snažil ženské působení v „domácí sféře“ postavit na roveň mužského působení ve „veřejné sféře“, což dokonale odpovídalo dobovým genderovým stereotypům, ale rozhodně se nesetkávalo se sborovým souhlasem v řadách českých feministek.¹⁰⁷

Radikálně jinou formu vzdělání a uplatnění ženy prosazovala v téže době Eliška Krásnohorská. Spisovatelka a publicistka byla osobností nesoucí ideologii osvobodit ženy z omezených tenat genderové role matky a manželky a otevřít jim roli ženy jako svobodné a zodpovědné bytosti. Navázala na pokrokové vize emancipistek z let sedmdesátých a dlouhodobě usilovala o to, aby dívkám bylo přístupné vzdělání téže kvality jako chlapcům a aby studentky nebyly vyčleněny ani ze studií na vysoké škole.¹⁰⁸ Vstupenkou na vysokou školu byla gymnaziální maturitní zkouška. Od roku 1878 se mohly dívky pokusit za výjimečných okolností složit, po individuální přípravě, maturitu na chlapeckém gymnáziu. Takový postup byl ovšem značně problematický, nejen kvůli nepříliš vstřícnému přístupu zkoušejících, ale i kvůli prosté neznalosti konkrétní podoby takové atestace.¹⁰⁹

¹⁰³ Emancipistkou je míněna žena aktivně usilující o větší ekonomickou samostatnost a soběstačnost žen. Oproti feministkám ovšem tyto ženy neprosazují komplexní feministický politický program ani do politického dění jako skupina nijak soustavně nezasahují. NEUDORFLOVÁ Marie, *České ženy v 19. století*, s.9-15.

¹⁰⁴ BAHENSKÁ Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s.124-129.

¹⁰⁵ Více k Josefě Náprstkové a spolku Domácnost např. SECKÁ Mílana, *Korespondence Josefy Křížkové-Náprstkové*, In: LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. *Dějiny žen*, s.547-556.

¹⁰⁶ Spolek rovněž vydával kuchařské knihy a příručky k vedení domácnosti. např. *Kuchařská kniha: sbírka vyzkoušených jídelních předpisů*, Praha 1891.

¹⁰⁷ Rozdílný náhled na ženskou práci v domácnosti např. v souboru přednášek- LUŽICKÁ Věnceslava, *Činnost ženy v domácnosti, Přednášky spolku Domácnost*, Praha 1886; Krásnohorská Eliška, *Ženské listy* 3, č.8, 1875.

¹⁰⁸ MORKEŠ František, Eliška Krásnohorská a gymnázium Minerva. *Učitelské noviny* 101, č.19, 1998, s. 27.

¹⁰⁹ BAHENSKÁ Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 125.

Roku 1896 byly ženám povoleny nostrifikace univerzitních diplomů získaných v zahraničí. Nostrifikace měla význam především pro české lékařky, které už od 70.let mohly získat vzdělání v zahraničí.¹¹⁰ Známymi příklady jsou dvě mladé členky Amerického klubu - Anna Bayerová a Bohuslava Kecková. Studium obou dívek bylo dofinancovááno ze zdrojů klubu. Mladé české lékařky však zpočátku nemohly praktikovat v Rakousko-Uhersku. Teprve v roce 1892 získala Anna Bayerová místo státní lékařky v Bosně a Hercegovině, kde léčila zejména muslimské ženy, a o rok později nastoupila na její místo Bohuslava Kecková. Avšak většině českých žen chyběla smělost těchto průkopnic, i když jejich osudy sledovaly s napětím a sympatiemi.¹¹¹ Navíc vzdělané ženy měly v předlitavské části Rakouska-Uherska jen nepatrné možnosti uplatnění, jak ukazuje i statistika.¹¹² Na 10 000 zaměstnaných žen v roce 1880 připadlo jen 33 učitelek nebo vychovatelek veřejných ústavů, 30 zdravotnic a sedm umělkyně, spisovatelek nebo redaktorek.¹¹³

Navzdory značné nevoli ze strany veřejnosti, a dokonce i konzervativnějších frakcí ženského hnutí, se v této atmosféře Eliška Krásnohorská aktivně zasazovala o zpřístupnění gymnaziálního studia pro ženy.¹¹⁴ Odvolávala se mimo jiné na osudy českých, v zahraničí studujících žen. Dívčí gymnázium ovšem poněkud postrádalo smysl, nebylo-li kde ve studiu pokračovat. Roku 1890 proto Eliška Krásnohorská iniciovala sepsání petice za připuštění dívek ke studiu na lékařské a filosofické fakultě. 11.3.1890 byla petice, signovaná téměř pěti tisíci v hnutí aktivními ženami a osobnostmi z řad inteligence, předložena v poslanecké sněmovně.¹¹⁵ Ani tato akce by se neobešla bez mužské součinnosti. Předání petice se ujal dlouholetý spolupracovník českých žen, český poslanec Karel Adámek. Za snahy českých žen se postavily i vídeňské ženské spolky.¹¹⁶

Nakonec bylo roku 1890 v Praze založeno šestileté gymnázium Minerva a jeho prvním ředitelem byl profesor František Xaver Prusík. Rada města škole poskytla nejen prostory, ale

¹¹⁰ Ženský obzor 1, č. 6., 1900, s. 90.

¹¹¹ NEUDORFLOVÁ Marie, České ženy v 19. století, s. 142-162; BAJEROVÁ Anna. První lékařka v Curychu, In Ženské listy 3, 1876, s. 37-38; HONZÁKOVÁ Anna, Anna Bayerová 1853-1924, První české lékařka ve Švýcarech. Praha 1937.

¹¹² VOSAHLIKOVA Pavla, Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích, In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, s. 357-362.

¹¹³ Více k ženským zaměstnáním: KRÁSNOHORSKÁ Eliška, Ženská otázka česká, Praha 1881, s.16-18.; MALÍNSKÁ Jana. "My byly, jsme a budeme!", s. 30.

¹¹⁴ Žena vzdělaná či učená?, In: Národní listy 32, 19.1 1892.

¹¹⁵ Text petice: Národní listy 30,12.2.1890.

¹¹⁶KODAJOVÁ Daniela, Vzdelanie dievčat — možnosti a limity uplatnenia, In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, s.291-302; MALÍNSKÁ Jana. "My byly, jsme a budeme!", s.11-13.

i potřebné vybavení. Škola byla zřízena jako soukromá spolková škola pod kuratelou spolku Minerva, jehož předsedou byl Josef Baudiš. Škola se dělila na dvouletou přípravku pro doplnění učiva z obecných škol a čtyři třídy gymnázia. Během těchto šesti let měla být probrána látka odpovídající osmiletému chlapeckému gymnáziu. Minerva, jakožto gymnázium, měla jako hlavní cíl přípravu na univerzitní vzdělání, ale o to musely studentky Minervy ještě dlouho bojovat. Ústav z počátku bohužel neměl právo maturity a absolventky ji skládaly na státním chlapeckém gymnáziu. Ovšem teprve od roku 1901 obsahovalo maturitní vysvědčení klauzuli opravňující studentky k navštěvování univerzity¹¹⁷ a od roku 1907 mohly dívky maturovat na svém ústavu. Minervu lze považovat za jakýsi vrchol boje za ženské vzdělávání, ženám totiž pomohlo dosáhnout nejvyšší mety - otevřelo jim cestu na univerzitu.¹¹⁸ Právě přístup k univerzitnímu vzdělání, a tím umožněný ženský vstup na nejprestižnější a nejkvalifikovanější pracovní pozice, ležely v žaludku odpůrcům ženské emancipace nejvíce. Tato otázka rozdělovala dokonce i řady těch mužů, kteří „umírněnou“ formu ženského studia podporovali. Hlavní příčinou byly patrně obavy z nové konkurence na trhu práce.¹¹⁹

Po vzoru školy Elišky Krásnohorské vzniklo roku 1903 také první dívčí gymnázium na Moravě ve Valašském Meziříčí, o dva roky později v Brně, a roku 1911 bylo založeno první dívčí gymnázium ve Slezsku.¹²⁰

Učitelské povolání patřilo k těm, v nichž se české ženy po patričním studiu uplatňovaly nejčastěji. To ovšem rozhodně neznamená, že by jejich profesní postavení a pracovní podmínky byly rovné podmínkám jejich mužských kolegů.¹²¹ Prvním úhelným kamenem byl povinný celibát, který učitelkám zakazoval vdát se a mít rodinu.¹²² Zrušen byl až roku 1908. Učitelky také povětšinou učily jen rukodělné předměty, a i když se jim dostalo možnosti vyučovat předměty teoretické, pobíraly výrazně nižší plat. Zároveň také na rozdíl od mužů

¹¹⁷Více např.: SMĚŘIČKOVÁ Helena, První české dívčí gymnázium 1890-1990: sborník ke 100. výročí založení, Praha 1990.; HONZÁKOVÁ Albína, Československé studentky let 1890-1930: almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou, Praha 1930.

¹¹⁸SEKYRKOVÁ Milada, ed. Minerva 1890-1936: kronika prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii, Praha 2016.; SLAVÍKOVÁ Marie, Almanach. Ženské studium na českých školách středních a vysokých, Praha 1917.

¹¹⁹MUSILOVÁ Dana, Ženy v intelektuálních profesích v první polovině 20. století, In: Studia Historica Nitriensia 18, 2014, s.49-61.

¹²⁰WIEDERMANNOVÁ Zdenka, Pro ženské gymnázium na Moravě, Ženský obzor 1, č. 1 Praha 1900.

¹²¹BAHENSÁ Marie, Pan učitel a slečna učitelka. Genderové aspekty učitelské profese v českých zemích v 19. století, In: rodový aspekt v interdisciplinárním diskurze, Košice 2015, s.83-97.

¹²²ŠEBESTA Josef, K otázce zrušení celibátu učitelek, In: Ženský obzor 1, č. 1 Praha 1900, s. 47-49.

učitelů neměly nárok na přídavky k základnímu platu, tzv. kvinkvenálky. Hlavním argumentem, ospravedlňujícím tento diskriminační postup, byla skutečnost, že žena neživila rodinu. Muž v očích veřejnosti musel stále plnit genderovou roli živitele rodiny, což se neprovdané učitelky logicky netýkalo. Po uzákonění možnosti vysokoškolského studia žen přibyl požadavek na rovné příležitosti žen a mužů při usilování o ředitelskou pozici.¹²³

Učitelké spolky patřily k nejlépe organizovaným spolkům s pevnou strukturou a bohatou publikační činností. Spolek učitelek v Praze měl dokonce vlastní periodikum *List českých učitelek*, v němž informoval nejen o své činnosti, ale i o novinkách z oboru a věnoval se také pedagogické osvětě svých členek.¹²⁴ Mezi lety 1874 a 1908 vzniklo jen v Praze devět učitelkých spolků, což samo o sobě ukazuje na velkou solidaritu mezi českými učitelkami a poměrně značnou sílu sítě těchto uskupení. Ta se následně projevila v boji za ženské volební právo.¹²⁵

Dalším odvětvím kvalifikované nedělnické práce, do něž české ženy v poslední třetině 19. století postupně pronikaly, byl úřednický sektor. Zvláště od roku 1906, kdy začal být v soukromých podnicích i na státních úřadech užíván psací stroj, bylo zastoupení žen již nezanedbatelné.¹²⁶ Příkladem konkrétní veřejné instituce byla pošta. Údaje z roku 1910 uvádí, že z každého tisíce ekonomicky činných žen jich sto pracovalo v řadách poštovní infrastruktury. Na pracovní pozice byly přijímány dívky po šesti letech lycea nebo čtyřletém studiu a následném absolvování telegrafního a poštovního kurzu.¹²⁷ Stejně jako v případě učitelek bylo ovšem platové zařazení žen neúměrné jejich kvalifikaci a profesní zařazení vždy nižší než u mužů stejných kvalit a předpokladů. Vyjma nejvyšší řídicí pozice, tzv. poštmistrové¹²⁸, platil pro ženy u pošt a telegrafů celibát. Zákaz sňatků zde, stejně jako v případě učitelské profese, pochopitelně čelil značné kritice v člancích žen z řad ženského hnutí. Řešením těchto problémů se zabýval i český ženský tisk. Např. v článku

¹²³ MALÍNSKÁ Jana. "My byly, jsme a budeme!", s. 31-38.

¹²⁴ Pro zrušení celibátu učitelek, In: *Ženský obzor* 4, 1904, seš 1, s. 17.

¹²⁵ POKLUDOVA Andrea, Emancipovaná a přesto nešťastná. Sebereflexe začínající učitelky z počátku 20. století, s. 363-371.

¹²⁶ NEVŠÍMALOVÁ Krista, Vydělková práce žen v ohledě hospodářském a mravním, *Ženský obzor* 1, č. 6, 1900, s. 93.

¹²⁷ HORSKÁ Pavla, K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. (Příklad českých zemí), In: *Československý časopis historický* 31, 1983, s. 711-743.

¹²⁸ Sňatkové privilegium poštmistrových čelilo taktéž útokům ze strany mužských kolegů. Ti apelovali na předpis věstníku 44 ex 1900 par.20 lit. c. který zakazoval poštmistřům vykonávat jakékoli vedlejší zaměstnání, které by jej mohlo odvádět o odpovědného výkonu poštmistra povolání. Za takové vedlejší zaměstnání byla v tomto případě označena starost o domácnost. BAHENSKÁ Marie ed., MALÍNSKÁ Jana, ed., *Ženy a politika: (1890-1938)*, Praha 2014, s. 189.

„Zrovnoprávnění českých žen ve službách pošt a telegrafů“¹²⁹ je výčet pracovních ústrků velmi zevrubně popsán. K získání rovnoprávného postavení žen v uvedeném odvětví a narovnání platových podmínek vznikl roku 1900 česko-německý spolek poštovních a telegrafních manipulantek pro Čechy Moravu a Slezsko. Přes některé dílčí úspěchy bylo ovšem jasné, že jedinou cestou k získání plné reprezentace ženských zájmů a k uplatnění celé síly ženského hlasu je cesta politická a s ní spojený boj o volební právo.¹³⁰

Podobný program mělo i Sdružení akademicky vzdělaných žen, které se zasazovalo o narovnání poměrů v akademické sféře, zpřístupňování vysokoškolského studia dívkám.¹³¹ Zároveň řešilo otázky dalšího profesního uplatnění absolventek v oborech, které byly vzhledem k nutné odborné kvalifikaci doménou čistě a výhradně mužskou.¹³² Na činnosti tohoto spolku se významně podílela i dcera budoucího prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, Alice Masaryková.¹³³

Neopomenutelnou, i když svým charakterem odlišnou, větví ženského hnutí je hnutí dělnické. Snad ještě více než u spolků městských je spolková činnost v dělnickém prostředí otázkou několika málo aktivních žen a zasáhla jen velmi úzkou skupinu žen z rodin nejlépe placených proletářů. Ženy pracující v továrnách a nesoucí na bedrech ještě starost o děti a domácnost jednoduše neměly na spolkovou činnost čas. Vzhledem k relativně malému rozhledu, informovanosti a nízkému vzdělání patrně ani neměly o budování ženského hnutí žádný znatelný zájem.¹³⁴

Postavení dělnických žen bylo v mnoha ohledech nesrovnatelně složitější než postavení žen z měšťanských kruhů. Špatná ekonomická situace rodiny, těžká fyzická práce, nevyhovující bytové i pracovní podmínky, zdravotní rizika a nevzdělanost jsou jen hrubým výčtem nešvarů dělnické společnosti 19. století. Vztahy mezi muži dělníky a jejich ženskými kolegyněmi rozhodně nebyly růžové. Ženy byly za stejnou odvedenou práci odměňovány výrazně nižšími mzdami, což tlačilo dolů i peníze vyplácené mužům a mohlo vést i k „pozitivní diskriminaci“.

¹²⁹ Citovat malínská

¹³⁰ MALÍNSKÁ Jana, "My byly, jsme a budeme!", s.40-41.

¹³¹ TUMLÍŘOVÁ Marie, Úkoly a cíle Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen uvnitř státu, In: Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen. Vznik a program, Praha 1927, s. 13-19.

¹³² BAHENSKÁ Marie, HEZKOVÁ Libuše a MUSILOVÁ Dana. Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci. České Budějovice 2017, s. 176-256.; KODAJOVÁ Daniela, Vzdelanie dievčat — možnosti a limity uplatnenia, In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. Dějiny žen, s.291-302.; MALÍNSKÁ Jana. "My byly, jsme a budeme!", s. 11-13.

¹³³ LOVČÍ Radovan, Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce, Praha 2007, s. 69-76.

¹³⁴ NEUDORFLOVÁ Marie, České ženy v 19. století, s. 299-317.

Zaměstnavatel raději zaměstnal ženu dělnici a připravil tak o pracovní místo muže. Žebrácká mzda ovšem neodpovídala vydané energii ani nákladům na život.¹³⁵ Vůči tomuto jevu se v nemalé míře ohrazovaly dělnické spolky. Tribunou takových vyjádření se stávaly Dělnické listy. V článku *Dívky v Továrnách* se k situaci vyjadřuje mimo jiné Josef Boleslav Pecka takto: „Stálým rozšiřováním zaměstnávání žen a dívek v továrnách jest řádnost a existence mužského dělníka co nejméně ohrožena.“¹³⁶

První aktivity ve prospěch dělnických žen vycházely v šedesátých a sedmdesátých letech z iniciativy Svépomocného spolku Oul. Ten byl založen významným českým ekonomem a propagátorem svépomocného družstevnictví Františkem Ladislavem Chleboradem.¹³⁷ Spolek zajišťoval, mimo dalších aktivit přispívajících ke zlepšení sociálního postavení dělnictva, také vzdělávací kurzy. Do nich se významně zapojily vlastenecké spisovatelky i osobnosti pražského ženského hnutí. Pro dělnické ženy byly pořádány přednášky věnující se zdravotě, výchově dětí, historii a všeobecné osvětě. Z iniciativy Věnceslavy Lužické Srbové byly od roku 1869 pořádány kurzy kreslení stříhů.¹³⁸ Ve stejném roce se v rámci Oulu ustanovil také ženský pěvecký sbor. Ačkoli zanikl již v roce 1878, tj. deset let po založení, jeho dopad na pražské dělníky byl nemalý a svou činností odstartoval intervenci zájmů nejnižších tříd do veřejného prostoru.¹³⁹ To se odráží i ve větší koncentraci článků na tato témata, publikovaných v ženském tisku.¹⁴⁰ České spisovatelky sborem odmítaly těžkou práci žen v továrnách a kritizovaly nedůstojné životní podmínky v dělnických domácnostech.¹⁴¹

Od vzniku Rakouské dělnické strany roku 1874 a Socialistické československé strany roku 1878 se ženy začaly organizovat ve strukturách socialistických uskupení po boku mužů. Velmi zajímavé je také jakési soupeření katolických vlivových struktur na jedné a socialistických antiklerikálních uskupení na straně druhé.¹⁴² Křesťanské ženské spolky

¹³⁵ *Tovární práce vdaných žen*, In: *Ženský obzor* 1, č. 6, Praha 1900, s. 141.

¹³⁶ PECKA STRAHOVSKÝ Josef Boleslav, *Práce žen I.*, *Dělnické listy* 3, č.3, únor 1880.

¹³⁷ Průkopník družstevnictví, národohospodář František Ladislav Chleborád se dělnickým poměrům věnoval např. v krátké stati: CHLEBORÁD František Ladislav, *Pomoc chudým dělníkům! jak se dá za nynějších poměrů nejnanežněji zjednat?*, Praha 1868.

¹³⁸ LUŽICKÁ Věnceslava, *Ženská vřdělečná činnost I.*, *Dělnické listy* 1, č.5, leden 1872.

¹³⁹ *Dívčí „Oul“*, *Dělnické listy* 1, č.16, červen 1872.

¹⁴⁰ LUŽICKÁ Věnceslava, *Žena ve svém povolání*, In: *Ženský svět*, Praha 1872, s. 80-84.

¹⁴¹ Např. KRÁSNOHORSKÁ Eliška, *Ženská otázka česká*, Praha 1881, s. 15.

¹⁴² Jak vzpomíná sama Zeminová, řada žen samozřejmě stále stála mimo veřejné dění, katoličky se zajímaly jen o církev, měšťanky se nezajímaly, neboť stejně neměly volebního práva a sociální demokratky byly velmi separatistické. Zde podle Fráni nastává čas národních socialistek, které se postavily za svobodu národa, za politickou, kulturní a sociální rovnoprávnost žen, za demokracii a pokrok. Bojovat jak za svobodu národa, tak za práva pracujících, i rovnoprávnost žen bylo na první generace příliš, přesto jim neupírá snahu a vřdobytky, jichž

prosazovaly tradiční úlohu ženy v rodině jako leitmotiv jediné správné ženské identifikace a trnem v oku jim byla odlišná koncepce moderní ženy prosazovaná v dělnickém prostředí zejména socialisty. Taková žena si, dle výkladu křesťanských žen, nebyla vědoma svých povinností vůči rodině, zřekla se víry a morálky.¹⁴³ Znatelně se to odráží v dobovém ženském tisku, obzvláště v Ženských listech. Katolická církev tlačila na ženy, aby se stranily socialismu a zrazovaly i své muže od takových aktivit. J. S. Měřínský zde apeluje na nutnost vzdělávání dělnických žen a soustavné vysvětlování prospěšnosti socialistických aktivit pro ně samotné.¹⁴⁴ Možná i z důvodu těchto sabotáží ze strany katolické církve se ženské socialistické spolky zakládají ve větší míře s více než desetiletým zpožděním za spolky mužskými.¹⁴⁵ „Náboženství zejména křesťanské nevykonalo vcelku nijakého obrodného vlivu na povahu žen (...) Náboženství mohlo dávat nanejvýše laciné útěchy tupým a neprobuzeným duším žen, ale hlubší a krásné naplnění životní dát nemohlo. Falešné náboženské morálce děkuje také ženské pohlaví za své tělesné a duchovní zakrnění (...) Náboženství nevychovalo ženu hrdou, ale vyoplalo vzdychající otročkou slabošku čekající spomožením od zázračné madony nebo domnělé oběti krve Kristovy“¹⁴⁶

Roku 1888 vznikla v Brně Jednota dělnic vlnářského průmyslu, která si dala za cíl vzdělávat své členky formou přednášek a vybudovat knihovnu, která by zdarma zapůjčovala tituly ze světové beletrie i odborná díla. V Prostějově se ženy z místní textilky sdružovaly ve spolku Vlasta. Na dělnice všech odvětví se vztahovala činnost Jednoty žen a dívek, která vznikla v roce 1894 v Brně.¹⁴⁷

Téhož roku v Praze vznikl první čistě ženský spolek přímo navázaný na Odborný spolek kovodělníků a jejich spolupracovníků. Jednalo se převážně o manželky a dcery činovníků kovodělnického uskupení. Specifikem těchto žen byla jejich poměrně dobrá ekonomická situace, která jim jako družkám proletářské elity dovolovala věnovat se pouze rodině. Ženy nebyly nuceny přispívat do rodinného rozpočtu a mohly se tedy věnovat spolkové činnosti,

dosáhly. ZEMINOVÁ Františka, Když jsme začínaly. In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická. Praha 1947, s. 32.

¹⁴³ Moravský zemský archiv Brno, fond Policejního ředitelství Brno, Spolky 1851 -1958, karton 3301, stanovy.

¹⁴⁴ Klérus a ženy, Ženský list 5, č. 24, leden 1896.

¹⁴⁵ KARPÍŠKOVÁ Betty, Žena a socialism. Přednášky socialistické školy Dělnické akademie, Praha 1922, s. 20.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁴⁷ Disertační práce, PhDr. Jana Malínská, České ženské hnutí v zápase o politické zrovnoprávnění žen. Role spolků a politických stran v letech 1890–1914, Univerzita Karlova v Praze Filosofická fakulta, Ústav českých dějin Historické vědy – české dějiny, Praha 2007 práce, online:

[file:///C:/Users/stepk/Downloads/IPTX_2005_2_11210_0_116714_0_109147%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/stepk/Downloads/IPTX_2005_2_11210_0_116714_0_109147%20(1).pdf) s.. 158-180.

kteřou zhmotnily ve spolku pod názvem Družky odborného spolku kovodělníků. Zaměřily se na charitativní a osvětovou činnost. Organizovaly také setkání vlastního pěveckého sboru. Smíchovské dělnické ženy sdružovala pražská Jednota žen a dívek. Ačkoli další ženské dělnické spolky (např. Zemská jednota českých pracujících žen a dívek) vznikaly po přelomu století již ve větší míře (v porovnání s četností a různorodostí spolků měšťanských profesních, vzdělávacích, zájmových, tělovýchovných atd...), byla jejich struktura výrazně chudší. Výsledky jejich samostatné činnosti jsou taktéž výrazně skromnější v porovnání s dosahem Ženského výrobního spolku či spolku Minerva.¹⁴⁸ Příčinou mohl být i nedostatek výrazných ženských osobností orientujících se striktně na dělnické prostředí. Výjimkou potvrzující pravidlo byla Karla Máchová.¹⁴⁹ Její dlouhodobá práce v ženském hnutí byla striktně namířená k řešení sociálních problémů dělnických žen. Roku 1905 se stala první předsedkyní nového pražského ženského spolku pod názvem Spolek žen a dívek při domácí výrobě a práci zaměstnaných. Spolek pomáhal ženám se sháněním zaměstnání, poskytováním podpory v těžkých životních situacích a zaštitěním žen v případě právního sporu se zaměstnavatelem. Na rozdíl od většiny ženských spolků té doby se projekt Karly Máchové nespécializoval jen na osvětovou činnost, i když pořádání besed bylo jednou z nezanedbatelných spolkových aktivit. Spolek měl širokou členskou základnu, čítající již po roce svého fungování na 600 žen.¹⁵⁰

Výsledky soustavné práce dělnických ženských spolků jsou ve své podstatě shodné a zahrnutelné do výsledků práce dělnických spolků mužských. Zákaz dětské práce, podpora v šestinedělí, zkrácení pracovní doby a nepatrné zlepšení pracovních podmínek bylo mimo jiné zásluhou socialisticky orientovaných uskupení, v nichž mohly být organizovány i ženy.¹⁵¹

¹⁴⁸ MALÍNSKÁ, Jana. "My byly, jsme a budeme!", s. 70-83.

¹⁴⁹ Např.: Diplomová práce (Mgr.), LANGKRAMEROVÁ Tereza, Karla Máchová: podněty feminizmu k rozvoji moderních sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta, Katedra sociologie, Praha 2002. Vedoucí diplomové práce Renata Wohlgemuthová.

¹⁵⁰ MALÍNSKÁ Jana. "My byly, jsme a budeme!", s. 73.

¹⁵¹ Ženský list 17, č. 31, 30.7. 1908, s. 1-2.

3.5 *Boj za volební právo československých žen*

„Bude-li mít žena stejné postavení v povolání, musí přece mít i stejná občanská práva! Žádná politická strana nemohla zcela pustit ze zřetel, že snad jednou přistoupí k volebním urnám i ženy a náležitě zamíchají volebními výsledky“.¹⁵² Potřeba ženského zastoupení na politické scéně byla úzce spojena se soustavnou snahou ženských spolků o nápravu nerovnosti mezi muži a ženami ve veřejné a profesní sféře. K narovnání poměrů již nestačily aktivity petičního rázu ani působení v lokálních samosprávách. Snahy žen proniknout do politiky musely být uskutečňovány přes mužské prostředníky, což značně stěžovalo provedení každé takové akce.¹⁵³

Českým emancipistkám nikdy nebyl vlastní radikální postup západoevropských sufražetek.¹⁵⁴ Veřejné manifestace, hladovky ani jiné formy nátlaku nebyly v české ženské společnosti považovány za důstojné. České ženské hnutí postupovalo zprvu ruku v ruce s muži v práci na národní emancipaci. Snahy o emancipaci českých žen byly spojeny se sociálním cítěním a od počátku měly humanistické a demokratické rysy. Především profesní spolky žen a mladší členky spolků občanských již po přelomu století cítily potřebu naplňování vlastních ambicí a cílů, mezi něž mohl patřit jak profesní růst, tak prosté důstojné ekonomické zajištění sebe sama. Žena, která je samostatnou a zodpovědnou bytostí, a která k sebeidentifikaci nepotřebuje prostředníka-manžela, by měla mít zastoupení i v politické sféře. Nevyhnutelnost takového postupu byla jasná už v okamžiku, kdy žena vystoupila z domácí sféry a začala se světem komunikovat napřímo, nikoli přes manžela živitele.¹⁵⁵ Angažování českých žen v politice tedy prvotně zahrnuje především a téměř výlučně intervence ve prospěch žen jako sociální skupiny. Ženy vstupují do politiky, aby mohly zastupovat ženské zájmy. Ať už se stávají členkami kterékoli strany, stále mají na zřeteli svou genderovou příslušnost, a ta je od počátku jejich primární identifikací. Poslankyně byla v dobovém ženském chápání především ženou a pak teprve socialistkou, komunistkou, demokratkou či agrárníci.

Aby ovšem mohly ženy proti mužům prosazovat své zájmy na politické úrovni, museli jim takovou činnost právě oni muži povolit. Prosazování uzákonění volebního práva pro ženy lze označit za společný program středostavovských městských ženských hnutí, intelektuálek,

¹⁵² HORSKÁ Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999, s. 99.

¹⁵³ *Tamtéž*, s. 90-100.

¹⁵⁴ Např. WOLLSTONECRAFT Mary, *Obrana práv žen*, Praha 1904.; HORSKÁ Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 90-100.

¹⁵⁵ Srovnání: KLEIN Lawrence. *Gender and the Public/Private Distinction in the 18th Century: Some Questions about Evidence and Analytic Procedure*, In: *Eighteenth-Century Studies* 29, č.1, 1995, s. 98-109.

socialistek a členek národně sociálních ženských organizací. Vesměs tedy tento požadavek rezonoval v celé mladší generaci liberálně naladěných ženských aktivistek, i když na konkrétním způsobu dosažení společného cíle nepanovala jasná shoda. Proti samotné myšlence směřující k participaci žen v politice otevřeně vystupovaly např. křesťanské ženské spolky a ženy spřízněné s lidovou stranou.¹⁵⁶ Rovněž generace emancipistek kolem ženského výrobního spolku či spolku Domácnost se stavěla k požadavkům volebního práva spíše rezervovaně. Směr, jímž se mladá generace feministek vydala, považovaly za kontraproduktivní, a obávaly se tříštění sil uvnitř ženského hnutí. Příkladem může být kritický článek Irmu Geisslové publikovaný v Ženských listech. Autorka kritizuje především nepřipravenost žen na podílení se na politice a vyzdvihuje „potřebnější“ práci vlasteneckou na půdě rodiny.¹⁵⁷ Platformou pro prezentování postojů mladší generace českých feministek byl především časopis Ženský obzor vydávaný od roku 1896. Byl svou rétorikou i charakterem artikulovaných témat velmi odlišný od dalšího dobového ženského tisku např. Ženských listů¹⁵⁸. Tam se problematika volebního práva žen začala ve větší míře probírat až o cca 10 let později. Kromě konzervativních tendencí uvnitř ženských hnutí musela liberální ženská hnutí obhajovat své nároky pochopitelně i proti mužům.

Argumentace pro ženské volební právo spočívala hned na několika opěrných bodech. Vyjadřování o potřebě volebního práva pro ženy se zřetelně liší dle cílové skupiny, kterou má zasáhnout. Směrem k mužům a k veřejnosti směřovala argumentace docela jiná než směrem dovnitř hnutí. Prvním z řady silných argumentů byla obhajoba práv ženy výdělečně činné, která má díky své ekonomické aktivitě stejné povinnosti jako muž. Vzhledem k jejímu vyloučení z politiky se jí ovšem nedostává stejných práv.¹⁵⁹ Jelikož se argumentace protistrany často dorážela od skutečnosti, že mnohé ženy jsou zcela zaměstnány v domácnosti a nepůsobí tudíž veřejně a nemají práci mimo domov, objevuje se v ženském tisku poměrně často i další forma obhajoby. Ta vyplývá ze zdůrazňování ženského poslání plodit děti. Žena vychovává děti a dává život. Její mateřské poslání je tudíž ještě cennější pro holou národní existenci než výdělečná práce mužská. Za takovou službu národu jí náleží možnost zasahovat do politického dění, které se jí jako člena domácnosti přímo týká.¹⁶⁰ Pro české ženské hnutí je

¹⁵⁶ BUREŠOVÁ Jana, Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné a aktivní lidské bytosti, In: ČADKOVÁ Kateřina, LENDEROVÁ Milena, STRÁNÍKOVÁ Jana, Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie, Pardubice 2006, s. 373-386.

¹⁵⁷ GEISLLOVÁ Irma, Sluší ženám míchat se do politiky, In: Ženské listy 6, č.7, 1878.

¹⁵⁸ Např. Ženy ve sněmu, In: Ženské Listy 40, č. 12, 1912.

¹⁵⁹ TŮMOVÁ Marie, Pro volební právo žen, Královo Pole u Brna 1911.

¹⁶⁰ NEVŠÍMALOVÁ Krista, In: Ženské listy 34, č.12, 1906, s. 224.

sepětí s nacionalismem a národní emancipací typické od prvopočátku.¹⁶¹ Na tutéž notu hrají i četné články v denním tisku, které po vstupu „ženského prvku“ do politiky volají. Ženy zde představuje prototyp národně uvědomělého voliče i aktivní političky. Žena by měla do politiky vnést kulturu, jemnost, mravnost, mír, sociální cítění a nezištnost. Politická práce českých žen by byla tedy jistě pro dobro celku. Spolu se ženami tak mělo do politiky rovněž přijít zkulturnění a zjemnění mravů.¹⁶² Argumentace je formulována tak, aby neměla protimužský osten, ale naopak apeluje na rozšíření možnosti spolupráce.¹⁶³

Zvláštní kategorií protiargumentů ze strany mužů je zahrnutelná pod nálepku „biologických predispozic“. Konzervativní muži legitimizovali svou hegemonii v politice jakousi přirozenou nevhodností ženského myšlení, psychologie a komplexní osobnosti pro participaci v politice. Jedná se o důsledek vnímání polarity muž a žena v kontextu dichotomie v rozum a cit. Onen rozum, tedy schopnost hlubšího ponoření do problematiky, racionálního jednání, objektivitu a pevnosti v zásadách je asociován s muži. Ženy jsou naproti tomu slabé, emocemi zmítané, spontánní osobnosti nezpůsobivé k řešení obecnějších a závažnějších problémů.

Politická činnost prostě nebyla součástí genderové kategorie „žena“ a důvody proti redefinici této škatulky byly považovány za přirozené. Zároveň považovali ženy za „nezralé“ pro volební oprávnění po stránce vzdělání a zkušeností. Vůči takovým nemoderním prohlášením se ohradil např. poslanec říšského sněmu Antonín Hajn, který byl častým přispěvatelem do ženského tisku a propagátor volebního práva žen. Hajn oponoval tvrzením, že muži rovněž nebyli na udělení volebního práva připravováni a teze o nepřipravenosti českých žen je tedy lichá.¹⁶⁴

Navzdory tomu projevy liberálek na setkáních ženských organizací užívají jazyk docela jiný. Ženy musí vstoupit do politiky, aby mohly lépe a účinněji prosazovat ženské zájmy. Cílem je pro ně zrovnoprávnění žen s muži na všech liniích, změny v rodinném zákoně, přístup žen na všechny stupně vzdělávacího systému, ukončení profesní diskriminace, zajištění důstojných pracovních podmínek pro ženy, sociální reformy atd... Politické pole je jim tedy platformou pro zajištění potřeb žen jako sociální skupiny.¹⁶⁵ V ženském tisku se čím dál více odráží nerovné postavení dívek vůči chlapcům a omezené možnosti prosazování ženských zájmů.

¹⁶¹ DAVID Katharine, Czech Feminism and Nationalism in Late Habsburg Monarchy, In: Journal of Women's History 3, č.2, 1991, s. 26-45.

¹⁶² HAJN Antonín, Žena a veřejný život, In: Ženská otázka v letech 1900-1920. Praha 1939, s.27-28.

¹⁶³ Ženy ve sněmu, In: Ženské Listy 40, č. 12, 1912, s. 16.

¹⁶⁴ HAJN Antonín, Žena a veřejný život, In: Ženská otázka v letech 1900-1920, Praha 1939, s.27-28.

¹⁶⁵ AČSSD Praha, fond: ČSSD (1874-1921), K. 12, Rezoluce sociálně demokratických žen.

„Žena trpí – a kupodivu žena mlčí, ani na pouhý protest se nezmůže. Žena již od nejranějšího mládí je vychovávána jako bytost druhého řádu, jíž není dovoleno o sobě sama rozhodovati a sobě cestu raziti. Ano, žena nesmí míti ani svého vlastního názoru o tom, co by jí prospělo a co uškodilo, ona má nechat za sebe rozhodovati jiného“¹⁶⁶ Podřízenost ženy muži byla podpořena i platnými zákony. Muž disponoval veškerým manželečným majetkem a měl primární rozhodovací právo na všech úrovních partnerského soužití. Dívka byla v domácnosti vždy nucena poslechnout rozhodnutí nejstaršího mužského člena rodiny i ve věcech práce, vzdělání či vdavek atd.¹⁶⁷

Dlouhou cestu za volebním právem neodstartoval v českém prostředí žádný konkrétní incident. Jedná se o přirozeně vyplynulou potřebu společnou pro značnou část ženského hnutí na přelomu století. Jak jasně vyplývá z předchozí kapitoly, hlavní nositelé ženské genderové identifikace a zástupci ženských zájmů byly spolky. České ženské spolky byly ovšem stavovsky, zájmově i ideologicky poměrně roztržštěné a jediným společným jmenovatelem byla právě ona primární otázka zastupování ženy v jejích právech. Ke vstupu žen na politickou scénu bylo nejprve nutné ustanovit centrální organizaci pro koordinaci postupu všech aktivních žen. Za tímto účelem byl roku 1889 zřízen Ústřední spolek českých žen, který měl v otázkách legislativních změn zastupovat všechny ženy jako sociální skupinu. Patně z důvodu ještě veskrze konzervativní členské základny se Ústřední spolek ovšem do výraznějších kampaní nepouštěl. Na jeho snahy roku 1911 navázal Svaz českých spolků ženských, který nakonec v praxi nefungující a málo radikální Ústřední spolek v podstatě nahradil.¹⁶⁸

Aby mohlo ženské hnutí vystupovat jako tribun všech českých žen, bylo nezbytné rozšířit okruh paní a dívek, jichž se bude potřeba narovnání poměrů přímo dotýkat, a které budou ochotné za svá práva bojovat. Vědomí limitů ženské existence a vůle po změně byla pochopitelně mnohem živější u žen vzdělaných a výdělečně činných. K šíření vzdělání a koordinaci osvětových spolků byl Terézou Novákovou v Praze roku 1905 zřízen Ženský klub český.¹⁶⁹ Ten měl sdružovat ženské spolky bez ohledu na politickou nebo stavovskou příslušnost a koordinovat nebo sám pořádat vzdělávací akce. V kontextu vzniku dvou

¹⁶⁶ Ženský obzor 1, č. 1, Praha 1900.

¹⁶⁷ SCHELLE Karel; TAUCHEN Jaromír, Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů, Ostrava 2012.

¹⁶⁸ Propagaci svých cílů a strategií shrnuje spolek např. v publikaci: MATERNOVÁ Pavla, Češka, Praha: Ústř. spolek českých žen, 1907.

¹⁶⁹ NOVÁKOVÁ Teréza, Ženský klub český v Praze, Přednáška, Praha: Komitét pro zřízení ženského klubu, 1902, s.1-5.

uvedených, poměrně široce rozkročených, organizací vystupuje do předních řad ženského hnutí nová reformní generace mladých moderních žen. Mezi takové ženy je možné řadit i hlavní postavu předkládané práce Františku Zeminovou. Ta byla příkladem ženy dlouho etablované v národně socialistickém hnutí. Ideové a třídní rozdíly mezi ženami v Ženském klubu nepůsobily dle dobových svědectví větší potíže. Ačkoli patrně nemůžeme vždy mluvit o bezvýhradné náklonnosti mezi ženami z různého sociálního prostředí, vystupovalo moderní ženské hnutí jednotně a se společným programem. Františka Zeminová navíc udržovala s ženami etablovanými ve spolcích akademicky vzdělaných žen nebo ženami z vyšších sociálních vrstev někdy i velmi přátelské osobní vztahy.¹⁷⁰ 14. června 1904 přijal Ženský klub rezoluci, že ženy mají mít od 21 let volební právo do obce i říše, a že mohou být voleny do všech zastupitelských úřadů. 28. listopadu 1905 se zase členky zúčastnily manifestace za všeobecné volební právo.¹⁷¹

Proti stále radikálnějším požadavkům na liberalizaci společnosti vystupovalo konzervativní křesťanské křídlo českých žen sjednocené pod Svazem českých katolických spolků ženských. Právě proto je ženská osvětová činnost úzce spojena i se sekularizací a má jasně proticírkevní naladění. Ještě v roce 1908 odmítal Svaz českých katolických spolků ženských podpořit ženská politická práva. Katolický ženský časopis *Moravská žena* vystupuje proti participaci žen v politice soustavně i v době první republiky a mnohdy jmenovitě útočí na konkrétní poslankyně. Onen „obraz ženy moderní“ v očích katolických žen ztělesňovaly pozdější národně demokratické političky Františka Zeminová a Luisa Landová-Štychová. *Moravská žena* o nich píše jako o ženách „hovící všem požitkům, rvavé a domáhající volnosti a bezuzdnosti.“¹⁷²

Prímou participaci ženských spolků na politice zakazoval 30. paragraf spolkového zákona č.134/1867. Za ženy museli jejich požadavky a k nim sepsané petice předkládat vždy mužští poslanci. Značná omezení vyplývající z takové právní direktivy výrazně limitovala možnosti prosazování těch skutečně zásadních změn v tehdejší společnosti. Ženám ovšem tato skutečnost začala zásadněji ležet na srdci až po téměř půl století emancipistických aktivit. K volání po ženském volebním právu bylo třeba omladit ženské hnutí a zbavit jej tradicionalistické mentality devatenáctého století a katolického konzervatismu.

¹⁷⁰ Např. s Terezou Novákovou či Františkou Plamínkovou

¹⁷¹ MUSILOVÁ Dana, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*, České Budějovice 2007, s. 23.

¹⁷² Ženy na jakých spočívá štěstí národa, In: *Moravská žena* 3, 7.1 1921, s. 3.

Ostatně celá česká společnost, jak politická, tak nepolitická, procházela v polovině devadesátých let značným přerodem. Nástup progresivní liberální Národní strany svobodomyšlné, později známé jako Mladočeši, započal již roku 1874. Tato strana následně významně uspěla především u nastupující mladší, radikálnější generace. Strana zvedla demokratické ideje a vynesla na povrch možnost politického angažování českých žen. Mladočeši byli první, kdo na své schůze připouštěl i ženy. Dělo se tak navzdory faktu, že legislativa povolovala účast jen lidem s volebním oprávněním¹⁷³. Mladočeši si velmi dobře uvědomovali, že mezi „moderními“ ženami se nachází značné množství potenciálních voliček, a proto také usilovali o uzákonění ženského práva.¹⁷⁴

Spolek odštěpený od konzervativních Staročechů, uspořádaný kolem osobností jako byli Karel Kramář a Julius Grégr, prezentoval své ideje na stránkách Národních listů a spoluprací s dalšími liberály v říšské radě dosáhl v roce 1907 uzákonění všeobecného volebního práva. Po Mladočeších přebraly vůdčí roli v liberální politice Česká strana pokroková a Státoprávně pokroková. Stále silněji rezonovaly společností také levicové tendence zhmotněné v Sociální demokracii.

Ačkoli byla po roce 1907 česká politická scéna už značně roztržštěná, a každá z nových stran měla svůj kompaktní a závazný program, nad vším tímto děním dosud stál společný nacionalistický zájem. Blaho národa bylo vyšším jednotícím prvkem, na jehož základě se byli v prvním desetiletí dvacátého století schopni shodnout Agráři, Československá sociálně demokratická strana dělnická, Radikální státoprávní strana, lidovci i Česká strana pokroková. Primární identitou českých politiků byla identita národní a zájmy národa byly nadřazeny zájmům stranickým. K identifikaci s českým národem napomáhal také jakýsi společný nepřítel českých zájmů, kterého představovaly německé strany a německé požadavky. Ty stály, pochopitelně, na druhé straně barikády a byly s českým národním programem neslučitelné.

Po roce 1907, kdy bylo uzákoněno všeobecné volební právo pro muže, fungoval nárok na hlas na základě tzv. poplatnického systému. Jeho princip zakládal aktivní i pasivní volební právo na placení přímých daní. Kdo platí daně, přispívá do státního rozpočtu, a má tedy nárok na ovlivňování politické scény. Aktivní volební právo pro sněm Království českého měly

¹⁷³ NEUDORFOVÁ Marie, České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci, Praha 1999, s. 257.

¹⁷⁴ VELEK Ladislav, První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a ženského hnutí v habsburské monarchii, In: Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století, Praha 2007, s. 269.

v dobách kuriového systému všechny majitelky velkostatků a ženy v městské kurii ve všech obcích mimo Prahu a Liberec, které platily alespoň 8 korun přímých daní. I tak ale mohly tyto ženy volit pouze prostřednictvím muže. Výjimkou byly učitelky, které mohly od roku 1904 volit přímo. Pasivní volební právo nebylo v legislativě zahrnuto, protože nikoho nenapadlo, že by kdy nějaká žena chtěla kandidovat a mohla dostat patřičný počet hlasů.¹⁷⁵

První pokusy o uzákonění volebního práva pro ženy spadají do roku 1891, kdy se skupina poslanců (např. Tomáš G. Masaryk, Václav Klobučák, Václav Choc, Antonín Hajn) neúspěšně pokusila rozpoutat širší diskusi na toto téma.

Druhá akce aktivního poslance Václava Choce zahrnovala předložení obsáhlé petice za rozšíření rovného volebního práva na ženy, který příslušná komise pro volební právo 13. září 1906 definitivně zamítla. Mezi nejčastější argumenty proti ženskému volebnímu právu patřilo akcentování skutečnosti, že ženy nemají vojenskou povinnost a značná část žen stále ještě žádné daně neplatí, jelikož není ekonomicky aktivní.¹⁷⁶

Politické strany jako celky ženskou otázku poměrně dlouho vůbec nereflektovaly a o ženská práva se ve sněmu zasazovali spíše jednotlivci.¹⁷⁷ Především strany tzv. všenárodní (Staročechi a Mladočechi) své závazné stanovisko k otázce volebního práva žen buď dlouho neformulovaly vůbec, nebo jej (jak tomu bylo v případě Staročechů) odmítali spolu s představou všeobecného volebního práva. První z politických stran, která vzala ženskou problematiku za své, byla Česká sociální demokracie, která na I. sjezdu československých žen v květnu 1897 v Praze de facto žádala naprosté zrovnoprávnění žen s muži ve všech důležitých otázkách.¹⁷⁸ O rok později Národní socialisté na svém sjezdu přijali požadavek rovného volebního práva pro obě pohlaví.¹⁷⁹ Levicové strany měly obecně k ženám liberálnější přístup. Např. roku 1901 deklarovala rakouská sociální demokracie požadavek odstranění všech zákonů, které nadřazují muže ženám.¹⁸⁰

Jako odpověď na stále častější požadavek byl roku 1905 vytvořen Výbor pro volební právo žen. Aby se tato platforma vyhnula perzekuci a nepostupovala protizákonně, nesmělo se jednat o regulérní spolek. Výbor neměl pevné stanovy, formální členství ani nevybíral členské

¹⁷⁵ NOVÁKOVÁ Teréza, *Ze ženského hnutí*, Praha 1912, s. 309-311.

¹⁷⁶ NOVÁKOVÁ Teréza, *Ze ženského hnutí*, Praha 1912, s. 327.

¹⁷⁷ Např. *Program Národní strany svobodomyšlné*, Praha 1912.

¹⁷⁸ LENDEROVÁ Milana, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999, s. 269.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, str. 21.

¹⁸⁰ MUSILOVÁ Dana, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*, České Budějovice 2007, s. 20.

příspěvky. Za duše celého projektu lze označit Františku Plamínkovou, Terézu Novákovou, Annu Kulovou-Bezděkovou, Františku Anýžovou a Františku Zeminovou. Výbor do voleb vytvořil konkrétní program postupu a soustavně působil na čelní představitele politických stran, aby se nestranili vyslání ženských kandidátek do voleb.¹⁸¹

Po roce 1900 byly ženy ve větší míře přijímány jako členky politických stran a začaly rovněž vznikat čistě ženské nebo mládežnické stranické organizace. Právě zde se mohly ženy ve větší míře projevit, protože vyjma Františky Zeminové a Olgy Stránské-Absolonové¹⁸² v Národní demokracii a Straně pokrokové, nebyly ženy povětšinou připouštěny do předních pozic stranické struktury. Stranami, které byly přijímání žen nejnakloněnější, byla Národní demokracie, Sociální demokracie a Strana pokroková. První stranou, která ženské požadavky vyslyšela, byla Československá sociálně demokratická strana dělnická, která 23. ledna 1908 ohlásila kandidaturu Karly Máchové ve volebním obvodu Praha IV, VI a VII, tj. Hradčany, Vyšehrad a Holešovice – Bubny, a jako nezávislou kandidátku v městském volebním obvodu Vysoké Mýto – Skuteč – Hlinsko ohlásila žižkovskou učitelku Marii Tůmovou. Ačkoli ani jedna z dam neuspěla, jednalo se revoluční krok a zářný příklad součinnosti mužů a žen v zájmu českého národa. Právě tato nadstranická motivace stála za nominací obou dam. Zájmy ženského hnutí nebyly prvořadým důvodem, proč zmíněné dámy získaly možnost kandidovat na tyto funkce.¹⁸³

Po náhlém úmrtí Václava Škardy se roku 1912 otevřela další možnost prolobování ženské vyslankyně do Českého zemského sněmu pro volební obvod Mladá Boleslav – Nymburk. Do diskuse se zásadním způsobem vložil Výbor pro volební právo žen a jmenovitě pak Františka Plamínková. Po částečné mezistranické dohodě tak na uprázdněnou pozici za Mladočechy kandidovala předsedkyně mladočeského ženského odboru Božena Viková Kunětická, za Sociálně demokratickou stranu Karla Máchová a za pomyslné konzervativní katolické mužské křídlo starosta Bohumil Matoušek. Již v prvním kole voleb získala mandát právě Viková Kunětická a stala se tak, díky podpoře pěti liberálních stran a českých ženských vlivových skupin, první ženou zvolenou do Českého zemského sněmu.¹⁸⁴ Tím, že Viková Kunětická

¹⁸¹ Zachovejme politickou rovnoprávnost žen s muži v království Českém!: Před zasedáním sněmovním 1910, Výbor pro volební právo žen, Praha 1910.

¹⁸² Svě svébytné postoje k problematice participace ženy na politice shrnuje Olga Stránská-Absolonová v: STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ Olga, Ženská otázka s hlediska pokrokového, Brno 1909.

¹⁸³ VELEK Ladislav, První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a ženského hnutí v habsburské monarchii, In: Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století, Praha 2007, s. 269.

¹⁸⁴ KOŘÁLKA Jiří, Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912. Žena v dějinách Prahy, Praha 1996. s. 307-320.

jako první žena v historii dosáhla na mandát, vyplaval na povrch zásadní nesoulad v definici „voliče“, který vyplýval z nesrovnalostí v legislativních úpravách zákoníku z roku 1861. Ten totiž, navzdory novelizacím, nebyl nikdy oficiálně zrušen a dával výše uvedenému okruhu žen právo volit a být voleny do Zemského sněmu¹⁸⁵. Samotná volba pak zvedla mohutnou reakci jak na straně podporovatelů angažování žen v politice, tak na straně konzervativních odpůrců. Krom ženského tisku se hlasitě vyslovovaly především brněnské Lidové noviny. Lidové noviny se se svou ostrou kritikou dopracovaly až tak daleko, že je moravská Zemská organizace žen žalovala pro pomluvu. Božena Viková Kunětická ovšem nikdy nedostala příležitost svůj mandát zastávat a, díky tzv. Anenským patentům, v Zemském sněmu nikdy nezasedla. Český zemský sněm byl 26. července roku 1913 oficiálně rozpuštěn.¹⁸⁶

Její úspěšná kandidatura ovšem jistě přispěla k novele třicátého paragrafu spolkového zákona zakazující politickou aktivitu českých ženských spolků. 29. prosince 1912 byl nový spolkový zákon schválen s poznámkou, že plnění zákona je odloženo na Nový rok roku 1915.

Akce volající po zavedení ženského volebního práva po úspěchu Vikové-Kunětické nabraly nový dech. V prosinci roku 1913 podal český poslanec Bohuslav Franta jménem ženských organizací Říšské radě návrh na uzákonění tohoto práva. I přes značný tlak ženské veřejnosti takový návrh jednáním neprošel.

Ženskou otázku začaly politické strany ve větší míře inkorporovat do svých programů už těsně před přelomem století, ovšem autorství těchto dokumentů povětšinou nespočívá na bedrech žen z těchto stran.¹⁸⁷ Explicitně se zde neobjevují požadavky na, tehdy kontroverzní, udělení volebního práva ženám nebo jejich definitivní emancipaci, pokud jde o práci či rodinné právo. Ženy jsou zde akcentovány spíše v kontextu potřeb národa. Těsně před první světovou válkou se na revizích a konkretizacích programů v mnohém podílely ženské stranické organizace. První skutečně ucelený korpus ženské problematiky se ovšem objevuje již na II. řádném sjezdu Národních socialistů v roce 1900. Dokument zvaný „Názory a program české strany národně-sociální o ženě čili o takzvané ženské otázce“ volá po úplné

¹⁸⁵ NEUDORFOVÁ Marie, České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci, Praha 1999, s. 260.

¹⁸⁶ VORLÍČEK Petr, Anenské patenty před 101 lety rozpustily český zemský sněm, PSP 2014 online na: <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=6716>; HECZKOVÁ Libuše, Byla první: nesoustavný portrét političky, spisovatelky a feministky Boženy Vikové-Kunětické, Host 23, č.9. 2007, s. 18-20.

¹⁸⁷ CIBULKA Pavel, ed., Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890, Praha 2000.

rovnoprávnosti žen ve všech otázkách.¹⁸⁸ Pod vlivem Masarykem rozpoutané diskuse nad rovnoprávností žen zahrnoval konkrétní požadavky žen jako sociální skupiny i program České strany pokrokové. Tento dokument roku 1912 požaduje narovnání pracovního trhu, možností vzdělání, zrušení celibátu, zrovnoprávnění v manželských otázkách i dědickém řízení. Dalším příkladem může být v roce 1914 tzv. První sjezd svobodomyšlných žen, kde účastnice dle zásad sepsaných Eliškou Purkyňovou¹⁸⁹ formulovaly základní ženské požadavky. Akcentovalo se zde zajištění ženy v mateřství, zpřístupnění všech vysokých škol ženským zájemkyním i větší zapojení žen do všech profesních odvětví.¹⁹⁰

Zásadní roli v zrovnoprávnění žen s muži hrála katastrofa první světové války, která z žen udělala v nepřítomnosti mužů nepostradatelnou pracovní sílu ve všech resortech.¹⁹¹ Bezprostředně po ukončení válečného konfliktu se volebního práva dostalo ženám téměř v celé Evropě. Vlna zrovnoprávnění se nevyhnula ani nově vzniklému Československu. Příslibem volebního práva pro ženy byla již Washingtonská deklarace vydaná 18. října 1918 Tomášem Garriguem Masarykem. Ten zde vizi rovnosti pohlaví v politických otázkách zmiňuje zcela explicitně.¹⁹²

31. ledna 1919 byl vydán zákon č. 75/1919 Sb., který ustanovil všeobecné, rovné a přímé volební právo pro muže i ženy do obecních zastupitelstev. Volit mohli všichni, kdo dosáhli 21 let a měli tříměsíční pobyt v obci. Pasivní volební právo pak připadlo všem mužům i ženám s ročním pobytem v dané obci a dovršeným 26. rokem.¹⁹³ První volby, jichž se ženy v Československu aktivně účastnily, tak byly volby obecní konané dne 15. června 1919.

Pokud bychom chtěli nějak vytyčit datum, kdy byly ženy v Československu po právní stránce oficiálně definitivně zrovnoprávněny s muži, bylo by to 29. února 1920. Toho dne byla schválena Ústava nové republiky, která garantovala rovnost pohlaví, a dávala ženám i právo volit do parlamentu.¹⁹⁴

¹⁸⁸ MUSILOVÁ Dana, Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939, České Budějovice 2007, s. 26-30.; STŘÍBRNÝ Jiří, Kdo jsou a co chtějí národní socialisté, Praha 1906.

¹⁸⁹ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3425&org=295>

¹⁹⁰ HARNA Josef ed, Politické programy českého národního socialismu 1897-1948, Praha 1998, s.42-48.

¹⁹¹ BUREŠOVÁ Jana, Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Olomouc 2001, s. 28.

¹⁹² MASARYK Tomáš Garrigue, ed. et al. Declaration of independence of the Czechoslovak nation by its provisional government: October 18th 1918 = Prohlášení nezávislosti československého národa zatímní vládou československou: 18. října 1918, Praha 1933.

¹⁹³ ŠNOR Radomil, SEJCHLOVA Irena, Právní dějiny. Horšovský Týn 1996, s. 57.

¹⁹⁴ BUREŠOVÁ Jana, Proměny společenského postavení českých žen, s. 19.

„Výsady rodu, pohlaví a zaměstnání se neuznávají.“¹⁹⁵

Legislativní teoretická rovnost pohlaví byla ovšem dalece vzdálena praktickému provedení. Právě prosazení dodržování rovnosti mužů a žen, a vytlačení diskriminace žen z každodenního života, bylo programem všech žen v československém parlamentu bez ohledu na jejich stranickou příslušnost. Na základě zákonodárné praxe je možné pozorovat obdivuhodnou jednotu postupu v ženských otázkách.

¹⁹⁵ Ústava republiky Československé z roku 1920, Praha 1992, s. 33.

4 Od ženy v politice k političce

Ačkoli již před vznikem republiky měly ženy zastoupení v mnoha politických stranách, jejich politická angažovanost byla vesměs v zájmu žen. Ženská problematika se totiž do stranických volebních programů prosazovala jen minimálně.¹⁹⁶ V agrární straně tvořily již v roce 1911 celou třetinu členů ženy, a přesto se na jejím programovém prohlášení takový poměr nijak neodrazil.

Základním principem ženské politické práce zůstával i pro roce 1918 akcent na otázky „ženské“, nikoli stranické. Komunistky, vstupující do strany často se zkušeností z dělnických spolků a odborů, svou primární identifikaci viděly mezi dělníky jako třídou a v zájmu této sociální skupiny také intervenovaly. Svou identifikaci vymezovaly nejen genderově, ale i třídně. Nejsilnější proud ženského hnutí ale tvořil i po první světové válce proud měšťanských aktivistek. Z textů publikovaných v ženském tisku právě těmito dámami jasně vychází jejich zaměření na otázky ženské, nikoli třídní. Svou politickou participaci neomezovaly na zájmy žen příslušejících k nějaké konkrétní třídě či vrstvě. Ve svých prohlášeních i na stránkách svého tisku mluví o „ženách“ jako jednolitém celku, který má stejné potřeby, nehladě na společenské postavení.¹⁹⁷ Tyto dva zásadní proudy se ovšem již před válkou dokonale shodují v potřebě ženského volebního práva, a i po roce 1918 v mnoha partikulárních otázkách ženských potřeb postupují bez výhrady společně.¹⁹⁸

Ačkoli oba proudy v československém parlamentu bojovaly proti stejnému nepříteli, jímž je pohlavní nerovnost, každý z proudů svého soka nazýval jiným jménem.¹⁹⁹ Pro představitelky občanského ženského hnutí na druhé straně barikády stojí především mužský konzervativismus a staleté tradice společenského uspořádání ruku v ruce s klerikalismem. Dělnické ženy viní ze stavu nerovnosti spíše třídní rozvrstvení a nerovné rozdělení výrobních prostředků. Jejich nepřítelem je kapitalismus a společenský útlak vyšších tříd.²⁰⁰ Proto se

¹⁹⁶ Např. HARNA Josef ed., Politické programy, s. 31-33.

¹⁹⁷ Vis. Např. přílohy 1. tabulky; pro srovnání: Zachovejme politickou rovnoprávnost žen s muži v království Českém!: Před zasedáním sněmovním 1910., Výbor pro volební právo žen, Praha 1910.; TŮMOVÁ Marie, Pro volební právo žen, Královo Pole u Brna 1911.

¹⁹⁸ BUREŠOVÁ Jana, Proměny společenského postavení českých žen, s. 50-51.; MUSILOVÁ Dana, Z ženského pohledu, s. 51-55.

¹⁹⁹ JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Rodinné právo, Praha: Ústřední výbor žen sociálně demokratických, 1933. s.11

²⁰⁰ MALÍNSKÁ Jana. "My byly, jsme a budeme!", s. 65-69.

v občanském proudu objevuje apel na to, aby ženy byly v politice zastupovány právě ženami – reprezentantkami z vlastních řad.²⁰¹

V československém parlamentu obecně platilo, že pro poslance bylo ve valné většině při hlasování ve sněmovně zcela závazné stanovisko strany. K tomuto účelu sloužila stranická disciplinární ustanovení a vázané kandidátní listiny. Nejdůležitější rozhodnutí se tedy vynášela na stranických schůzích. Stranický politický systém dělal z vedení každého uskupení nesmírně mocnou skupinu jedinců, kteří měli, mimo jiné, ve svých kompetencích i sestavování kandidátek. Takovou praxi lze označit za jednu z příčin poměrně omezeného zastoupení českých žen v parlamentu, jelikož na předních volitelných pozicích se obvykle objevovala jedna, maximálně dvě, zástupkyně. České poslankyně nikdy nevytvořily v Poslanecké sněmovně ucelený formální klub, přesto se jejich spolupráce na politickém řešení ženské problematiky jevila jako zcela přirozený úkol každé ženy poslankyně. Československé poslankyně se rekrutovaly především z řad stranických ženských organizací a v první generaci také z vedení ženských spolků. O tom, zda bude nebo nebude dotyčná do volebního boje vyslána, rozhodovaly rovněž vztahy s vedením a proměňující se společenské smýšlení o ženách v politice. Konzervativní strany raději nedráždily své voliče příliš vysokým počtem žen na kandidátních listinách a komunisté pro změnu netolerovali kritiku Gottwaldova vedení.

Za dobu existence první republiky prošlo parlamentem dohromady 45 žen, přičemž celá třetina z nich zasedala v Národním shromáždění více než jedno volební období. Československé poslankyně lze tedy označit za poměrně úzkou skupinu osob. Poslankyně byly reprezentantkami různých společenských vrstev i různých profesí. Nejčastěji političky uváděly povolání úřednice, učitelka, redaktorka, ale i matka, či žena ve svobodném povolání. Některé ženy v prvních letech do kolonky indikující profesní zařazení vyplňovaly určení skrze manžela. Typické to bylo zejména pro poslankyně agrární strany, kde se několikrát setkáváme s „ženou sedláka“.²⁰²

²⁰¹ MUSILOVÁ Dana, Z ženského pohledu, s. 53.

²⁰² Tamtéž, s. 52-52.

4.1 Společné aktivity československých poslankyň 1918-1920

Prvním zákonodárným orgánem přímo spojeným se vznikající Československou republikou byl Národní výbor československý. Jeho hlavním cílem bylo, od vzniku dne 13. července roku 1918, připravit půdu a legislativní rámec pro vyhlášení nového samostatného státu a zastupovat zájmy Československa proti rakouské vládě. Obsazení Národního výboru bylo uspořádáno na základě poměrných volebních výsledků z posledních voleb do Říšské rady, uskutečněných v roce 1911. V Národním výboru tak bylo zastoupeno celkem 7 stran. Předsedou Národního výboru se stal Karel Kramář, místopředsedou pak agrárník Antonín Švehla.²⁰³ Celkem měl Národní výbor 39 členů, z nichž dva mandáty obsadily ženy. Sociální demokracie nominovala Boženu Ecksteinovou a za Národní socialisty zasedla ve výboru Luisa Landová-Štychová. Poměrně krátký život Národního výboru byl oficiálně ukončen 17 dní po vyhlášení republiky 14.11.1918²⁰⁴.

Toho dne vzniklo, rozšířením Národního výboru o další představitele českých politických stran dle poměru hlasů z roku 1911 a přijetím slovenských zástupců, nové Revoluční Národní shromáždění Československé. Do jednokomorového parlamentu bylo nominováno 270 poslanců, z nichž 9 byly ženy. Eliška Purkyňová²⁰⁵ za Národní demokracii, se, jako devátá, dostala do sněmovny z náhradnické pozice. Do parlamentu se kromě dalších osmi zástupkyň něžného pohlaví vrátila i Božena Viková-Kunětická²⁰⁶, první česká poslankyně z předválečného období. Všechny poslankyně se narodily v rozmezí třiceti let od roku 1861 a všechny měly zkušenosti z činnosti v ženském hnutí.

Z dostupných pramenů vyplývá, že v prvních dvou letech existence republiky se značná část agendy ve sněmovně věnovala likvidaci válečných škod a zajištění samotného fungování státního aparátu i poškozené ekonomiky.²⁰⁷ To do značné míry ovlivnilo především tištěné návrhy předkládané poslankyněmi, které vnímaly potřebu primárního zajištění existence nově vzniklé demokratické republiky. Jak již bylo pro české feministky typické, předpokládaly, že až se etabluje demokratická národní republika, automaticky přijme nové rovnoprávnější postavení ženy.

²⁰³ Ke vzniku republiky Např. RYCHLÍK Jan, 1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa, Praha 2018, s. 210-240.

²⁰⁴ PEROUTKA Ferdinand, Budování státu I., Praha 1921, s.13.

²⁰⁵ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3425&org=295>

²⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/va.htm>

²⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/vecny/index.htm>

Sociální demokracie měla mezi lety 1918 a 1920 ve sněmovně tři poslankyně. Nejstarší z dam, Božena Ecksteinová-Hniličková, nepodala za dva roky žádný tištěný návrh ani dotaz. Vystoupila ve sněmovně celkem čtyřikrát, přičemž tři proslovy se věnovaly ženské problematice a čtvrtý poukazoval na nejasnosti ve volebním řádu obecních voleb.²⁰⁸ Její vystoupení tedy ze tří čtvrtin naplňovala otázky ryze ženské. Ve svém úplně prvním vystoupení, na 20. schůzi sněmovny, nastínila budoucí směřování ženského úsilí ve sněmovně: „Vážení pánové, nejenom zrovnoprávnění politické, nejenom ten základní kámen, kterým jest reforma volebního práva do obcí a do sněmu, ale mnohem důležitějším, to, co má určití rovnocennost občanů, zdá se nám ženám býti uzákonění povinnosti práce. (...) České ženy, pokud mám právo jménem jejich mluvit, české ženy ze socialistických stran jsou naplněny radostí, že konečně se dostane jim práva, aby do uspořádání všech věcí promluvit mohly.“ I další její činnost byla zaměřena na sociální péči o pracující ženy, podmínky práce žen a dětí a úpravu pracovních a mzdových poměrů domácí práce. Její stranická kolegyně Irena Káňová byla nejmladší poslankyní Národního shromáždění vůbec. Ve Sněmovně se ovšem politického dění nijak neúčastnila a jediný záznam spadající k tomu funkčnímu období je její složení poslaneckého slibu. I tak jí ovšem patří jedno prvenství, neboť byla jedinou zástupkyní slovenské národnosti za celou dobu existence první republiky. Pocházela z dělnického prostředí a po roce 1921 odešla ze Sociální demokracie do Komunistické strany Československa, kde se ovšem už na první příčky kandidátek neprosadila.

Třetí sociální demokratka, Františka Kolaříková, podala jeden tištěný dotaz, konkrétně na premiéra. Dotaz se týkal řešení živelné katastrofy na Moravě z roku 1919²⁰⁹. Její jediné vystoupení u řečnického pultíku nese ve stenografických zápisech název o poměrech tabákového dělnictva, ovšem samotná řeč se věnuje převážně postavení žen, jelikož absolutní většinu dělníků v těchto továrnách tvořily ženy.

Alice Masaryková (bez stranické příslušnosti) pobyla ve své funkci jen krátce, ale navzdory tomu podala tři tištěné návrhy a dvakrát si stoupla ve Sněmovně k řečnickému pultíku. Jako první žena vůbec vystoupila se svým projevem k zákonodárcům. Řeč byla provázena nesčetnými souhlasnými výkřiky ze strany poslanců. Projev je ovšem zajímavý i z několika

²⁰⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/020schuz/s020001.htm>

²⁰⁹ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1342_00.htm; **odpověď:** https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1555_00.htm

dalších důvodů. Velmi okázale prezentuje postoje československých poslankyň. V textu se mimo jiné objevuje: “Pánové, já se domnívám, že nevidíte ty oči dětí, sice si myslím, že bychom přišli rychle k politice práce; myslím, že nevidíte ty staré oči malých dětí. Před těma dětskýma očima ustupuje faleš a klam, ať je zde nebo tam. Ty nás musí spojit. Před těma dětskýma očima zodpovídáme se z osudu našeho národa. A jestli těm dětským očím budeme věrni, pak vyhraje. *(Výborně! Hlas: To je budoucnost národa, děti!)*

Před 500 lety národ božích bojovníků stál proti celému světu. A my budeme těm dětským očím věrni, poněvadž jsme Čechoslováci. *(Výborně!)* A my budeme státi mezi pobloudilým Německem a mezi ubohým, nešťastným Ruskem pevní a svorní, poněvadž budeme těm dětským očím věrni. *(Souhlas.)*

K socialisaci našeho národa dojdeme jen neúnavnou, věrnou, oddanou prací! *(Výborně!)*. Ne všeobecnými frázemi, ne dlouhými řečmi *(Výborně!)*, ne žurnalistickým štváním. *(Výborně! Hlučný potlesk. Poslanec Johanis: Nejen sliby, slečno, nýbrž musí býti také skutky!)*

Půjdeme pro ty postýlky spolu. *(Poslanec Johanis: Tak platí! Výborně! Vy nemáte, slečno, lůžka, my nemůžeme dostati roury!)* Já vám zas pomohu, získati roury pro vaše sanatorium. *(Poslanec Johanis: Musíte míti moc peněz! Hlas: Aby kapitalisté byli uspokojeni!)*

Já nechci se pouštět do politiky, já chci zůstat při těch dětech, poněvadž slova neplatí, je třeba činů *(K poslanci Johanisovi)* a vy půjdete se mnou pro ty postýlky pro útulnu! *(Poslanec Johanis: Tak prosím!)*“

Předstoupivší poslankyně oslovuje posluchače „pánové“ navzdory skutečnosti, že v místnosti má i několik kolegyň. Krom toho dává jasně najevo, o co ženám v politice jde. Navazuje na typicky ženskou oblast zájmu – děti. Krom požadavků na zrovnoprávnění žen mají poslankyně bojovat za ty nejslabší, a to, pokud možno, bez zbytečného odkladu. Taková pozice je mužskými zákonodárci akceptována a veškeré reakce na takové požadavky jsou přijímány s nadšením umocněným poválečnou euforií.

Již během prvního veřejného vystoupení této české poslankyně zaznívají z pléna hlasy jejích kolegyň, které, navzdory jiné stranické příslušnosti, Alici Masarykovou podporují “... nechci

Vás unavovati, nechci, aby se mi vytklo, že také řečným. (*Posl. Zeminová: To jest právo a povinnost! Proto jste zvolena, abyste mluvila!*)“²¹⁰

Všechny tři tištěné návrhy, které stihla Alice Masaryková podat, měly veskrze sociální charakter a za „ženský“ můžeme označit jeden pod názvem Sociální péče o ženy a děti válečných poškozenců²¹¹ - (tj.1/3 agendy), přičemž o ženách, respektive studentkách, se zvláště zmiňuje i v řeči k řešení sociálních poměrů vysokoškolského studentstva²¹². Alice Masaryková se dlouhodobě věnovala péči o bezprizorné děti a mládež, čemuž odpovídá i její třetí vystoupení žádající použití neobydlených sídel pro přechodné usídlení strádající mládeže²¹³.

Nejsilnější parlamentní strana – agráři – měla, stejně jako sociální demokracie a národní socialisté, ve svém poslaneckém klubu dvě ženy, přičemž ani jedna z nich nevynikala zvláštní aktivitou. Anna Chlebounová podala jen jeden tištěný dotaz k ministerstvu zemědělství a ten se věnoval škodám způsobeným polními hraboši.²¹⁴ Ludmilu Zatloukalovou-Coufalovou, druhou z agrárek, nepohnulo k aktivitě nic, dokonce ani hraboši. Její činnost se opět omezila jen na složení poslaneckého slibu. Obě dámy jako své zaměstnání uvedly „choť rolníka“, což je i v pozdějších letech pro poslankyně agrární strany typické, i když lze postupně vysledovat klesající trend v identifikaci skrze manžela.²¹⁵ Ve třicátých letech se občanské zaměstnání poslankyň objevuje častěji.

Příkladem aktivní političky je v té době již protřelá Božena Víková-Kunětická. Národní demokratka, která byla již před válkou, jako jediná žena v české historii, zvolena do zemského sněmu, si sice na žádné ze schůzí slovo nevyžádala, ale stihla podat celkem pět návrhů. Ve všech těchto textech zůstává věrná svému poslání a je bojovnicí za práva žen. Konkrétně lobuje za zrušení celibátu žen zaměstnaných ve službách veřejných²¹⁶, za zabezpečení pozůstalých po československých legionářích²¹⁷, zřízení bezplatných hospodyňských kursů pro služebné dívky²¹⁸, zahrnutí ochrany matek a kojenců pod státní

²¹⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015001.htm>

²¹¹ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0044_00.htm

²¹² https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0331_00.htm, zpráva: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1643_00.htm

²¹³ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0829_00.htm

²¹⁴ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1584_00.htm,

odpověď: https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1765_00.htm

²¹⁵ <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=4651&org=296>

²¹⁶ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0514_00.htm

²¹⁷ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0061_00.htm

²¹⁸ https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0150_00.htm

správu²¹⁹, zřízení úřadů pro péči o ženy²²⁰. Druhá národní demokratka, Eliška Purkyňová, podala jeden tištěný návrh věnující se úpravě platů učitelek mateřských škol.²²¹

Jednoznačně nejvíce činnosti vyvíjely poslankyně národních socialistů. Z jejich klubu vyšel rovněž návrh na zavedení Dne matek do kalendáře. Stalo se tak po americkém vzoru už roku 1921. Luisa Landová-Štychová (ČNS) podala dva tištěné dotazy, jejichž obsah přesně kopíroval oblast, jíž se Landová-Štychová věnovala už před válkou. V prvním z dotazů řešila diskriminaci žen na pracovním trhu, konkrétně ignorování ženských uchazeček o vedoucí pozice v aparátu pošt.²²² Zároveň žádala ministerstvo zahraničních věcí o finanční podporu oddílů skauta a junáka.²²³ Mluvila na plénu na rozličná témata celkem čtyřikrát, přičemž zvlášť bojovnou řeč o reformě manželského práva pronesla na 52. schůzi. Z hlediska českého feministického myšlení je první ženou, která na půdě parlamentu otevřeně mluvila o nutnosti sexuální výchovy, destigmatizaci pohlavního života a redefinice přístupu k lidskému tělu. Vymezuje se vůči veškerým společenským tabu, která dle její interpretace vystavěla katolická církev. „Štvanice proti reformě manželského práva, aranžované hlavně mezi ženami, které jsme neměli času správně orientovat, míjí se účinkem ihned, jakmile přijdeme my s našimi správnými, pravdivými, věcnými výklady.

A já tu, pánové, protestuji jménem uvědomělých žen, aby do záležitostí, týkajících se výhradně dětí, žen a mužů, tak rozhodujícím způsobem směli zasahovati pánové, žijící vesměs mimo manželství, neboť manželství ve skutečnosti nikdy nemůže být věcí náboženství, nýbrž pohlavní hygieny, vzájemné sympatie a duševního vztahu mezi dvěma lidmi.

Jsem jista, pánové, kdyby zde lékaři a matky mluvili o manželství, že by úroveň debaty nikdy neklesla, jak klesá vždy při debatách s pány z oposice katolické strany. A musí klesnout, musí, poněvadž katolický princip absolutní pohlavní tzv. čistoty, kterému ale my socialisté říkáme pohlavní mrzáctví, nutně vede k znehodnocení a k zneuctění pojmů pohlavního života vůbec.

²¹⁹https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0153_00.htm, zpráva:
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0760_00.htm

²²⁰https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm

²²¹https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2337_00.htm

²²²https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1648_00.htm, odpověď:

https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1838_00.htm

²²³https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2781_00.htm

Já z mého socialistického stanoviska považuji znalost pohlavní hygieny nejen za základ ozdravení lidstva, ale vůbec jako nejdůležitější podmínku zvýšení jeho mravní úrovně a kvality.

Pohlavní nevázanost, prostituce, zhýralství, opilství a jak se všechny ty mravní choroby našeho věku jmenují, neodstraní, pánové, mravnostními traktáty v kostelích, ani mravnostní policií na ulicích, nýbrž jediné soustavnou hygienickou výchovou už od dětství. Dítě musí se naučit dívat se na své tělo s porozuměním a úctou jako na podivuhodný nástroj, který nesmí zkazit, má-li být dosaženo společenské rovnováhy jako podmínky společného blahobytu a štěstí, ale nesmí se dívat na tělo lidské jako na nástroj pokušení, jak to učí náboženství. Proto jsme, pánové, pro odluku církve od státu a v první řadě pro odcírkevnění škol - neboť do školy vedle pedagoga patří lékař a nikoliv kněz. Musím otevřeně doznat, pánové, že my československé socialistické ženy přes to, že vítáme reformu manželského práva, nejsme tak zcela spokojeny, jak je provedena. *(Hluk. Předseda zvoní.)*

Tedy my nejsme s tou reformou, jak je provedena, úplně spokojeny. Byly bychom tam rády viděly mnohé *(Posl. Sedláček: Volnou lásku!)*, co z našeho ženského socialistického stanoviska má speciálně pro nás dalekosáhlý význam.

Pánové, vy se díváte na volnou lásku nížce, a proto není možno, aby se o ní zde mluvilo s vámi!

Proto dnes při této příležitosti reklamujeme pro sebe právo na součinnost, až půjde o reformu občanského i trestního zákona vůbec. Doufáme, že se bude pak ve svolané anketě na příklad jednati s kompetentními zástupkyněmi žen přímo, aby účast žen na tvorbě zákonů vzhledem k nepatrnému zastoupení, jaké v tomto Národním shromáždění máme, nezůstávala ilusorní. Ano, pánové, se zástupkyněmi žen měli jste jednat, a nikoli s pány určité náboženské kasty - já nemíním urážet nikoho, neboť tito pánové nemají od žen mandátu - nemáte těch mandátů, abyste hájili našich zájmů, jimž nemůžete ani rozuměti. Neboť dle písma svatého...“

Jako první na půdě parlamentu mluvila o nutnosti většího podílu otce na výchově dítěte:

“Máme své přesné požadavky, týkající se reorganisace péče o děti již před jejich zrozením. Problém jest rozsáhlý, těžký, ale není nerozřešitelný. Nepochybuji o tom, že nevyhnutelná reforma práva rodičovského s určitým stanovením povinnosti státu a obcí a organizací péče a výchovy dětí všeobecně u žen i mužů zvýší vědomí vzájemné zodpovědnosti vůči dětem.“

Rovněž zvedá jedno ze svých později nejvýbušnějších témat – potraty. Žena nesmí být zákony nucena k nedobrovolnému mateřství, ale chce-li se státí matkou, pak má společnost právo žádati na ní děti zdravé a nezatížené.

„Dále je nutna reforma 16. hlavy trestního zákona a samozřejmě musí být zrušen § 144 tr. z., jímž ženě upřeno právo disponovati svým vlastním tělem. Tento nemožný barbarský paragraf je přímo nebezpečným generaci národa, neboť zapovídá ženě zameziti z vlastní vůle i z vážných důvodů mateřství. A tak pod tímto rakouským karabáčem dotrpěla mnohá žena, vysílena nedobrovolným častým mateřstvím a mnohé rhachitické a všelijak jinak od narození nemocné a dědičně zatížené dítě děkuje tomuto paragrafu za svůj ubohý, bídný život.

Vítáme reformu manželského práva i takto nedokonalou a sice proto, že uspíší vývoj žen i mužů k zdravé emancipaci, od které vlastně závisí i obrození národa.

Chceme, aby naše ženy byly inteligentní, sebevědomé a hospodářsky neodvislé. Neboť jen takové ženy dovedou uplatniti svůj politický vliv na zvýšení kulturní úrovně národa. Bohatým rozvitím svých individualit znásobí sílu a zrychlí tempo pokroku, obohatí svět o nový svěží tvůrčí element a důstojnost manželství a opravdovou nerozlučitelnost zabezpečí přísnou morálkou lásky, pánové.“²²⁴

Zároveň opět potvrzovala pozici a úkol všech poslankyň jako zástupkyň všech československých žen a jejich zájmů. „Opakuji, pánové, že vy nemáte mandátu mluvití jménem žen, že vy nemůžete rozuměti našim zájmům, neboť dle písma svatého, které přece jako zjevení boží dle rozhodnutí Nicejského koncilu z r. 325 tvoří základ křesťanské věrouky, není žena rovnocennou bytostí. "Ženy mužům svým poddány buďte jako pánu. Neboť muž jest hlava ženy, jako i Kristus hlava církve"... "a proto jako církev poddána jest Kristu, tak i ženy mužům svým at' jsou poddány ve všem.""²²⁵

U příležitosti projednávání volebního řádu do obcí přednesla Landová-Štychová řeč, v níž mluví o nerovném postavení žen vůči mužům jako o příkladu třídního utlačování a důsledku stavovského či kapitalistického nespravedlivého uspořádání. Na této 21. schůzi sněmovny přednesla svůj celkový náhled na politickou rovnoprávnost žen i její místo v rodící se nové společnosti. „A proto ženy téměř všech národův a všech vrstev chápou se příležitosti, aby tentokráte odvážně a energicky přiložily ruce k dílu a pomáhaly odstranit hned v zárodku

²²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/052schuz/s052004.htm>

²²⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/052schuz/s052004.htm>

příčiny budoucích svárů. Svou průpravnou činností veřejnou jsou více než dostatečně kvalifikovány, aby dostalo se jim toho, co jim po právu patří, totiž nezkráceného volebního práva, ovšem že nejen do obcí, tak aby nejen pracovaly, nýbrž i spolurozhodovaly. (*Výborně!*)

Československé ženy zaslouží volebního práva plnou měrou. My chápeme, pánové, že mnozí jsou dnes plni obav, zda to rovné volební právo žen není povážlivým experimentem, který by se mohl naší drahé republice špatně vyplatiti.“²²⁶

Kriticky se vyjádřila k nečinnosti a pasivnímu zpátečnictví katolických žen a křesťanských ženských spolků. Naopak vyzdvihla úsilí liberálních a socialistických ženských hnutí. „Ale nikdy se pokrokové a svobodné republice československé nezpronevěří ty massy československých žen proletářských, které v roce 1915 vodily své děti k Husovu pomníku, kde vrývaly do dětských duší mlčenlivý, ale hrdý a tvrdý vzdor (*Výborně!*), nikdy se nezpronevěří ženy, které v zoufalé hrůze vrhaly se na koleje před vlaky, v nichž byli odváženi na světové lidské jatky jejich drazí, nebo ony ženy, které rozhořčeně strhávaly rakouské plíšky s prsou svých příbuzných jako odznaky hanby a zrady (*Výborně!*), a zejména se nezpronevěří republice ony nepřehledné massy československých socialistek, které spolupomáhaly republiku budovati, které riskovaly své existence, ba i životy a pomáhaly věrně a nezištně při naší drobné krtčí práci v zázemí, podrývající nenáviděné Rakousko. (*Výborně!*)“

V témže kontextu reaguje na kritiku udělení volebního práva ženám. Muži se často obávali, že budou neuvědomělé ženy volit spíše zpátečnický a že pod vlivem jejich hlasů výrazně vzrostou preference klerikálním stranám. Na to Landová Štychová namítá: „Ovšem přiznávám, jsou to massy žen indiferentních. Ale netřeba se jich obávati. My socialistky obou táborů vyvíjíme veškeru energii, aby tyto massy ženské byly včas poučeny o velikém nebezpečí, které by republice hrozilo, kdyby volily zpátečnický. (*Posl. Zeminová: Nepláceme, ale pracujeme!*)“²²⁷

Na 136. schůzi byla Landová-Štychová zpravodajem v jednání o zřízení poradního sboru pro tělesnou výchovu.²²⁸ Do voleb roku 1920 podala 9 tištěných návrhů, z nichž 5 bylo přímo spojených se zájmy československých žen. Rekordně aktivní byla poslankyně Františka

²²⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021001.htm>

²²⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021007.htm>

²²⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/136schuz/s136001.htm>

Zeminová. Ve svém prvním volebním období podala Františka Zeminová celkem 15 tištěných návrhů, z nichž celá třetina se věnovala ženské problematice. Navrhovala úplné zestátnění všech dívčích středních škol, zestátnění, reorganizaci a rozmnožení odborných ženských průmyslových a hospodyňských škol, zrušení nevěstinců, stíhání tajné prostituce a povinné hlášení a léčení pohlavních nákaz, úpravu právních a postupových poměrů učitelek obecných a občanských škol, přijímání vdov a matek nezaopatřených dětí za dělnice do tabákových továren.

K tištěným pozůstatkům činnosti Fráni Zeminové z let 1918-1920 patří i 12 tištěných dotazů. Z nich lze do kategorie "ženské téma" zahrnout jen tři. Z toho vyplývá, že okruh zájmu Františky Zeminové se svou šíří dalece vymyká. Všechny ostatní její souputnice v parlamentu se věnovaly téměř výlučně obraně žen a jejich zájmů. Na půdě poslanecké sněmovny vystoupila čtyřikrát a jednou byla zpravodajem v jednání o uvolnění sklizně brambor za rok 1919.²²⁹

Poprvé se u řečnického pultíku objevila již 14.1.1919 a přednesla obsáhlý projev shrnující práci ženských spolků. Zároveň vyzvala ženské organizace k aktivnímu podílení se na budování demokracie v Československu.²³⁰

O dva dny později 16.11. pronesla dlouhý projev věnující se tristní poválečné sociální situaci se zvláštním akcentem na starosti českých žen, jejich mizerné platy i nedostatkem ztížené starosti o chod domácnosti.²³¹ Po celou dlouhou politickou kariéru byly otázky drahoty a zásobování jedním z ústředních zájmů Františky Zeminové. Ve svém prvním projevu zároveň volala po zestátnění velkých průmyslových podniků a zemědělských velkostatků. Těžiště jejího projevu ovšem tkvělo v jakémsi manifestu československých žen, kterým vytyčila program všech političek v nové republice. Navazovala při tom na předválečný ideový proud, který volal po sjednocení všech žen z různých politických stran a tříd pro spolupráci na prosazování ženských požadavků.²³²

„My naproti tomu socialisticky smýšlející ženy československé zdůrazňujeme, že jedním z prvních a nejdůležitějších požadavků našich, jest hlásiti se o plná politická, kulturní a sociální práva, jaká nám přináležejí. Úloha pouhé filantropie nebo výpomoci v otázkách

²²⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/083schuz/s083001.htm>

²³⁰ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016001.htm>

²³¹ <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/017schuz/s017001.htm>

²³² Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947, s.26.

národnostních již nám nepostačuje. Demokracie byla to, která nás ženy vyzvedla z toho zákoutí, ve kterém byly jsme po staletí zaklety, abychom se hlásily ku práci ve veřejném životě. Nemluvím v tomto okamžiku pouze za sebe, mluvím jistě a jsem si toho vědoma, za ohromné masy československých žen, za celá staletí, po která byly jsme umlčeny, a za ony statisíce žen nešťastných a zoufajících, které tolik trpěly ve světové válce a neměly nejmenšího práva, proti všemu bezpráví skutečně se ohraditi. Nám ženám není politika postrachem, nám jest nejvyšším, ano posvátným úkolem občanským. Nyní poprvé vystáváme hromadně, v masách, abychom manifestovaly pro své požadavky, abychom na ten bílý, nepopsaný list dějin československého národa také psaly historii práce a snah žen československých. Vzpomínáme také s upřímnými díky všech, kdož v ústavním výboru našem pro práva žen se prohlásili, kdo čímkoliv o zrovnoprávnění žen se přičinili a kdo bratrsky podali nám ruku, když jevila se snaha, omeziti naše pasivní volební právo. Žena dává život člověku, jest tedy jejím svatým právem, protestovati proti válkám. Kdyby však nastal případ, že by klid naší republiky byl ohrožen, potom bychom byly první, které by poslaly své muže, syny a bratry, aby šli hájiti a ochraňovati svobodu a neodvislost republiky, a nabídly i všechny své síly k tomu, aby republika naše mohla vzkvétat dále. (*Výborně! Dlouho trvající potlesk.*)²³³

I ve svém druhém plenárním vystoupení byla jasným tribunem československých žen. V úvodu shrnula dosavadní výsledky, jichž ženské hnutí dosáhlo v dívčím vzdělávání. Využila svůj řečnický prostor k vyzdvižení nedostatečné státní podpory, rozvoji sítě a vybavení dívčích vzdělávacích ústavů. „Dobrá snaha ministrova rozbila se o nedostatek financí; my toužily po zestátnění a rozvoji ženských škol, ale z rozpočtu ministerstva školství byly škrtnuty právě ony obnosy, které byly určeny na akce zestátnovací. Dovolte mi proto, vážení pánové, říci, - dnes po 8 měsících naší samostatnosti - že jest v nás ženách mnoho nespokojenosti v tomto směru. Několik málo milionů na ženské vzdělání se nenašlo - za to v rozpočtu ministerstva školství parádjuje položka státní na 20 mil. K pro kultus katolický a evangelický. V rozpočtu příštím musí položka tato zmizeti a pro naše ženské požadavky se najíti úplná úhrada.“²³⁴

Františka Zeminová, spolu s valnou většinou žen v poslanecké sněmovně, zastávala striktně antiklerikální přístup. Její nesouhlasné proticírkevní postoje dokresluje výrok: “Proč nosí kněží dlouhé kutny, vždyť by jim stačily i krátké a ten zbytek by mohli dát chudým na

²³³<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016001.htm>

²³⁴<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/017schuz/s017001.htm>

šaty.“²³⁵ V tomto případě podlely její kritice církevní dívčí vzdělávací ústavy. Z její rétoriky opět vyplývá, že současný nedokonalý stav je důsledkem nečinnosti „pánů v parlamentě“ a sama Zeminová užitým jazykem dělá z věci genderově laděný problém. Nedostatečná podpora dívčího vzdělávání je pro Zeminovu snahou mužů o vyloučení žen z pracovního trhu, o její uvržení v podřadném postavení a zbavení samostatnosti.

„Pravím vám rovnou, pánové, že my pokrokové ženy tento potupný stav dále nesneseme. Jsme polovinou voličstva národa, pracujeme a udržujeme stát jako muži, máme tedy právo volati po nápravě a také si ji vynutíme.“ „Nechceme my ženy od vás, pánové, galantnost - té jsme zažily v minulosti dosti. Čeho se dovoláváme, to je spravedlnost a od toho požadavku žádná z nás neustoupí. Věřte upřímně, že jest nám ženám ve veřejném životě těžko pracovati a masy lidu přesvědčovati, že jste opravdu demokratičtí a pokrokoví, když se nepokrokovým a nedemokratickým způsobem k nám chováte.“²³⁶

V prvních letech existence Československé republiky podaly všechny poslankyně dohromady 33 návrhů. Z toho jich 15 podala sama Zeminová. Mezi 33 návrhy k projednání jich 20 bylo zaměřených ryze na řešení problémů československých žen. Odečteme-li návrhy F. Zeminové, je ovšem výsledek ještě mnohem razantněji feministický. Z 18 návrhů, na jejichž tvorbě Zeminová přímo neparticipovala, jich jen pět nemá explicitně ženské zaměření. První československé poslankyně byly ženy razantně rozlišné politické orientace, ovšem jejich agenda se dá bez problémů označit za poněkud jednotvárnou a jejich zájmy za společné. Naprostá většina z těchto návrhů byla podložena podpisy nejen stranických kolegů, ale i žen napříč politickým spektrem. Ženy cítily povinnost pracovat především pro ženy, bez ohledu na třídní či ideovou příslušnost. Pro ilustraci: Návrh z 15. července 1919, uveřejněný v tisku č. 1377 podaly dohromady Fr. Zeminová, Zatloukalová-Coufalová, Ecksteinová a podepsaly jej rovněž Landová Štychová a Eliška Purkyňová. Poslankyně navrhují, aby byly zestátněny, reorganizovány a rozmnoženy odborné ženské průmyslové a hospodyňské školy, a aby byly rychle upraveny právní i hmotné poměry učitelů na těchto školách stejně, jako tomu je u chlapeckých vzdělávacích ústavů. Je třeba podotknout, že mezistranická spolupráce na tvorbě návrhů k projednání rozhodně nebyla běžnou praxí. Zároveň je z pramenů Archivu Poslanecké sněmovny zřejmé, že na tvorbě návrhů spolupracovaly poslankyně se svými

²³⁵ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947. s. 68.

²³⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/060schuz/s060001.htm>

stranickými kolegy, ovšem nikdy se mezi navrhovateli nevyskytuje muž z jiné politické strany.²³⁷

Navzdory deklarované jednotě v postupu československých poslankyň dosáhly za první dva roky své působnosti na politickém hřišti jen dílčích úspěchů. Zákonem č. 455/1919 Sb. byl zrušen celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských. U zákona byla uvedena zpětná platnost k 1. listopadu 1918.²³⁸ Profesní a platové poměry učitelek byly dále regulovány zákony č. 274/1919 Sb. a 205/1920 Sb., které narovnalý značnou nerovnost mezi muži a ženami v tomto odvětví.²³⁹ Z ženské iniciativy vyšlo rovněž uzákonění usnadnění rozluky manželského svazku zákonem č. 320/1919 Sb., který mimo jiného potvrdil zavedení obligatorního občanského sňatku.²⁴⁰ Z obsáhlé diskuse nad likvidací prostituce zbyl v tomto volebním období jen zákon 15/1920 Sb., jímž byl zřízen stálý poradní sbor proti pohlavním nemocem a prostituci.²⁴¹ Další regulaci a omezování nevěstinců bránily četné osobní zájmy významných podnikatelů i jistá neochota pouštět se do projednávání palčivého tématu šedé ekonomiky. Pro ženy v Československu byl rovněž důležitý zákon 29/1920 Sb. o úpravě pracovních a mzdových poměrů domácí práce, který poprvé reguloval pracovní podmínky služek a jiných zaměstnanců v domácnostech.²⁴²

Po celou dobu fungování RNS v něm nezasedal žádný reprezentant německé ani maďarské menšiny. V tomto složení zasedalo RNS rok a pět měsíců do 15. 4. 1920. Následně došlo k vytvoření nového kabinetu na základě prvních ústavně platných voleb.

²³⁷ http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1377_00.htm

²³⁸ Zákon č. 455/1919 Sb. Zákon, kterým se zrušuje celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských (měšťanských) v republice Československé Pozn.: Zákon má zpětnou platnost od 01.11.1918. In: Sbíрка zákonů, 7.8.1919, částka 93.

²³⁹ Zákon č. 274/1919 Sb. Zákon, jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských), In: Sbíрка zákonů, 5.6.1919, částka 59.; Zákon č. 205/1920 Sb. Nařízení o úpravě hmotných poměrů učitelek státních mateřských škol na Slovensku, In: Sbíрка zákonů, 13.4. 1919, částka 43.

²⁴⁰ Nařízení č. 362/1919 Sb. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 27. června 1919, jímž se provádí zákon ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu, In: Sbíрка zákonů 5.7. 1919.

²⁴¹ Nařízení č. 15/1920 Sb. Nařízení, jímž se zřizuje stálý poradní sbor pro boj proti pohlavním nemocem a prostituci, In: Sbíрка zákonů 10.1.1920, částka 2.

²⁴² Zákon č. 29/1920 Sb. Zákon o úpravě pracovních a mzdových poměrů domácí práce, In: Sbíрка zákonů 17.1.1920, částka 5.

4.2 Společné aktivity československých poslankyň 1920-1925

Z prvních voleb, jichž se, dle zásad prozatímní i nově schválené ústavy, mohly volným přímým a tajným hlasováním zúčastnit i ženy, vzešel dvoukomorový parlament. Senátoři byli voleni na osm a poslanci do Poslanecké sněmovny na šest let. Dolní komora parlamentu disponovala výrazně širšími pravomocemi, prezentovanými především v tvorbě a korekcích legislativy. Poslanců bylo celkem 300 a věková hranice pro pasivní volební právo byla stanovena na 30 let. Zákony musely projít oběma komorami parlamentu, přičemž v případě rozdílných stanovisek mohla nadpoloviční většina poslanců ve sněmovně zákon prosadit. Senát tedy disponoval spíše dohlížecí pravomocí, která zahrnovala možnost souzení prezidenta v případě nařčení z velezrady a trestně stíhat poslance ze sněmovny. Do senátu bylo voleno 150 zástupců od 45 let věku a aktivní volební právo náleželo všem občanům starším 26 let.

Výkonná moc byla téměř výlučně vládní kompetencí. Vládu Československé republiky tvořilo standardně 17 ministrů rekrutovaných povětšinou z vedení stran v Poslanecké sněmovně. V čele vlády stál premiér. Pro celé období první republiky jsou typické koaliční vlády a jejich relativně časté střídání, přičemž v mezíchase zasedají tzv. vlády úřednické. Ani v jedné z vlád nikdy nezasedala žena.

Z voleb roku 1920 vzešla nová podoba Národního shromáždění, v jejichž obou komorách měly české ženy celkem 16 souputnic, z toho 13 v dolní komoře. V Poslanecké sněmovně došlo po roce 1923 ke střídání a reálný počet poslankyň tedy dosáhl počtu 14. Františka Plamínková pokles ženského zastoupení kritizuje slovy „Zvoleno bylo 13 poslankyň na 304 mandáty, 3 senátorky na 150 mandátů (mezi nimi jediná Češka). Nebylo žen způsobilých? Zapracovaných? Popírám to“.²⁴³

Pokles ženského zastoupení v parlamentu byl jednou z příčin zklamání uvnitř ženského hnutí. Ukázalo se, že navzdory nabytí volebního práva, a po vydání ústavy i po formálním deklarování naprosté rovnosti pohlaví, nedošlo k uvedení této zásady do praxe. V roce 1918 české liberální a pokrokové ženské spolky oslavovaly vznik republiky jako dovršení všeho jejich snažení a v důvěře v nový pořádek se dobrovolně rozpustily. Věřily, že dosáhly svých cílů. Tento předpoklad se ovšem ukázal jako chybný a ženské hnutí si vytyčilo nový cíl - uvést legislativní pohlavní rovnost do praxe.

²⁴³ PLAMÍNKOVA Františka, Žena v demokracii: řeč pronesená v cyklu přednášek o demokracii ... , Praha 1924, s. 16.

V roce 1923 za tímto účelem vznikla v Československu jako součást Mezinárodní ženské rady Ženská národní rada.²⁴⁴ Ženská národní rada do značné míry sdružila ženy z rozpuštěného Spolku akademicky vzdělaných žen, Ženského klubu českého a stále existujícího Výboru pro volební právo žen. Organizace založená z iniciativy poslankyně Františky Plamínkové sdružovala a koordinovala činnost pokrokových ženských spolků a občanských feministických aktivistek, především za účelem prosazení reformy rodinného práva. Vznik a činnost ŽNR je jedním ze zlomových bodů v koordinaci postupu českých feministek v období první republiky, neboť navzdory stejnému cíli neparticipovaly na jeho fungování žádné komunistky. Františka Plamínková jako zástupkyně ŽNR navázala úzkou spolupráci a mnohé kontakty s ženskými organizacemi v zahraničí. Skrze její osobnost spolupracovaly české feministky např. s Mezinárodní aliancí pro volební a občanská práva žen a Mezinárodním sdružením výdělečně činných žen. Sama Plamínková pak byla předsedkyní tzv. Malé ženské dohody. Mezinárodní spolupráce ženských organizací měla podporu jak u prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, tak u jeho nástupce. Oba prezidenti si vážili práce Františky Plamínkové a zahraniční kontakty ŽNR označovali za velmi prospěšné stejně jako účast delegace na kongresech, např. na sjezdu Mezinárodní ženské rady v Paříži.²⁴⁵

ŽNR měla ryze nadstranický a „všeženský“ charakter²⁴⁶. Byla organizací s mnoha zájmovými i místními odbory a přímo se podílela i na tvorbě legislativních návrhů. Rada měla i svůj vlastní měsíční tisk, časopis Ženská rada, v němž podávala zprávy o své činnosti a prezentovala své cíle. Rovněž se v časopise setkáváme se zmínkami o kontaktech se ženami v Poslanecké sněmovně a společném postupu v klíčových otázkách.²⁴⁷ V rámci ŽNR se také poprvé významněji prosadila osobnost Milady Králové-Horákové. Záměrům společného postupu všech žen proti diskriminaci odpovídala deklarace československých poslankyň vyjadřující se v duchu nadřazení zájmů žen zájmům stranickému. Ačkoli čelními představitelkami Rady byly především vzdělané ženy z vyšší střední třídy, žádná z jejich programových deklarácí neodkazuje na jakékoli třídní vymezení akcentované problematiky. Mezi Ženskou národní radou a ženami v parlamentu byla evidentní snaha o spolupráci, která se zhmotňovala v několika společných projektech. Příkladem může být jednání o ženském sociálním pojištění.²⁴⁸ Naproti tomu komunistické ženské organizace nepracují se ženami jako

²⁴⁴ Ženská rada F.F. Plamínkové. Praha: Ženská národní rada, 1935.

²⁴⁵ MASARYK Tomáš Garrigue, o ženě: několik poznámek o práci československých žen, Praha 1930, s. 14–15.

²⁴⁶ Termínem „všeženský“ chápe autorka takový program nebo soubor témat a zájmů, který je všem ženám jako sociální skupině společný, bez ohledu na třídní, politické, nacionální, náboženské či etnické zařazení.

²⁴⁷ NA Praha, fond ŽNR, karton 3, prohlášení.

²⁴⁸ NA Praha, fond ŽNR, karton 22, Pojišťovací odbor 1933-1940, 15. schůze předsednictva ŽNR z 23.4.1936

homogenní sociální skupinou, ale prezentují zájmy dělnic, které jsou v mnohém totožné se zájmy proletariátu jako třídy.

Ženské agendě odpovídaly i výbory, do nichž byly poslankyně nominovány. Čtyři poslankyně působily ve zdravotnickém výboru, který se dá po celou dobu fungování republiky považovat za nejfeminizovanější. Vedle toho se ženy tradičně objevují ve výboru kulturním, sociálně politickém a školském. Postupem času pak ovšem některé jednotlivé poslankyně obsazovaly řadové pozice v poměrně rozmanité množině parlamentních výborů. Z materiálů Poslanecké sněmovny a Senátu republiky je patrné, že žádná žena nebyla zvolena předsedkyní výboru. Nejvyšším dosaženým postem je pozice místopředsedkyně. Nejčastěji se ženy ve výborech stávají zpravodajkami či zapisovatelkami.²⁴⁹

Mezi klíčová, ženami diskutovaná, témata v prvním ústavně voleném Národním shromáždění patřilo omezení námezdního kojení a postavení této praxe mimo zákon, zákaz podávání alkoholu mladistvým, problematika potratů a tradiční otázky diskriminace žen v zaměstnání. Zvláště hlasitě se proti ženám prosazujícím své zájmy u řečnického pultíku vyjadřovali agráři.²⁵⁰

Jen jednou za celou dobu existence první republiky měla Česká strana lidová v Poslanecké sněmovně ženskou reprezentantku. V křesťanských ženských spolcích nebyla pro aktivní politickou práci žen velká podpora. Křesťanské ženské spolky zastávaly veskrze konzervativní postoje a naplnění poslání ženy nespätřovaly v parlamentním rokování, nýbrž v podpoře politicky aktivních mužů a starosti o rodinu. Názory katolických žen na některé politické otázky shrnoval a zastupoval Svaz katolických žen a dívek. Nejčastěji se vyjadřoval k rodinné politice a obzvláště tvrdě vystupoval proti rozluce manželství.²⁵¹ Pevnost manželského svazku přitom asocioval s pevností a silou státu jako celku, popřípadě s pevností hospodářskou, kde rodina tvoří základní stavební jednotku ekonomiky. Svá prohlášení a požadavky prosazovaly křesťanské ženy ovšem jen skrze muže ve Straně lidové a samy do politických uskupení nevstupovaly. Jedinou výjimkou byla Augusta Rozsypalová, která v poslanecké sněmovně vykonávala mandát za ČSL právě mezi lety 1920 a 1925. Nepatřila rozhodně k nejvýraznějším poslankyním a její aktivita byla spíše podprůměrná. Přesto pětkrát

²⁴⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/vybory.htm>

²⁵⁰ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové. Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947, s. 85.

²⁵¹ Svaz katolických žen a dívek, Stanovy Svazu československých katolických žen a dívek, Praha 1931.

stanula u řečnického pultíku. Mluvila mimo jiné o zákazu podávání alkoholických nápojů mladistvým nebo o nutnosti úpravy poměrů pro ženy ve školství.²⁵²

Podala jeden pozměňovací návrh k osnově zákona o částečném zákazu námezdného kojení²⁵³. Postoje Augusty Rozsypalové byly v mnohém odlišné do názorů ostatních poslankyň. Augusta patřila svými názory spíše do konzervativních kruhů sněmovny a s ostatními ženami nemohla najít porozumění především v otázkách vztahu k církvi. Antiklerikální legislativní úpravy jí byly, i vzhledem k řádové minulosti, značně proti srsti. Augusta v poslanecké sněmovně interpelovala celkem dvakrát, přičemž poprvé to bylo k agitaci za československou církev ve školách²⁵⁴ a podruhé proti odstraňování křížů ze škol²⁵⁵. Podala rovněž dva dotazy a oba se věnovaly školství, jako v podstatě tradičnímu a nikterak revolučnímu ženskému tématu.²⁵⁶

Stejně jako ČSL, tak i agráři, měli jen jednu ženu v dolní sněmovně. Byla jí Anna Chlebounová.²⁵⁷ Ta zůstala rovněž poměrně pasivní. Podala dva návrhy a dvakrát promluvila v rozpravě. Oba své projevy vedla při jednání o státním rozpočtu, což bylo pro české poslankyně poměrně typické. Při jednání o rozpočtu totiž nebylo nutné se v projevech vyjadřovat jen k ekonomickým otázkám a tematické pole bylo tudíž nesmírně široké. To jediné, čím poslankyně Chlebounová poněkud vyčnívala nad šedý průměr, byla žádost ve věci imunity, jíž musela čelit kvůli dopravnímu přestupku, kterého se roku 1920 dopustila. Nakonec nebyla poslankyně k vyšetřování vydána.²⁵⁸

Dvě ženy zasedly v dolní sněmovně v řadách Národní demokracie. Eliška Purkyňová obhájila mandát z období předchozího, a po roce 1920 byla ještě aktivnější než ve své poslanecké premiéře. Podala sedm písemných návrhů, z nichž jen jediný nezasahoval přímo ve prospěch československých žen.²⁵⁹ Návrhy se týkaly např. rozluky manželů, manželských smluv, povolení sňatku zaměstnaným ženám či dívčímu vzdělávání. K řečnickému pultíku se v rozpravě postavila hned desetkrát a mluvila mimo jiné o ratifikaci mezinárodní smlouvy

²⁵² <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/rc.htm>

²⁵³ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T4208_00.htm

²⁵⁴ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1431_00.htm

²⁵⁵ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1444_00.htm

²⁵⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/176schuz/s176001.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/242schuz/s242001.htm>

²⁵⁷ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/ch.htm>

²⁵⁸ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0891_00.htm

²⁵⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/pf.htm>

ujednané na konferenci práce ve Washingtonu r. 1919,²⁶⁰ o potírání pohlavních nemocí²⁶¹ nebo o náhradní dětské péči.²⁶² Jako členka zdravotnického výboru byla i dvakrát zpravodajkou, jedenkrát k úpravě penzí lékařů²⁶³, podruhé ke zřízení Státního zdravotního ústavu²⁶⁴. Za pět let ve funkci se dotazovala např. na 17. schůzi sněmovny ke členství žen v politických spolcích nebo na schůzi č. 88 na podmínky žen ve státní administrativě.

Druhou národní demokratkou byla Josefa Rosolová, jejíž práce byla v porovnání s Eliškou Purkyňovou významně méně obsáhlá. Podala pozměňovací návrh k osnově zákona o zřizování fakult na vysokých školách²⁶⁵, a školství, konkrétně tomu dívčímu, se věnovala i ve své jediné rezoluci.

Společně s národní demokracií měla sociální demokracie se svými čtyřmi poslankyněmi nejvíce žen v křeslech dolní sněmovny. Za sociální demokraty vykonávaly mandáty Betty Karpíšková, Anna Malá, Anna Sychravová a Františka Skaunicová. Prvně jmenovaná ve svých třech písemných návrzích požadovala, mimo jiné, aby byl vydán zákon, jímž se zřizují stálé prakticky výchovné kursy pro ženy²⁶⁶. Stejně jako její stranické kolegyně vystupovala poměrně často v rozpravách na plénu sněmovny. Františka Skaunicová setrvala ve funkci jen do roku 1923, neboť 4.1 1923 zemřela, a nastoupil za ni poslanec Josef Konečný. Navzdory tomu stihla podat jeden návrh a sedmkrát vystoupit v rozpravě, interpelovat či se dotazovat na plénu sněmovny. Zajímavé je, že ani jedno z jejích vystoupení se nevěnovalo ženským otázkám. Primární zájem Františky Skaunicové tkvěl v otázkách zásobování, především moukou.²⁶⁷ Stejně jako Skaunicová nestihla dokončit svůj mandát ani její stranická kolegyně Anna Sychravová, která skonala 22. února roku 1925. Agenda Anny Sychravové pokrývala kompletně všechna ústřední ženská témata inkriminovaného volebního období. Ve svých šesti

²⁶⁰ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1292_01.htm

²⁶¹ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3726_00.htm

²⁶² https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2097_00.htm

²⁶³ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3748_00.htm

²⁶⁴ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5278_00.htm

²⁶⁵ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3206_00.htm

²⁶⁶ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2262_00.htm

²⁶⁷ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1465_00.htm;

https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1579_00.htm;

https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2558_00.htm

legislativních návrzích se věnovala ochraně matek a kojenců²⁶⁸, zákazu námezdného kojení²⁶⁹ i zákazu prodeje alkoholu mladistvým.²⁷⁰ K týmž tématům mluvila i v plénu sněmovny.

Poslankyně Anna Malá čelila v tomto volebním období rekordním třem žádostem o vydání k trestnímu stíhání. Jednalo se o přečin podle § 18, č. 2 zákona na ochranu republiky, jehož se dopustila výrokem na schůzi dne 30. května 1923 ve Dvoře Králové, následně přečin podle § 15, č. 2 zákona na ochranu republiky, jehož se dopustila řečí na schůzi komunistů 1. srpna 1924 v Lomnici nad Popelkou a do třetice přečin podle § 279 tr. z., a přestupek podle § 312 tr. zák., oba spáchané výroky dne 10. února 1925 před Plodinovou burzou v Praze. Ani v jenom případě nebyla Sněmovnou vydána.²⁷¹ Prostořeká byla i na půdě Sněmovny, a ačkoli vystoupila v rozpravě jen sedmkrát, byla hned čtyřikrát “volána k pořádku“. Z jejích čtyř písemných legislativních návrhů byly dva zaměřené na péči o matku a dítě.²⁷² Poukazovala mimo jiné na fakt, že ochrana matek je součástí zákona o nemocenském pojištění, a mateřství je tedy degradováno na svého druhu chorobu. Intervenovala celkem pětkrát např. k hrubému porušování ustanovení zákona o osmihodinové pracovní době žen.²⁷³

Po volbách roku 1920 nominovala největší množství žen do dolní komory Národní strana socialistická. Její představitelky patřily k neaktivnějším a nejviditelnějším česky mluvícím ženám v parlamentu. Svůj mandát z předešlého volebního období obhájila Luisa Landová Štychová, která se dlouhodobě zabývala poměrně kontroverzním tématem prostituce, pohlavních nemocí a potratů. Podala jedenáct tištěných návrhů, kromě jiného na doplnění ustanovení zákonů o pojištění pracujících vrstev povinným pojištěním mateřským,²⁷⁴ na novelizaci ustanovení trestního zákona o vyhnání plodu ze života²⁷⁵, na vydání zákona k zamezení nemravného inzerování v časopisech²⁷⁶ nebo na úpravu organizace dívčích

²⁶⁸ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1095_00.htm

²⁶⁹ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3821_00.htm

²⁷⁰ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3169_00.htm

²⁷¹ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/ma.htm>

²⁷² https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1008_00.htm;

https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3805_00.htm

²⁷³ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4748_01.htm

²⁷⁴ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0698_00.htm

²⁷⁵ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm

²⁷⁶ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1366_00.htm

škol²⁷⁷. Ve svých projevech vystupovala rovněž proti církvi²⁷⁸ i proti podávání alkoholu mladistvým.²⁷⁹

V prvním známém tištěném návrhu z roku 1920 věnujícím se legalizaci potratů v Československu se objevuje argumentace, že „Je v zájmu státu, aby zdraví občanstva jako nejcennější statek národní bylo chráněno. Této ochrany je v první řadě zapotřebí matkám, aby mohly svým povinností oproti žijícím svým dětem plně vyhovět. Proto je nutno, aby ty ženy, které ze zdravotních nebo hospodářských důvodů nemohou akt mateřský dokončiti, byly chráněny před pokoutními zločinnými manipulacemi a aby jim bylo umožněno včas odbornou poradu event. pomoc vyhledati.“²⁸⁰ Potraty byly jedním z témat, která rozdělávala ženy v Poslanecké sněmovně. Patrně i z toho důvodu nebyl mezi lety 1920-1925 na plénu sněmovny veden žádný projev na jeho podporu, ačkoli byly vypracovány hned dva návrhy na zákonnou úpravu. Za povšimnutí stojí, že i když se tentokrát předkladatelka rozhodně nemohla považovat za reprezentantku „všeženského“ názoru a požadavku, v závěru důvodové zprávy k tištěnému návrhu píše: „Jsouce zde jako zástupkyně žen, jichž povšechné poměry známe z dlouholeté zkušenosti, považujeme za svou povinnost v zájmu republiky, který se z našeho stanoviska vzato úplně kryje se zájmy matek a dětí, podávati soustavně takové návrhy, jichž provedení by u nás odstranilo nadměrné utrpení matek a úmrtnost dětí. Provedením návrhu na povinné pojištění mateřské, který současně podáváme, jakož i návrhu tohoto doufáme docíliti také zvýšení mravní i zdravotní úrovně nejširších vrstev ženských. Je nepochybné, že přímý zákonný styk žen s odbornými silami v nejchoulostivějších případech přispěje k zvýšenému vědomí zodpovědnosti velké části žen.“²⁸¹

Její stranická kolegyně Ludmila Pechmanová-Klosová podala celkem 8 tištěných návrhů, a ve své agendě se, kromě tradičních ženských témat, věnovala téměř výlučně zaměstnaneckým poměrům ve státních i soukromých podnicích.²⁸² Zasazovala se např. o nahrazení pojmu „sluha“ pojmem „zřízenec“.²⁸³

²⁷⁷ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1476_00.htm

²⁷⁸ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0633_00.htm

²⁷⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/121schuz/s121001.htm>

²⁸⁰ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm

²⁸¹ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm

²⁸² http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0282_00.htm

²⁸³ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1476_00.htm

Třetí dáma, Otilie Podzimková, nastoupila za svého vyloučeného spolustraníka Bohuslava Vrbenského v červnu roku 1923 a stihla zasáhnout jen do debaty o zákazu námezdního kojení.²⁸⁴

Nejvýraznější Češkou v ČNS a Poslanecké sněmovně vůbec byla bezesporu Františka Zeminová. Byla členkou rozpočtového, zdravotního, sociálně politického, zásobovacího a zemědělského výboru, což samo o sobě ukazuje na nesmírně široký okruh zájmu o rozličné politické otázky. Podala třináct návrhů, z nichž se jen dva věnovaly ženským tématům. Horovala za přiznání titulu "paní" ženám a neprovdaným matkám, jelikož rozličná titulatura v očích českých poslankyň vedla k dehonestaci samostatných neprovdaných žen.²⁸⁵ Byla to v podstatě snaha o redefinici genderových stereotypů, a snaha o formální ukotvení rovnocennosti role ženy manželky s rolí ženy nevdané.

Uvedla rekordních 28 interpelací. Pozornost věnovala jak ženám jako zájmové skupině, již se cítila být zástupkyní, tak dalším tématům z tradiční škály národních socialistů. Zvláštní pozornost věnovala zásobování a drahotě, obzvláště cenám cukru. O cukru mluvila a psala nejen v tomto, ale i v následujících volebních obdobích.²⁸⁶ Zeminová byla zarytou republikánkou a demokratkou. Svůj postoj vyjádřila v návrhu na vydání zákona o stihání monarchistické propagandy Československu.²⁸⁷ Zasahovala do diskusí k pozemkové reformě²⁸⁸, a otevřeně se stavěla za urychlení odluky církve od státu. O tom, jak blízko ke konkrétním problémům československých občanů (žen) Františka Zeminová měla, vypovídá její interpelace v záležitosti náhlého a neodůvodněného propuštění uklízeček z Ministerstva národní obrany.²⁸⁹ Stejně jako ostatní poslankyně vedla v těchto pěti letech soustavný boj proti nemravné inzerci a reklamě, pohlavním chorobám a prostituci.²⁹⁰

Prostituce obecně se na plénech projednávala výhradně z ženského přičinění. Pro české feministky měla tato praktika hned několik problematických rovin. Kromě neoddiskutovatelného ponižování ženy na subjekt směny, kdy dotyčná prodává své tělo, šlo také o nehlídaný business a bující kuplířství. Prostituce se jevila jako východisko z hmotné nouze pro nejednu nezaopatřenou ženu v tíživé životní situaci. Nekontrolovatelnost této šedé

²⁸⁴ <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/pe.htm>

²⁸⁵ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0756_00.htm

²⁸⁶ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2526_00.htm

²⁸⁷ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2261_00.htm

²⁸⁸ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2710_00.htm

²⁸⁹ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0230_00.htm

²⁹⁰ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0642_00.htm

ekonomiky s sebou krom morálních nekalostí nesla i zdravotní rizika. Zejména proto, že v prvorepublikových veřejných domech bujely pohlavní choroby. Návrhy na účinné potlačování prostituce zahrnovaly jak rušení veřejných domů, tak velmi tvrdé postihy pro poskytovatelky i příjemce této služby. Tyto i mnohé další relativně revoluční návrhy ovšem nenašly silnější podporu a k jejich realizaci nakonec nedošlo. Výjimku tvořil zákon bránící šíření pohlavních chorob.²⁹¹

Dá se předpokládat, že i Františka Zeminová se začala problematice tohoto typu onemocnění věnovat jako specifickému sociálnímu jevu, spojenému s prostitucí.

Problematika šíření pohlavních chorob, obzvláště mezi dělnickou třídou a skrze prostituci, představovala pro českou prvorepublikovou společnost jen těžko řešitelný problém. Díky součinnosti Františky Zeminové, Luisy Landové-Štychové a dalších žen i některých mužů v parlamentu byl v roce 1922 odhlasován zákon č.241/1922 Sb. Z. a n., o potírání pohlavních nemocí, kterým byl prvním opatřením tohoto druhu ve střední Evropě.²⁹²

Za pět let čelila dvěma nařčením z urážky na cti. Poprvé o její vydání žádal pražský okresní soud pro přestupky ve věci údajného přečinu proti bezpečnosti cti dr. Bartoška, Draxla, Vrbenského a poslankyně Landové-Štychové.²⁹³ Podruhé šlo o žádost okresního soudu v Dolních Kralovicích pro urážku na cti lesmistra ve Zruči nad Sázavou, pana Františka Němce²⁹⁴. Ani v jednom případě nebyla ke stíhání vydána.

Volební období 1920-1925 je zajímavé i z hlediska národnostního složení sněmovny. Poprvé v historii zde zasedli i zástupci německé a maďarské menšiny. V případě žen se jednalo o tři poslankyně německých sociálních demokratů, které byly mezi lety 1920 a 1925 nejproduktivnějšími poslankyněmi. Všechny tři projevovaly značnou erudici v mnoha směrech. První z dam, Irene Kirpal, se krom dalších partikulárních témat zabývala korupcí, problematikou výstavby a stavební legislativou, dopravními daněmi i daní přepychovou.²⁹⁵ Podala úctyhodných čtrnáct návrhů, z nichž čtyři se věnovaly ochraně matky a dítěte²⁹⁶ a

²⁹¹ Nařízení č.15/1920 Sb. Nařízení, jímž se zřizuje stálý poradní sbor pro boj proti pohlavním nemocem a prostituci, In: Sbíрка zákonů 10.1.1920, částka 2.

²⁹² Zákon č. 241/1922 Sb. Zákon ze dne 11. července 1922 o potírání pohlavních nemocí, In: Sbíрка zákonů, 22. 8. 1922.

²⁹³ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0248_00.htm

²⁹⁴ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4867_00.htm

²⁹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/kd.htm>

²⁹⁶ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1042_00.htm

ženskému vzdělávání.²⁹⁷ V Poslanecké sněmovně měla 15 vystoupení v rozpravě a v rámci interpelací. Stejně jako mnohé její české kolegyně mluvila i k tematice námezdního kojení, a ve svých četných projevech k rozpočtovým otázkám vždy tematizuje dopad nedostatečného financování zdravotnictví na ženy a jejich potřeby. „Pánové a dámy! My ženy chápeme se slova právě k oněm kapitolám, jež pro nás jakožto ženy a matky jsou nejdůležitější. Jsou to kapitoly péče o mládež a tělesná výchova našich dětí a potírání epidemií. Podíváme-li se na částky rozvržené pro tyto kapitoly, musíme přiznati, že s těmito částkami mnoho nepořídíme. Vidíme, že na potírání epidemií rozvrženo je pouze 5 milionů korun.“²⁹⁸

Franziska Blatny, na rozdíl od poslankyně Kirpal, prokazatelně věnovala určitou pozornost i problémům německé menšiny v Československu. Podala např. pozměňovací návrh k rozpočtu pro r. 1921 týkající se podpory německého umění a divadel²⁹⁹ a uzavření německých škol³⁰⁰. Zpracovala rovněž rezoluci k osnově rozpočtu pro r. 1924 týkající se seznamu všech suspendovaných německých státních zaměstnanců od převratu 1918.³⁰¹ Ženská témata se odrážela v pěti z jejích patnácti tištěných legislativních návrhů. V rozpravě mluvila převážně u příležitosti projednávání rozpočtu. V interpelacích se věnovala skutečně široké škále témat od zákazu kouření v trestnicích nebo nesprávného zacházení s válečnými zajatci³⁰² až po problémy dělnic³⁰³ a porušování práv žen na Děčínsku.³⁰⁴

Marie Deutschse se od všech ostatních poslankyň výrazně lišila tématy, která ve sněmovně akcentovala. Jako zástupkyně žen vystoupila jen jednou, a to při podání dvou pozměňovacích návrhů na organizaci odborných škol pro ženská povolání, o poměry učitelstva v dívčích školách³⁰⁵ a o vyloučení dívek ze středoškolských studií.³⁰⁶ Jinak se její vystoupení a dalších šestnáct tištěných návrhů nijak neliší od mužských kolegů s DSAP. Z dostupných pramenů se dá usuzovat na širší záběr německých poslankyň, a výrazně menší zájem o primárně ženská témata oproti poslankyním českým.

²⁹⁷ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3245_00.htm;

<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/128schuz/s128001.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/246schuz/s246001.htm>

²⁹⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/030schuz/s030001.htm>

²⁹⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/029schuz/s029001.htm>

³⁰⁰ tamtéž

³⁰¹ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T4300_01.htm

³⁰² https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5040_01.htm

³⁰³ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4317_01.htm

³⁰⁴ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4824_01.htm

³⁰⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/246schuz/s246001.htm>

³⁰⁶ https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0267_00.htm

Již po dvou letech, kdy měly české ženy možnost aktivně se podílet na politice a zákonodárství v nové republice, se v jejich řadách začaly na půdě sněmovny objevovat rozepře. Ačkoli poslankyně Zeminová a mnohé další představitelky liberálního ženského hnutí v roce 1918 deklarují společný postup československých žen za účelem odstranění ženské diskriminace a negativních jevů „mužského vládnutí“, stačily dva roky, aby se v neformálním ženském bloku otevřely trhliny. Stále ovšem platí, že zásadní ženská témata jsou vesměs podporována poslankyněmi ze všech parlamentních stran. Se stále větším zapojováním žen do celostranické agendy, a rozšiřující se škálou ženami řešených témat, se logicky zvyšuje i množství potenciálních třecích ploch mezi političkami. Za dva nejvýznamnější spory mezi poslankyněmi, odehrávající se na půdě dolní sněmovny, lze označit střet mezi Františkou Zeminovou a sociální demokratkou Annou Malou a mezi Františkou Zeminovou a její stranickou kolegyní Luisou Landovou-Štychovou.

Zásadní událostí na politické scéně mezi lety 1920 a 1925 byl rozkol v rámci sociální demokracie a vznik Komunistické strany Československa. Tato událost poznamenala mimo jiné i poslanecký klub národních socialistů. Jedna z nejaktivnějších a nejviditelnějších poslankyň Národních socialistů, Luisa Landová-Štychová, byla, za značného přičinění její stranické souputnice Zeminové, vyloučena ze strany.³⁰⁷ Celá kauza souvisela s déle trvajícím rozkolem mezi levým a pravým křídlem uvnitř strany. V první fázi šlo o spolupráci Landové Štychové s komunisty a sociálními demokraty na tvorbě výboru Proletářské jednoty pro Velkou Prahu a vzniku Rady nezaměstnaných. Landová-Štychová posléze bez mandátu strany vedla deputaci Rady nezaměstnaných na pražskou radnici.³⁰⁸ Po výtkách ze strany vedení Přípravný výbor opustila, ale se stranou se stejně o několik měsíců později definitivně rozešla kvůli hlasování o zákonu na ochranu republiky dne 7. března 1923.³⁰⁹ Štychová a další tři straníci navázaní na dřívější anarcho-komunistické struktury (z nichž rovněž Luisa Landová-Štychová vzešla) odmítli zákon podpořit. Tzv. Vrbenského křídlo bylo ze strany vyloučeno. Členství v klubu ztratila 8. března 1923, a téhož dne se stala součástí klubu Socialistického sjednocení.³¹⁰ O necelé čtyři měsíce později byla nálezem volebního soudu zbavena i poslaneckého mandátu a na její místo nastoupil národní socialista Jan Záhorský. Strana socialistického sjednocení neměla dlouhého trvání, a na 3. sjezdu KSČ, v září 1925,

³⁰⁷ KOVÁŘ Štěpán Ivan, *Kosmická proletářka Luisa Landová-Štychová*, Sezimovo 2015, s.9-10.

³⁰⁸ Více k tématu českých anarchistek např.: SLEČÁLEK Ondřej, *Ženy v českém anarchistickém hnutí do první světové války*. Přímá cesta 4, 2003.

³⁰⁹ Zákon č. 50/1923 Sb., Zákon ze dne 19. března 1923 na ochranu republiky, In: *Sbírka zákonů*, 8. 4. 1923.

³¹⁰ Více např. TŮMA Jiří, Bohuslav Vrbenský, Ústí nad Labem 1980.; MAREK Pavel, *Čeští anarchokomunisté*, In: *Politické strany I (1861-1938)*, Praha 2005, s. 747-726.

byli na žádost Landové-Štychové definitivně zařazeni pod Komunistickou stranu Československa.³¹¹

Druhá, výše uvedená, dvojice si „vjela do vlasů“ 11.9.1924 na plénu Poslanecké sněmovny.³¹² Poslankyně Malá zde osobně nařkla Fráňu Zeminovou a národní socialisty z blamáže a obelhávání voličů ve věci skončení jednání o předloze čis. 4817 o vymílání pšenice a žita. Anna Malá (tou dobou již rovněž komunistka) požadovala okamžité zastavení tohoto návrhu, přičemž Františka Zeminová před definitivním stažením předložila návrh komisi k posouzení.³¹³ Taková ostrá osobní výměna názorů se do té doby mezi ženami na půdě sněmovny neodehrála.

Oba tyto spory měly přímou souvislost s krizí v socialistickém křídle české vrcholné politiky a vznikem KSČ, která otevřeně prosazovala nekompromisní a radikální postup proti stávajícímu kapitalistickému zřízení a československé demokracii. Navzdory partikulárním rozepřím na politickém hřišti dosáhly ženy prosazení určitých legislativních změn ve svůj prospěch. Krom rozšíření sítě dívčích škol a zlepšení dílčích aspektů profesního postavení učitelek, docílily zásadního sjednocení organizace dívčích vzdělávacích ústavů.³¹⁴ V rodinném právu docílily, především díky tlaku Františky Plamínkové a Františky Zeminové, dalších změn odstraňujících pohlavní nerovnost. Jejich důrazný postup vůči tvůrcům občanského zákoníku popisoval později dr. Emil Svoboda tak, že „jako amazonky tam vtrhly a žádaly takové změny, že pánům vstávaly vlasy na hlavě“³¹⁵

Kromě revolučního zákona o potírání pohlavních nemocí prosadily, po dlouhé diskusi, která rezonovala průběžně celé čtyři roky Poslaneckou sněmovnou, ještě jednu další zákonnou úpravu. Byl jím zákon č. 171/1924 Sb. o částečném zákazu námezdního kojení. Podstata zákona tkvěla v nařízení, které matkám zakazovalo stát se placenou kojnou, pokud má dítě mladší 6 měsíců, jestliže by za tím účelem zanedbávala své vlastní dítě. Přijatý zákon byl

³¹¹ Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.-28. září 1925. 2. vyd., Praha 1967.

³¹² <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/284schuz/s284001.htm>

³¹³ http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4817_00.htm

³¹⁴ Zákon č. 252/1923 Sb. Zákon ze dne 20. prosince 1923, jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 17. února 1922, č. 75 Sb. z. a n., upravujícího organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé, In: Sbíрка zákonů 31.12.1923.

³¹⁵ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947, s. 72.

kompromisním výsledkem dlouhé diskuse nad původně mnohem radikálnější celkovým zákazem této praxe.³¹⁶

³¹⁶ Zákon č. 171/1924 Sb., Zákon ze dne 3. července 1924 o částečném zákazu námezdného kojení, In: Sbíрка zákonů, 28.7.1924, částka 85.

4.3 Společné aktivity československých poslankyň 1925-1929

V následujícím období mezi roky 1925 a 1929 klesl počet českých žen v Národním shromáždění. Důvodem bylo především nízké zastoupení žen na volitelných místech na kandidátkách. Tato praxe působila čím dál tím větší napětí a v Národně socialistické straně došlo i k poměrně ostré výměně názorů mezi muži a ženami. Ludmila Pechmanová-Klosová poukazovala na skutečnost, že z celkového počtu 569 nominovaných bylo jen 47 žen, přičemž jejich postavení na kandidátkách bylo ve valné většině na nevolitelném konci listin.³¹⁷ V Poslanecké sněmovně působilo osm poslankyň. Zasedaly ponejvíce opět ve zdravotnickém výboru, jemuž ženy rovněž předsedaly.³¹⁸ V tomto období je již patrná větší diferenciacie politické agendy českých žen a její přesah i mimo čistě feministická témata. Ženy participovaly na výboru sociálně politickém, rozpočtovém, vyšetřovacím, zahraničním i ústavně-právním. Senátorská křesla obsadily čtyři ženy, mimo jiné i stálice české ženské politické scény Františka Plamínková, která v tomto volebním období zaujímá místa v šesti výborech, což je mezi senátorkami nejvíce funkcí na jedno volební období vůbec. Ačkoli byly volby roku 1925 již druhými parlamentními volbami, jichž se československé ženy mohly aktivně i pasivně účastnit, mnohé ženské organizace stále považovaly ženskou politickou činnost za nepatřičnou. Moravský svaz žen se otevřeně vyjádřil pro jednomyslnou podporu lidové strany a jednoznačně definoval pravé místo ženy v tradiční domácí sféře.³¹⁹ Podle dochovaných dokumentů z Archivu Poslanecké sněmovny lze usuzovat na další pokles podílu ženských témat v agendě, kterou poslankyně do sněmovny přináší nebo ji na půdě parlamentu řeší. Stále je ovšem poměr ženské problematiky v programu žen nesrovnatelně vyšší než u jejich mužských kolegů.

Počet poslankyň zastupujících německé strany se rovněž zmenšil. Ze tří dam v předcházejícím volebním období si své křeslo udržely jen dvě. Irene Kirpal zůstala věrná svému tematicky širokému zaměření, které se v podstatě ničím nelišilo od portfolia kteréhokoli z německých demokratických poslanců.³²⁰ V osmi legislativních návrzích má s postavením žen souvislost jen návrh na úpravu platů pěstounek v mateřských školách.³²¹ Za pozornost jistě stojí její osnova k zákonu o cikánech a podobných tulácích. Tato zákonná úprava dokumentuje vztah Čechoslováků a českých Němců k potulným Romům.

³¹⁷ MUSILOVÁ Dana, Z ženského pohledu, s. 55-69.

³¹⁸ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/vybory.htm>

³¹⁹ BUREŠOVÁ Jana, Okolnosti, s. 373-386.

³²⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/kb.htm>

³²¹ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0218_00.htm

Poslankyně se po celou dobu první republiky ve svých projevech prezentovaly jako ochránkyně slabších a utlačovaných. I Irene Kirpal se snažila svými pozměňovacími návrhy tento ženský závazek naplnit. Zákonné opatření mimo jiné zakotvuje soupis a evidenci potulných cikánů, k jehož provedení mají sloužit antropometrická a daktyloskopická měření. Potulným cikánům mohly také býti odňaty děti do 14 let a předány do péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů. Ačkoli je potřeba regulace kriminálně působících skupin potulných Romů ze strany státu pochopitelná, jazyk a některé konkrétní body ustanovení rozhodně nespádají do současných představ o demokracii a humanitě. Stoprocentní podporu nenašel ani v parlamentu a např. poslanec Nečas se vůči němu vyjádřil na 101. schůzi Sněmovny rovněž nesouhlasně: „Slavná sněmovno! Navrženou osnovu zákona o potulných cikánech považujeme v několika směrech za nevyhovující. Je to výjimečný zákon, namířený proti určité rase, jak již sám titul zákona naznačuje a je to zákon, který omezováním osobní svobody a práva pobytu nesrovnává se s naší ústavou. Je to s výjimkou reakčního Bavorska jedinečný zákon v Evropě.“ Poslankyně Kirpal zákon kritizovala opakovaně. „Dámy a pánové! Zákon o cikánech, který leží před námi, je nejen zákonem výjimečným, nýbrž zároveň protiústavním. Po převratě jsme vystačili bez jakéhokoli výjimečného zákona. Teprve nyní - a to jest známkou vzrůstu reakce - se tvoří výjimečné zákony. Zákon o cikánech je úplně zbytečný, neboť ustanovení občanského zákoníka a trestního zákona stačí úplně a dávají tolik možností, aby ti, kdož by proti tomu jednali, byli chyceni a potrestáni.“³²²

Veškeré její další zákonné návrhy se věnovaly již tradičně sociálním tématům jako pomoci obětem živelných pohrom nebo zabezpečení válečných invalidů či pozůstalých³²³.

V rozpravě i při interpelacích mluvila vždy německy a své příležitosti vystoupit využila např. pro vyjádření k zákonu o pomocných školách³²⁴, celibátu učitelů³²⁵ či zřízení ústavu pro léčení lupů³²⁶. Ačkoli poslankyně Kirpal věnovala ženským problémům výrazně menší pozornost než její kolegyně, na všech jejich takových iniciativách spolupracovala s poslankyněmi z různých politických stran. I když třeba sama návrh nepodala, její podpis nacházíme (stejně jako u ostatních žen v parlamentu) na naprosté většině z těchto návrhů.

³²² <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101007.htm>

³²³ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1612_00.htm;

https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0566_00.htm

³²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/196schuz/s196001.htm>

³²⁵ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1122_01.htm

³²⁶ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1847_01.htm

Bylo tomu tak i v případě řešení celibátu učitelek. Ačkoli tato rakouskouherská praxe byla již zákonem zrušena, některé dílčí, s celibátem spojené, problémy přetrvaly. Učitelky například nedostávaly přídatky na děti a v těhotenství dostávaly jen tříměsíční dovolenou se sníženými požitky.³²⁷

Další Němka v dolní sněmovně, Fanni Blatny, se ve svých čtrnácti tištěných návrzích zabývala hned čtyřikrát problémy žen a přednesla dvě pozoruhodné iniciativy. Z předešlých období zůstávala nedořešená problematická otázka potratů, a stala se tak pro poslankyně ústředním tématem.³²⁸ Potřeby žen zajímavým způsobem reflektuje návrh, aby při veřejných volbách byly hlasy sčítány odděleně podle pohlaví³²⁹. Návrh byl odůvodněn potřebou zjistit, jak do politického rozvrstvení zasáhlo uzákonění volebního práva žen. Na základě takových dat by následně bylo možné rekonstruovat potřeby a preference žen jako sociální skupiny.

Fanni Blatny se, stejně jako v období předcházejícím, věnovala nerovným platům učitelek a vzdělávání porodních asistentek, stanovení sazeb za výkon jejich povolání a zařízení většího množství míst na školách pro nemajetné žákyně toužící po tomto typu vzdělání.³³⁰

Jen jednu zástupkyni měla v dolní sněmovně konzervativní agrární strana. Byla jí Anna Chlebounová a ani v tomto volebním období ji nebylo ve Sněmovně příliš slyšet. Konzervativní charakter strany nebyl nakloněn příliš průrazné ženské aktivitě, a už vůbec ne participaci svých členek na řešení kontroverzních feministických témat. V debatě o rozpočtu charakterizuje Anna Chlebounová mezi řečí svou představu o úloze ženy v politice: „Jako nejvýznamnější životní úkol ženy bývá označován její úkol vychovatelky. Je proto přirozeno, že jako žena přihlížím hlavně při zkoumání navrženého státního rozpočtu k tomu, plní-li stát své úkoly ve výchově obyvatelstva, tudíž své úkoly ve školství.“³³¹ Poslankyně tím v podstatě vymezuje tematické okruhy, jimiž se mají ženy v parlamentu zabývat. Jsou to taková odvětví politiky, která se blíží tehdejší představě o uplatnění ženy vůbec. V tomto konkrétním případě je akcentována role „žena vychovatelka“.³³² Jako členka zdravotnického výboru byla zpravodajkou k zákonu o pomocné porodnické péči a vzdělání porodních asistentek.³³³ Navzdory tomu, že ve Sněmovně rozruch rozhodně nepůsobila, čelila roce 1928

³²⁷ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1122_01.htm

³²⁸ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0219_00.htm;
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/019schuz/s019001.htm>

³²⁹ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1147_00.htm

³³⁰ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1699_00.htm

³³¹ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/111schuz/s111004.htm>

³³² <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/111schuz/s111001.htm>

³³³ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1699_00.htm

žádosti o vydání okresnímu soudu v Praze za přešupek proti bezpečnosti cti podle § 491 tr. z. Vydána nebyla.³³⁴

Stejně úzké bylo i zastoupení sociálních demokratek, za které se do poslancekého křesla posadila jen Betty Karpíšková. Její návrhy i rezoluce se téměř výlučně věnují platovým poměrům učitelek a porodních asistentek. Navrhovala rovněž zřízení útulků pro šestinedělky a rozdělení zemí na porodnické obvody.³³⁵

Kvůli svému chování ve Sněmovně čelila v roce 1928 stížnosti J. J. Krejčího podle § 51 jednacního řádu. Stížnost byla nakonec odvolána.

Nejfeminizovanější byl opět klub národních socialistů. Všechny tři poslankyně, zastupující ČSNS po prvních volbách do Národního shromáždění, své mandáty uhájily, i když jen dvě z nich zůstaly národnímu socialismu věrné. Ludmila Pechmanová-Klosová podala ve sněmovně osm tištěných návrhů a poměrně často se objevovala i u řečnického pultíku.³³⁶ Po celou dobu byla ale ve stínu své výraznější stranické kolegyně Fráni Zeminové. Ve své agendě akcentovala především platovou nerovnost mezi muži a ženami.³³⁷ Zároveň se zapojila do široké spolupráce československých poslankyň věnující se porodnictví. Spolu s německými poslankyněmi interpelovala o poměrech v německé dětské nemocnici v Praze.³³⁸ Tato spolupráce ukazuje na skutečnost, že „blok“ poslankyň neštěpil ani jazyk ani nacionálními zájmy.

Bývalá spolustranice Pechmanové-Klosové Luisa Landová-Štychová nastoupila ve volebním období 1925-1929 v barvách KSČ. Tematické zaměření jejích návrhů, rezolucí, vystoupení a interpelací ovšem neprodělalo prakticky žádnou změnu. Taková skutečnost rozhodně nemůže být spojována se stranickými programy obou stran, neboť v prioritách a postojích ČSNS a KSČ nacházíme mezi lety 1925-1929 jen minimální shodu. Výsostný zájem Landové-Štychové lpěl stále na otázce legalizace potratů, přičemž v této otázce vždy vystupovala jako „zástupkyně československých žen“.³³⁹ V plénu sněmovny ji bylo slyšet velmi často, a mezi poslankyněmi se vymyká právě ryze neženskými tématy, o nichž ve sněmovně nejednou

³³⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/157schuz/s157001.htm>

³³⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/kb.htm>

³³⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/pb.htm>

³³⁷ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0334_01.htm

³³⁸ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2122_01.htm

³³⁹ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm

mluvila. Landovou-Štychovou zajímala třeba i prozatímní úprava obchodních styků mezi republikou Československou a republikou Tureckou, sjednaná výměnou nót v Angoře.³⁴⁰

V proslovu z 17. listopadu 1926 pak mluvila Landová-Štychová o politických poměrech v Polsku a Rumunsku. Její proslov odkazuje na relativně široké znalosti v zahraničně politické problematice.³⁴¹ Navzdory tomu byl tento projev, do té doby nevídaným způsobem, ideologicky zabarven. Landová-Štychová zde prokazuje posun od aktivistky za práva žen k političce s komplexním názorovým portfoliem. V rámci komunistické strany byla plnohodnotným členem, nikoli jen „ženou do počtu“ nebo hlásnou troubou ženských zájmů uvnitř frakce. V jejím projevu zaznělo “Dámy a pánové! Formálně používám této příležitosti, kdy pan zástupce ministerstva zahraničí jest nebo má být přítomen, abych v zastoupení poslanecké frakce Komunistické strany Československa tlumočila z tohoto místa protest celé dělnické veřejnosti v Československu proti teroru ve státech fašistických a proti persekuci dělnického a malozemědělského hnutí i v těch t. zv. státech demokratických. Chci tu při této příležitosti, a to pro krátkost vyměřené lhůty jen stručně, poukázati na poměry alespoň ve dvou zemích, a to v republikánském Polsku po revoluci soc.-demokratického generála Pilsudského a ve fašistickém Rumunsku, resp. Bessarabii, prý "osvobozené" od tak zv. bolševického teroru sovětského Ruska, a zcela krátce pak chci poukázati na případ Sacca a Vanzettiho v Americe.”³⁴² Rovněž se věnovala šíření fašismu v Evropě a jeho prosakování do československé společnosti.

Na 124. schůzi Sněmovny mluvila mimo jiné i o pašování zbraní do Maďarska a o smlouvě mezi RČS a Německem o hraniční Odře.³⁴³ Zahraniční politika zůstávala až do této doby všemi ženami v parlamentu doslova nepovšimnuta. Objevila-li se výjimečná vyjádření zahrnující otázky zahraničních vztahů, neměla charakter samostatného vystoupení a primární zájem vždy spočíval jinde. Landová-Štychová v rozpravě prezentuje postavení strany k těmto problémům a mluví vždy „za stranu“. To bylo do té doby zcela výjimečným jevem a explicitně se taková artikulace v projevech poslankyň neobjevovala, nebyly-li zpravodajkami výboru, či strany. Mluvila-li poslankyně za sebe, jasně přednesla, že zastupovala buď ženy jako sociální skupinu, nebo řešila konkrétní nejčastěji zásobovací, zdravotnický nebo podobně neideologický problém jasně vymezené skupiny obyvatel.

³⁴⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/la.htm>

³⁴¹ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/047schuz/s047001.htm>

³⁴² <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/047schuz/s047001.htm>

³⁴³ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/124schuz/s124001.htm>

Zákon na ochranu republiky, pro jehož podporu odmítla hlasovat, jí působil potíže i nyní. Zemský trestní soud žádal v roce 1926 sněmovnu o její vydání právě z důvodu překročení této zákonné normy.³⁴⁴ Tentokrát nebyla sněmovnou vydána.

Další poslankyně komunistické strany Gizela Kolláriková byla jedinou poslankyní maďarské národnosti v historii prvorepublikového parlamentu. Ženská témata v jejím portfoliu nenacházíme vůbec, může to být determinováno její obecně nízkou aktivitou. Ta zahrnovala jen dvě vystoupení v rozpravě a interpelaci o chování správce obecné školy v Budatině, což v kontextu běžně probíraných obecných problémů nemůže být považováno za výrazné politické téma.³⁴⁵ Co však nestihla ve sněmovně, vynahradila si mimo parlament. Výrazná byla především množstvím přestupků, jichž se dopustila. Jen v roce 1926 bylo o její vydání žádáno hned třikrát. Soudit ji chtěl zemský soud v Praze za zločiny podle § 10, č. 1 a § 15, č. 3 zák. na ochranu republiky a zločiny podle § 85 a), b) a § 87 tr. zák. Téhož roku se měla také dopustit podle §§ 1, 3, č. 1 a 2, § 9, č. 6 zák. čl. XLI z r. 1914 pomluvy dr. Mičury a překročení zákona na ochranu republiky, kterého se dopustila na schůzi v Gajarech. Soud v Bánské Bystrici měl na Kollárikovou spadeno za přečin rušení obecného míru podle § 14, č. 1 zákona na ochranu republiky, jehož se dopustila výroky na schůzi dne 20. července 1926 ve Vrútkách. o dva roky později měla údajně překročit zákon na ochranu republiky znovu, a v roce 1929 o její vydání žádal okresní úřad v Žilině za neoprávněné pořádání veřejné schůze.³⁴⁶ Komunisté nominovali ženy do parlamentu na základě směrnice Kominterny z roku 1921. Ta ženám měla zajišťovat určité zastoupení na listinách, ovšem ani přes tuto internacionální reguli nebyl poměr žen a mužů v řadách komunistických poslanců ani zdaleka vyrovnaný.³⁴⁷

Po volbách roku 1925 znatelně klesl počet vystoupení a tištěných návrhů u všech poslankyň v dolní komoře parlamentu. Výjimkou byla Františka Zeminová, která se stala nejvýkonnější československou poslankyní. Aktivita Fráni Zeminové mezi lety 1925 a 1929 ještě vzrostla a její agenda se začala orientovat úplně jiným směrem, než s jakým do Poslanecké sněmovny vstupovala. Její úctyhodné portfolio návrhů rezolucí, interpelací a plenárních vystoupení mělo několik nosných tematických okruhů, ovšem témata ženská mezi nimi početně rozhodně

³⁴⁴ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0520_00.htm;

https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0523_00.htm

³⁴⁵ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2025_01.htm

³⁴⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/kf.htm>

³⁴⁷ NA Praha, fond KSČ-úv 1921-1945, karton 83, Návrh říšské agitační komise v ČSR ku světové konferenci žen v Moskvě (1924).

nedominovala. Ačkoli její podpis nacházíme pod návrhy mnoha jejích kolegyň, ona sama podala jen jeden takový návrh, a to na přijímání právníček do všech oborů státní konceptní služby.³⁴⁸ Není bez zajímavosti, že ačkoli zájmy právníček jako žen intelektuálek povětšinou zařaditelných do vyšší třídy společnosti, nepatřily mezi hlavní témata národních socialistů, Zeminová prosazení jejich práv věnovala značnou pozornost. V ženských otázkách několikrát intervenovala, např. o neudržitelných poměrech na českém spolkovém dívčím reformním reálném gymnáziu na Královských Vinohradech.³⁴⁹

V předlouhém seznamu tisků a projevů se zračí Františčina všestrannost a komplexní zájem o rozličná politická témata. Obzvláště jí „v žaludku“ ležela cena cukru.³⁵⁰ Té se věnovala v šesti různých tiscích a projevech, dokonce k tomu využila i jednání o prozatímní dohodě s Persií.³⁵¹ Ideově pevně zakotvená poslankyně vedla tvrdý a nevybíravý slovní boj s extremisty nalevo i napravo. Komunistům dávala svou nelibost najevo od řečnického můstku a proti fašistům brojila skrze navrhovaná zákonná opatření.³⁵² Usilovala o rychlou odluku církve od státu, zamezení církevního působení na školách³⁵³, snížení subvencí církvím a rušení řeholí.³⁵⁴ Ve svých projevech, na rozdíl od ostatních poslankyň, zvedala i obecnější ideové problémy. Mluvila o potřebě spolupráce všech stran v zájmu státu, o jednotě, o uklidnění politické situace.³⁵⁵ To nebylo mezi ženami v parlamentu vůbec běžné. Když poslankyně vystoupila, věnovala se své konkrétní partikulární agendě a politické „filosofování“ přenechala vždy mužům z čelních stranických pozic. Zákon na ochranu republiky, o jehož prosazení národní socialisté usilovali, se stal nepříjemnou regulí i pro Fráňu Zeminovou. Zemský trestní soud v Praze žádal roku 1926 o její vydání právě z důvodu jeho překročení.

Po roce 1925 dochází v agendě a projevech poslankyň k značnému posunu. Téměř všechny ženy se začaly ve větší míře věnovat neženským tématům. Poslankyně významně rozšířily své pole zájmů. Projevy poslankyň jsou už daleky přímočarého ženského aktivismu. Zahraniční politika, do té doby výsostně mužské zájmové pole, se dostává do agendy některých žen. V projevech je patrné větší přimknutí ke straně, již ženy zastupovaly. Navzdory tomu

³⁴⁸ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2121_00.htm

³⁴⁹ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0663_01.htm

³⁵⁰ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0613_00.htm

³⁵¹ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1707_00.htm

³⁵² <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/209schuz/s209001.htm>

³⁵³ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0528_01.htm

³⁵⁴ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0429_00.htm;

<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/036schuz/s036001.htm>

³⁵⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/184schuz/s184001.htm>

u mnohých dam stále dominuje feministická agenda a stále se setkáváme se spoluprací žen napříč stranami. Odklon od původního ženského zájmu, vstoupit do politiky za ženy a věnovat se ženám, je v dostupných pramenech jasně patrný.

Tento jev není odůvodnitelný jednoduše tím, že by již poslankyně dosáhly všeho, co chtěly v zájmu žen ve sněmovně prosadit. Mnohé z jejich návrhů prohlasovány nebyly, i když jistých změn se jim dosáhnout podařilo. Nejvýznamnějším zákonem, který by zásadním způsobem zasáhl do života československých žen, byl zákon legalizující potrat. Změna zastaralého trestního zákona by spočívala v konstatování, že přerušení těhotenství není trestné, provede-li je aprobovaný lékař. První návrh na novelizaci paragrafů 144 a 148 trestního zákona podala Luisa Landová-Štychová ve spolupráci s Františkou Zeminovou a Ludmilou Pechmanovou-Klosovou již v roce 1920. Následovaly další dva návrhy z pera Landové-Štychové a novelizace těchto návrhů od dr. Holitschera.³⁵⁶ V letech následujících se o artikulaci tohoto problému zasazovaly rovněž Betty Karpíšková a německé poslankyně Irene Kirpal, Franziska Blatny a Maria Deutsch. Poslední návrh na legalizaci potratu a jeho převedení do kategorie přestupků podala sociální demokracie pod vedením dr. Meissnera a jeho komise. Ten mimo jiné žádá bezplatné provedení interrupce pro nemajetné ženy. Ani tento návrh ovšem nebyl přijat, jelikož jej žádná ze stran kromě sociální demokracie nepodpořila celá a oporu nacházel jen u ženské části levicových stran.³⁵⁷ V dobovém tisku byla otázka interrupce vděčným tématem a samy poslankyně k němu přispívaly mnohými články. Např. Betty Karpíšková v dubnovém vydání Práva lidu vnímá právo na potrat jako další krok na cestě k zrovnoprávnění žen s muži. Nikdo nesmí ženu nutit k mateřství, není-li možné otce nutit k otcovství.³⁵⁸ Poslankyně Karpíšková a Jurnečková Vorlová k nutnosti a možnostem novelizace trestního zákona vydaly v roce 1933 pod hlavičkou Ústředního výboru sociálně demokratických žen také krátkou dvacetistránkovou brožuru. V ní rozsáhle analyzují stav trestnosti interrupcí v Evropě i ve světě. Autorky spojují strach vlád z legalizace potratů s celoevropsky klesající porodností.³⁵⁹ Betty Karpíšková navrhuje řešit otázku porodnosti spíše přebíráním odpovědnosti za dítě státem. Tím má být ženám umožněn nástup do práce, což by zajistilo lepší materiální zajištění pro matku a dítě.³⁶⁰

³⁵⁶ KARPÍŠKOVÁ Betty, JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Novelisace trestního zákona: potratové paragrafy, Praha 1933, s. 6.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 8.

³⁵⁸ Práva lidu 39, č. 89, 13. dubna 1930, s. 9.

³⁵⁹ KARPÍŠKOVÁ Betty, JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Novelisace trestního zákona: potratové paragrafy, Praha 1933, s 4-6.

³⁶⁰ Tamtéž, s.7.

Betty Karpíšková mluvila o potratech rovněž ve sněmovně, a to u příležitosti projednávání zákona věnujícímu se zkvalitnění odborné přípravy a sociální situace porodních asistentek. Říká mimo jiné: “Já bych chtěla jíti dále a říci, že budeme žádati za amnestii pro matky odsouzené pro zločin podle §u 44 a budeme žádati i amnestii pro porodní asistentky odsouzené podle tohoto paragrafu, poněvadž moderní názor na právo a moderní úprava našeho trestního zákona, jak se ukázalo již podle názoru odborníků, musí sama napomáhati řešiti tyto otázky a přispěti k tomu, abychom nezasahovali do nejsvětějšího práva matky, které ona má ve příčině rozhodování o svém životě, o svém dítěti a o tom, kdy chce nebo nechce roditi. Chceme jiným způsobem bojovati proti potratářství, účelným, kulturním a mravním postupem, totiž uvědomováním širokých vrstev lidových, zvýšením odpovědnosti za dítě, vésti nejen ženy, ale i otce k odpovědnosti za plození, a tak zameziti tomu zlu, kterému dnes nemůžeme žádnými zákony čeliti, jen vychováváním, jen poučováním, jen probouzením svědomí a jen tou mravní stránkou. Proto říkám, že se budeme dožadovati této amnestie, a že nikdy nepřestaneme usilovati o to, aby bylo jediným výhradním právem matky, právem otce, jak má býti početnost dětí v rodině zařízena. Ani stát, ani společnost, tím méně společnost, která ničím na dítě nepřispívá, nemají práva, aby do této otázky zasahovaly.“³⁶¹

Argumenty pro legalizaci potratů obecně v různé míře radikality poukazují na zodpovědnost ženy za průběh těhotenství a mateřství. Diskutovány byly rovněž nepřiměřeně vysoké tresty za „vyhnání plodu z těla“, obzvláště v případech, kdy je potrat podstoupen z důvodu hmotné nouze matky. Sociální indikace a rozlišení konkrétních případů, kdy by měl být potrat proveden bez postihu, byly předmětem diskuse uvnitř propotratového křídla sněmovny i široké veřejnosti. Opozice argumentovala nemorálností takového činu. Anna Chlebounová prezentovala petice a postoje Svazu katolických žen, a stála tak radikálně proti všem prointerrupčním návrhům. To, jak byly potraty kontroverzní, je jasně patrné na zápisu ze schůze sněmovny z 30. 3. 1927.³⁶² Dle nejkompexnějšího z mnoha návrhů se mohl takový zákrok provést jen v případě, že byl potrat schválen speciálně ustanovenou komisí složenou z lékařů a předem stanovených odborníků. Komise by se usnášela neveřejně. Měla by vyslechnout těhotnou ženu, sepsat o řízení zápis a vydat potvrzení o povolení či zamítnutí interrupce. Stát si skrze komisi stále zosoboval právo o narození či nenarození dítěte rozhodnout. I když by taková praxe měla k definitivnímu zrovnoprávnění ženy s mužem velmi daleko, přes značné ústupky z původně mnohem liberálnějších návrhů nebyl zákon

³⁶¹ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/174schuz/s174001.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/174schuz/s174005.htm>

³⁶² <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/071schuz/s071001.htm>

schválen. V dobovém kontextu i tato regule poskytovala ženě určitou možnost zasáhnout do vývoje. Interrupce byla palčivým tématem rozdělujícím muže i ženy na dva nesmiřitelné tábory. V agendě československých poslankyň zůstaly potraty ještě dlouho, až do roku 1957. Např. v následujícím volebním období se na půdě sněmovny řešil případ, kdy poslankyně Hodinová upozornila na „anonymní bandu nebezpečných osob, patrně potratářů, ohrožující těžce a nebezpečně zdraví širokých vrstev žen a vydírající těžké peníze na vstupném na své nebezpečné přednášky.“³⁶³ Tito lidé měli pořádat přednášky o antikoncepci a interrupcích pro široké masy žen a svými nevědeckými informacemi je uvádět v omyl. Na základě tohoto upozornění bylo proti přednášejícím zakročeno.³⁶⁴ Legalizace interrupcí byla jednou z mála otázek, kde shledáváme mezi poslankyněmi jasné rozdělení na základě stranické příslušnosti. Ženy z levicových uskupení návrhy zákonů podporovaly a na jejich tvorbě spolupracovaly se stejně naladěnými mužskými stranickými kolegy.

Dalším důležitou čistě ženskou legislativní úpravou bylo uzákonění odděleného sčítání hlasů žen ve veřejných volbách. Asi i díky těmto dílčím úspěchům hodnotila Františka Zeminová na Sjezdu národně socialistických žen v roce 1927 své působení v parlamentu veskrze pozitivně. „V nekonečné práci posunuly jsme národní, občanská a sociální práva ženy o celé století kupředu.“³⁶⁵

³⁶³https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2211_01.htm;
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/263schuz/s263001.htm>

³⁶⁴https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2670_00.htm

³⁶⁵ ZEMINOVÁ Františka, *Když jsme začínaly*, In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická, Praha 1947.

4.4 Společné aktivity československých poslankyň 1929-1935

Z voleb roku 1929 vzešlo 27. října nové Národní shromáždění. V těžkých letech krize do roku 1935 bylo ženami obsazeno 10 míst v Poslanecké sněmovně a v Senátu nakonec celkem 6 křesel. Patrně v kontextu ekonomické regrese se oproti předcházejícímu volebnímu období u poslankyň zvětšil podíl legislativních návrhů, vystoupení a interpelací ve prospěch československých žen. Předkládané tiskoviny a projevy byly ovšem ve srovnání s předchozími lety svým laděním a charakterem značně odlišné. V prvních letech republiky poslankyně usilovaly o zákonné úpravy a revoluční změny směřující k větší rovnoprávnosti žen s muži. Nyní intervenují jen za dodržování již schválených norem, jejich uvádění do praxe nebo horují za nezavádění diskriminačních opatření. Zvláště je zaměstnávaly četné případy, kdy byly ženy propouštěny z práce s poukázáním na nutnost uvolnění pracovních míst mužům jakožto živitelům rodiny. Častou praxí bylo rovněž zkracování ženských úvazků a snižování platů žen.³⁶⁶

Takové protiústavní praxi napomáhalo i nové zákonné ustanovení, prosazené navzdory značnému odporu všech žen ve sněmovně i kritice ze strany veřejnosti. Vládní nařízení č. 252/1933 omezovalo platy a přídavky všem vdaným ženám ve státní správě a dotýkalo se i jejich mužů.³⁶⁷ Navzdory novým problémům, jsou některé z dříve velmi aktivních poslankyň čím dál tím pasivnější, a jsou méně vidět. Nejjasněji se tento trend prezentuje na případu německých sociálních demokratek. V tomto období se na druhou stranu vyprofilovalo několik žen směrem k politické osobnosti s poměrně širokým záběrem. Poslankyně dolní komory Vetterová-Bečvářová pracovala v rekordních deseti výborech, z nichž některé do té doby vůbec neměly ženské zastoupení.³⁶⁸

Druhý nevyšší počet poslankyň měla v letech krize KSČ, ačkoli volby pro komunisty neskončily nikterak úspěšně. Oproti roku 1925, kdy se stali druhou nejsilnější stranou, klesli po roce 1929 na čtvrté místo. Celkový počet poslanců klesl ze 41 na 30, z nichž tři byly ženy, přičemž Elvira Kuhnová v průběhu svého funkčního období mandátu pozbyla a Marie

³⁶⁶ Konkrétní opatření snižující zaměstnanecké stavy vdaných žen i jejich platy je součástí např. Personálního opatření zaměstnanců Ústřední sociální pojišťovny k 1. lednu 1933. NA Praha, fond Ústřední sociální pojišťovna, karton 1, inv. č. 2, Personální záležitosti zaměstnanců ÚSPny, 1926-1933; 1934-1941, č. j. 108.

³⁶⁷ Nařízení č. 252/1933 Sb. Vládní nařízení o úsporných opatřeních personálních, In: Sbírka zákonů, 28. 12. 1933, částka 76.

³⁶⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/vybory.htm>

Alášková nastoupila za svého stranického kolegu až v roce 1934.³⁶⁹ I když ani jedna z komunistických poslankyň neměla politické zkušenosti z let předcházejících, jejich projevy a chování v Poslanecké sněmovně rozhodně nebyly opatrné, nejisté ani umírněné. Komunistky se obecně v mnohém lišily od ostatních žen v československé politice. Klub komunistických poslankyň představoval novou, jinak uvažující skupinu poslankyň. Komunistky volaly po odstranění stávajícího politického a společenského systému, do něž bylo pochopitelně zahrnuto i „buržoazií vykonstruované“ Národní shromáždění.³⁷⁰ Ačkoli nelze tvrdit, že by komunistky zanevřely na ženskou problematiku, věnovaly se jí vždy v kontextu zájmů proletariátu, nikoli v zájmu všech československých žen. Byly tedy jedinými poslankyněmi, které třídně specifikovaly sociální skupinu jimi zastupovaných žen. Ve svých článcích na stránkách komunistického i levicově zaměřeného ženského tisku volají především po větší podpoře matek ze strany státu a po širším a mohutnějším sociálním zabezpečení, což jsou otázky, na kterých se s ostatními ženami ve sněmovně shodnou.³⁷¹

Od vstupu KSČ do parlamentu držely komunistky mezi ženami prvenství v počtu situací, kdy byly volány k pořádku nebo bylo jednáno o jejich vydání k trestnímu stíhání. Tradičně překračovaly zvyklosti parlamentní kultury. Komunistka Elvira Kuhnová byla první československou poslankyní, která rozhodnutím sněmovny přišla o svůj mandát.³⁷² Hned na druhé schůzi Poslanecké sněmovny, konané 13. prosince 1929, byla pro nevhodné chování vyloučena z jednání a zbavena platu na následující měsíc. Během této schůze komunisté soustavně rušili projev ministerského předsedy Udržala výkřiky, pískotem, boucháním do lavic, dupáním, házením sněmovních tisků na řečníka a zpěvem písně Rudý prapor.³⁷³

V tomto volebním období začala rovněž dlouhá politická kariéra Anežky Hodinové-Spurné, která setrvala v politice až do šedesátých let. Ve svém prvním funkčním období podala čtyři iniciativní tištěné návrhy, v nichž se věnovala téměř výhradně bytové situaci pražských dělníků³⁷⁴ a usilovala rovněž o vydání zákona upravujícího ochranu žen v mateřství.³⁷⁵

³⁶⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/kh.htm>;
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/a.htm>

³⁷⁰ Více k osudům československých čelních komunistek např. PERNES Jiří, Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006.

³⁷¹ MALÁ Anna, KŘENOVÁ Anna, Program organizace a taktika komunistických žen, Praha 1921.

³⁷² <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/325schuz/s325001.htm>

³⁷³ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/002schuz/s002001.htm>

³⁷⁴ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0324_00.htm

³⁷⁵ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2166_00.htm

Poslankyně Hodinová-Spurná byla poměrně často k vidění i u řečnického pultíku. Z dostupných pramenů je patrný i značný rozdíl v rétorice komunistických poslankyň oproti jejich kolegyním z ostatních stran. Jejich projevy jsou velmi ofenzivní a ideologické. Konkrétní problém je vždy zaobalen do širšího rámce boje proti kapitalismu.

Hodinová-Spurná se v jednom ze svých projevů dovolává u dělnických žen přímé otevřené akce proti kapitalistickému zřízení. „Pracující ženy v Československu, tak jako dělnická třída celého světa, jsou si jasně vědomy, že příčinou jejich bídy je kapitalistický řád. Za těchto okolností přistupují pracující ženy v Československu, jako v celém světě, letošního roku ke konání mezinárodních dnů žen, které byly původně ustanoveny jako protest proti vykořisťování kapitalistickým řádem, proti zotročování pracujících žen (...) My voláme k pracujícím ženám v Československu o Mezinárodním dnu žen: „Semkněte se k společnému boji proti fašismu, který plodí válku, proti kapitalismu, který znamená hlad a bídu pracujících! Postavte se na obranu Sovětského svazu, k boji za mír a svobodu! Semkněte se pevně v socialistickém souručenství k boji za zlevnění životních potřeb, za práci a chléb! Pryč s kapitalismem, který je příčinou všech béd! Všechnu moc dělnické třídě! (Potlesk komunistických poslanců.)“³⁷⁶

Z tohoto a mnoha dalších vyjádření jasně vyplývá silná třídní identifikace komunistek v Národním shromáždění. Hodinová-Spurná mluví k dělnicím a nežádá je o boj za jejich ženská práva, jak tomu bývalo dříve. Volá k ženám jako součásti dělnické třídy, jejíž zájmy jsou nadřazeny ženské emancipaci. Určitý rozkol a nekoordinovanost postupu žen v Národním shromáždění nejspíše vnímala i Františka Zeminová. Proti přebujelému stranictví vystoupila v roce 1931 na Sjezdu národně socialistických žen slovy: „Národ stojí nad stranami, republika nad rozpory dne. Lásku stavíme nad nenávist a tvořivost nad rozklad. Tak si vždy ženy představovaly veřejný život, protože dělaly politiku nejen svým rozumem, ale také horoucím ženským srdcem.“³⁷⁷

Komunistky v tomto období často mluví na schůzích značně mimo téma jednání a jejich projevy jsou natolik kontroverzní, že nezřídka přichází z nařízení vedení schůze o slovo.³⁷⁸ Stejně jako ve Sněmovně jsou komunistky aktivní i mimo parlamentní půdu. Organizují a účastní se schůzí, stávek a vedou kontroverzní protirežimní proslovy, za něž jsou nezřídka

³⁷⁶<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/360schuz/s360001.htm>

³⁷⁷Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947, s. 98.

³⁷⁸ Např. <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/326schuz/s326001.htm>

vystaveny zásahům policie. Jeden takový incident se měl přihodit 8. března 1932 na Slovanském ostrově při veřejné schůzi dělnických žen. Po skončení projevu poslankyně Hodinové měla policie brutálně zakročít proti účastnicím a Hodinovou-Spurnou zatknout a zavřít do sklepa navzdory jejímu prokázání poslanecké imunity.³⁷⁹

„Strážník opatřený číslem 2077 táhl ji přes to, že věděl, že je ona poslankyně, surově za ruku, osopil se na ni, křičel, že prý oni budou s ní dělat, co budou chtít oni.“ Ministerstvo vnitra tuto interpelaci odmítlo a zmínilo, že: „Předvedení posl. Hodinové udalo se tak, že ke službu konajícímu vrchnímu policejnímu komisaři dr. Jiřímu Dvořákovi přistoupila neznámá mu žena a s křikem obviňujíc bezpečnostní orgány ze ztýrání jedné ženy, snažila se popuditi tak demonstranty proti jmenovanému úředníku. Na jeho rozkaz byla pak, když neuposlechla výzvy, by zachovala klid a se vzdálila, odvedena k zjištění nikoliv do sklepa nějakého soukromého domu, nýbrž na policejní strážnici v Praze II., v ulici Na struze, která je ovšem v suterénu.“³⁸⁰

Celkem šestkrát byla vystavena žádosti o vydání k trestnímu stíhání a ve třech případech bylo její stíhání povoleno. Dopustila se např. účasti a organizování nepovoleného tábora lidu proti propouštění dělníků v Berouně. Přes úřední zákaz mluvila v Berouně na náměstí a když byla vyzvána k odchodu, neuposlechla a pokračovala v řeči. Proti předvedení k následnému výslechu se bránila, častovala četníky slovy jako „hlupák“ a „blbec“.³⁸¹ Za účast na dalších nepovolených shromážděních byla Sněmovnou vydána ke stíhání ještě dvakrát.

Od počátku byly ženy v komunistických strukturách radikálními zastánkyněmi cílů strany. Ačkoli se cíle jejich ženských stranických organizací v mnohém shodovaly s cíli žen z občanských spolků nebo ženských odborů jiných stran, do ženských organizací zpravidla nevstupovaly.

Sociální demokracii zastupovala ve sněmovně jen jedna žena, Marie Jurnečková-Vorlová. Podílela se na tvorbě zákona o titulu neprovdaných žen³⁸², a věnovala se rovněž ženskému školství.³⁸³ Interpelovala proti prohlášení pražského arcibiskupa Kašpara z veřejné schůze na Slovanském ostrově konané 15. března. Ten se měl o připravované novele manželského práva vyjádřit jako o "ničemném konkubinátu“, což bylo přímo v rozporu s legislativním ukotvením

³⁷⁹https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1646_01.htm

³⁸⁰https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2350_01.htm.

³⁸¹<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/086schuz/s086001.htm>

³⁸²http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1176_00.htm

³⁸³http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2718_00.htm

platnosti sňatku civilního.³⁸⁴ Do sporu s církevními hodnostáři se československé poslankyně dostávaly poměrně pravidelně a podobné třenice měly ženy v parlamentu i v případě poslanců lidové strany. Marie Jurnečková-Vorlová se rovněž obšírně zajímala o činnost superrevizní komise pro novelizaci rodinného práva. Zklamání z konzervativního postoje komise ke změnám, které měly být k narovnání poměrů mezi manžely v právu provedeny, shrnuje v přednášce v celostátní socialistické škole žen v roce 1933. Hlavní příčinu selhání vidí v nemožnosti žen zasedat v komisi, či se jinak podílet na přípravách novely. Muži, dle jejího názoru, nereflektují nerovné postavení ženy v domácnosti zakotvené v liteře rodinného práva a nemají vůli je měnit. Kritizuje rovněž skutečnost, že v zákonu je zavedena povinnost ženy obstarávat domácnost a pečovat o manžela. Jistým kladem je oboustranná vyživovací povinnost partnerů k sobě navzájem i k jejich dětem, pokud toho jeden z nich sám není schopen.³⁸⁵

Tradičně nejsilnější ženské zastoupení bylo v klubu národních socialistů. Tyto poslankyně v minulých obdobích vynikaly nad mnohé muže soustavně čilou politickou prací. Po roce 1925 jejich aktivita poklesla a počet interpelací a návrhů rovněž. Již potřetí obhájila mandát Ludmila Pechmanová-Klosová. I nadále se věnovala srovnání právní pozice manželských a nemanželských dětí.³⁸⁶ Podala rovněž dva legislativní návrhy, které upravovaly pracovní a mzdové poměry pro zaměstnance v tzv. domácké práci. V těžkých dobách krize se ve svých projevech i v interpelacích věnuje rovněž těžkému postavení nezaměstnaných dělníků³⁸⁷ a krachujícímu sklářskému průmyslu.³⁸⁸ Rovněž navrhovala mimořádný úvěr 150 mil. na zmírnění dopadů krize.³⁸⁹

Svou poslaneckou premiéru ve Sněmovně zahájila Milena Šmejcová. Podala tři tištěné návrhy, z nichž jedním se zapojila do úsilí o již zmiňované přiznání titulu paní všem dospělým ženám bez rozdílu stavu a rodinných poměrů.³⁹⁰ Interpelovala rovněž jen

http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1797_01.htm;

<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/192schuz/s192001.htm>

³⁸⁵ JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Rodinné právo, Praha: Ústřední výbor žen sociálně demokratických, 1933, s.16-17.

³⁸⁶ http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0239_00.htm

³⁸⁷ http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0391_00.htm

³⁸⁸ http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0769_01.htm

³⁸⁹ http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0846_00.htm

³⁹⁰ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1176_00.htm

v otázkách nespravedlnosti na ženách, konkrétně když na rozdíl od mužů dělníků nebyl dělnicím ve státních tabákových továrnách vyplacen vánoční příspěvek.³⁹¹

Nejvýraznější ženskou osobností Poslanecké sněmovny byla i v tomto období bez debat Františka Zeminová. I když i u ní shledáváme v počtu vystoupení a tisků určitou regresí, udržuje si neohroženou první pozici. Problematizuje kromě své tradiční zásobovací agendy např. poměry domácích zaměstnanců, kteří mnohdy stále podléhali zastaralým čeledním řádům³⁹², a usiluje o rekultivaci pozemků zpuštěných dolováním³⁹³. Nevyhnulo jí se ani řešení následků hospodářské krize. Prosazovala přijímání právniček do všech oborů státní konceptní služby, jelikož pozice žen v právním prostředí a soudnictví byla značně nerovnoprávná. Nesnadné profesní uplatnění právniček a ztížený kariérní postup byl smutným faktem i mnoho let poté.³⁹⁴ První oblastí právní praxe, v níž se ženy uplatnily, bylo notářství. Jako přesvědčená republikánka a demokratka podala 19. února roku 1930 návrh na vydání zákona o zásluhách T. G. Masaryka. Zákon v prostém znění „T. G. Masaryk zasloužil se o stát.“ byl vydán u příležitosti osmdesátých narozenin prvního československého prezidenta.³⁹⁵ Celkem devětkrát se objevila u řečnického pultíku a ve sněmovně ji bylo slyšet i při nesouhlasných výkřicích při projevech komunistů.

Zticha nezůstala ani při památné řeči Klementa Gottwalda ze 7. schůze sněmovny konané 21. prosince 1929. Byla to právě Fráňa Zeminová, kdo žádal, aby bylo Gottwaldovi odebráno slovo, když vyhrožoval, že „sociálfašistům, buržoazii a kapitalistům“ zakroučí krkem. Od pultíku z úst poslance Gottwalda mimo jiné zaznělo:

„Říkáte, že bojujeme proti státu. Ano, my bojujeme proti státu, v němž banky, fabriky a velkostatky patří kapitálu. Bojujeme proti státu, jehož aparát je nástrojem násilí v rukou kapitalistů vůči dělnictvu. Bojujeme proti státu, v němž většina pracujícího lidu je hospodářsky a politicky zotročována. (*Různé výkřiky.*) [*Další věta byla usnesením předsednictva Posl. sněmovny ze dne 21. prosince 1929 podle §u 9, lit. m) jedn. řádu vyloučena z těsnopisecké zprávy. Viz str. 31 této těsnopisecké zprávy.*] My bojujeme a budeme bojovat za stát proletářský, za stát dělníků, za stát rolníků, za sovětské Československo. (*Výkřiky.*) Říkáte, že porušujeme zákon. Ano, my porušujeme

³⁹¹ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1035_01.htm

³⁹² , https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0043_00.htm

³⁹³ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1679_00.htm

³⁹⁴ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0107_00.htm

³⁹⁵ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0211_00.htm

zákon. (*Slyšte!*) My porušujeme zákony, podle nichž hladový proletář a zoufalá dělnická matka (*Výkřiky posl. Slavička.*) jsou zavíráni, zatím co (*Výkřiky posl. Zeminové.*) vaše společnost jest složena ze živlů, které by i podle vašich zákonů patřily do kriminálu.

My porušujeme zákon a budeme porušovat zákony, podle kterých má proletář pouze právo mlčet, dít a dát se odírat a podle nichž kapitalista má neomezené právo dělníka vykořisťovat. My porušujeme a budeme porušovati zákony (*Výkřiky.*), podle nichž se z hladových mezd dělníků strhují daně a podle nichž se miliony odpisují kapitalistům. [*Další věty byly usnesením předsednictva Posl. sněmovny ze dne 21. prosince 1929 podle § 9, lit. m) jedn. řádu vyloučeny z těsnopisecké zprávy.*] Vy říkáte, že štveme a že rušíme klid. Ano, my štveme a rušíme váš klid. (*Odpor na pravici.*) [*Další věta byla usnesením předsednictva Posl. sněmovny ze dne 21. prosince 1929 podle §u 9, lit. m) jedn. řádu vyloučena z těsnopisecké zprávy.*] Zkrátka my budeme štvát a rušití váš klid. (*Různé výkřiky.*)

Nedáme vám ani na chvíli pokoje, abyste nemohli v klidu strávití to, co jste vydřeli z proletariátu. (*Posl. Zeminová: Pan předseda by měl konati svou povinnost!*) My budeme, madame Zeminová, rušití váš klid, který znamená pro chudobného člověka klid žaláře nebo hrobu. My bojujeme za skutečný klid proletariátu, . . . (*Výkřiky. - Hluk.*)

Místopředseda Roudnický (*zvoní*): Prosím o klid.

Posl. Gottwald (*pokračuje*): . . . kterého bude dosaženo teprve tehdy, až budete smetení. (*Posl. Zeminová: My jsme si stát budovali a ne vy! - Posl. Slaviček: Vy máte o to malou zásluhu!*) o váš kapitalistický stát nemáme věru zásluhu, my bychom se styděli za to, kdybychom o váš kapitalistický stát měli zásluhu.“³⁹⁶

Na většině interpelací spolupracovala s dalšími poslankyněmi z různých stran. Příkladem budiž interpelace proti soustavnému porušování rovnoprávnosti žen. Bylo tomu tak v důsledku již zmíněné běžné, hospodářskou krizí vyvolané praxe, kdy byly ženy přednostně propouštěny z práce, jejich platy byly snižovány nebo na volná místa nebyly vůbec přijímány. Dělo se tak pod záminkou, že žena není živitelkou rodiny a jen zabírá pracovní místa mužům, kteří jako primární ekonomický motor domácnosti zaměstnání skutečně potřebují. Poslankyně interpelují takto: „ženy-státní zaměstnankyně právě pro provdání a mateřství propouštějí se ze služeb, i když výkonnost jejich je bezvadná. Po nastoupení úřednické vlády v r. 1926 a v následujících 3 letech režim namířený proti ženám vzrostl. Státní úřady odepřely přijímatí

³⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007001.htm>

ženské pracovní síly, i když se mohly vykázáti prvotřídní kvalifikací. Odvolávaly se na jakýsi výnos úřednické vlády. Zejména ministerstva spravedlnosti, železnic, vnitra, financí aj. "vynikala" tímto ignorováním ústavního zákona. Stala-li se časem výjimka a byla přijata žena s vysokoškolským, či středoškolským vzděláním do nějakého úřadu, nebyla prostě postavena na roveň platově a postupem svým kolegům, i když vykonávala stejnou práci.“³⁹⁷ Proti mohutnější profesní diskriminaci vystoupila v roce 1934 i tehdejší senátorka Františka Plamínková ve své stati o právu ženy na výdělečnou činnost.³⁹⁸

Zeminová se podílela i na dříve zmíněném nesouhlasném vyjádření poslankyň vůči projevu pražského arcibiskupa. Žen se týkala i interpelace akcentující nehorázné podmínky pro dělnice v továrnách vyrábějících výbušné a hořlavé látky a kauza propouštění vdov po obětech první světové války, které byly zaměstnány u Českých drah.³⁹⁹

Německé strany do získaných mandátů nominovaly dvě ženy. Obě poslankyně DSAP Fanni Blatny a Irene Kirpal obhájily svá křesla i ve volbách roku 1925. Jejich aktivita ovšem výrazně poklesla. Irene Kirpal nepodala jediný tištěný legislativní návrh a ve sněmovně mluvila jen zřídka a téměř výlučně v otázkách týkajících se zdravotnictví.⁴⁰⁰ Fanni Blatny se ve dvou ze svých čtyř návrhů věnovala ženským tématům, např. udělování státního občanství ženám a mužům ve vícenárodním manželství. Tímto zákonem byla narovnána praxe automatického přijímání občanství manžela. Dle nového zákona si žena i muž podrželi své dosavadní občanství, pokud neprojeví vůli k jeho změně.⁴⁰¹

Jednoznačně nejméně do dění ve sněmovně zasáhly ženy, které byly součástí poslaneckého klubu agrárníků. Anna Mrskošová a Ing. Dr. Marie Tumlířová patřily k nejméně aktivním poslancům vůbec. Anna Mrskošová se svých textech orientuje především na potřeby žen venkovských. Zmiňuje nutnost odbourání některých, mimo města přetrvávajících, stereotypů a potřebu zpřístupnění vzdělání venkovským ženám.⁴⁰² O něco víc bylo vidět národní demokratku Annu Vetterovou-Bečvářovou. Podílela se, spolu s ještě dalšími poslankyněmi ze socialistických stran, na vydání zákona o titulu neprovdaných žen, jímž měl být svobodným ženám připsán nárok na titul "paní".⁴⁰³

³⁹⁷https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0209_01.htm.

³⁹⁸ PLAMÍNKOVÁ Františka, o právu žen na výdělečnou činnost, Praha 1934.

³⁹⁹https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2852_01.htm

⁴⁰⁰https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2501_00.htm

⁴⁰¹https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1390_00.htm

⁴⁰² Více: MRSKOŠOVÁ Anna, Emancipované zemědělské ženy, In: Ženská rada 9, č. 2, 1933.

⁴⁰³https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1176_00.htm

4.5 Společné aktivity československých poslankyň 1935-1939

Léta krize hospodářské vystřídala v druhé polovině třicátých let krize bezpečnostní. Mezi 19. květnem roku 1935 a 21. březnem roku 1939 reálně zasedalo v obou komorách parlamentu jen 13 žen a jejich aktivity lze i oproti období přecházejícím hodnotit jako utlumené. V dolní komoře zasedalo 9 poslankyň a v posledním prvorepublikovém senátu získalo mandát 5 senátorek.⁴⁰⁴ Poslankyně Fráňa Zemínová zastávala v posledních čtyřech letech republiky prestižní pozici místopředsdkyně Stálého výboru. Její aktivita ve Sněmovně ovšem povážlivě poklesla a se stejně razantním ústupem do pozadí se setkáváme i u ostatních poslankyň. Téměř v žádné z následujících interpelací, promluv a tiskovin se nevěnují ženským otázkám nebo postavení žen vůči mužům. Poslankyně v době ohrožení národní existence patrně dočasně upozadily zájmy žen a vzdaly se úsilí o reorganizaci společenského řádu. Jeho větší rozkolísávání (jak byly ženské snahy v jistých kruzích vnímány) šlo zcela proti dobové atmosféře národního sepětí a tradicionalismu. Františka Zeminová se o novém společném cíli všech žen mluví takto:

„Nyní chci říci stanovisko nás žen československých k projednávaným osnovám. Národ náš není tak malý a republika naše není tak slabá. Má statečné a uvědomělé muže i ženy. Národ náš i stát své síly, práci, odvahu i houževnatost v historických okamžicích vždycky zdvojnásobil, neboť po tisíciletí ženy české i slovenské stály věrně po boku mužů, ať pracovali nebo se bránili. A tato demokracie našeho národa byla nám požehnáním v dobách nejdůležitějších. Krásný, sladký jazyk mateřský, když byl vytlačen za Rakouska a Maďarska z úřadů, dynastie, armády, šlechty atd., zachoval se v českých rodinách a v českém a slovenském lidu do nejvyšší míry. Osvobozená republika Československá patří nám všem, mužům i ženám. Nám ženám dala dobrovolně rovná práva v době mírové. My přejímáme proto na sebe dobrovolně také rovné povinnosti v dobách zlých, v dobách nebezpečí po boku našich mužů budeme pro dobro národa bojovat. *(Potlesk.)*(...)

Cesta poválečné demokracie a usmíření byla však velmi rychle přerušena a nové ohrožení Evropy, nové nebezpečné zmatky, které se dnes takovým markantním způsobem objevují, vyšly znovu z onoho temného a reakčního pramene jako v roce 1914. Chci říci jasně kredo národa československého proti národu německému. Žádný člověk nemůže klást za svou zásluhu, ale také ne za svoji vinu, v jakém národním prostředí se narodil, ale každý jednotlivec, každý národ má být nositelem dobrých, ušlechtilých ideálů a programů, aby byl

⁴⁰⁴ <https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=289&p1=A&p2=%C1>

dobrým nositelem také nového lepšího života do budoucnosti. (*Potlesk.*) Kdo tak nečiní, překáží lidstvu ve vývoji, kdo se staví na odpor vývoje lidstva, má být zastaven ve své expansi. (...) Náš stát také proto učiní všechno, co je v lidských silách prostě možno, aby nedošlo k žádnému takovému mezinárodnímu neštěstí. Budeme státi za mezinárodním nedělitelným mírem, za bezpečností všech po boku všech států, které k podobné službě lidstva se postaví. Stojíme proto také věrně za Společností národů a její politikou. Stojíme věrně a statečně po boku velké ohrožené Francie. Stojíme po boku všech přátelských států Malé dohody a podáváme rádi ruku také mocnému a statečnému Rusku, které s námi bude současně hajitelem nedělitelného míru a pokroku evropského lidstva. (*Potlesk.*)

Obrátila bych se dnes ráda jménem 300 mil. žen a dětí evropských, zejména na mocnou Anglii, na velký stát britský. Anglie by mohla zachrániti mír. Anglie by mohla zabrániti válce, postaví-li se otevřeně proti německému zbrojení a proti tendenci jeho útočnosti. Při tom to však neznamena, že bychom se tím uspávali v klidu a pohodlí. Celý národ československý, mužové, ženy i mládež, koalice i loajální oposice, mladí i staří, chudí i zámožnější, prohlašujeme slavnostně, že si své samostatnosti, své svobody, své budoucnosti a republikánské demokracie vážíme více než svých vlastních životů. (*Výborně! - Potlesk.*) Nenávidíme války, ale zbabělí nejsme a nikdy nebudeme. (*Potlesk.*) Vzkazujeme proto do Berlína, Varšavy a Pešti, že si každý vyláme zuby na obraně našeho státu, kterou si rázně připravíme. (*Potlesk.*) Neboť stát a národ, který trpěl staletí pod otroctvím a cizím panstvím, raději učiní zázraky ve své obraně, nežli by znovu podlehl. Masaryk - Osvoboditel sám nás tomu několikrát učil.⁴⁰⁵

Rozhodně nemůžeme předpokládat, že by tomu tak bylo v důsledku přesvědčení poslankyň o naplnění požadavku plné rovnosti pohlaví, neboť ještě po válce se ženy v politice vyjadřují k potřebě neprodleně zasáhnout vůči diskriminaci žen v profesním i osobním životě. Rovněž nelze hovořit o definitivní partikularizaci feministického bloku poslankyň. Ačkoli je jisté přimknutí k silnějšímu stranictví jasně patrné minimálně od voleb roku 1925, stále zde byla na ženských otázkách soustavná spolupráce, a ještě v roce 1937 se Františka Zeminová u příležitosti návštěvy anglických zástupkyň ženského hnutí označuje za mluvčí všech žen a poslankyň. Jako jejich reprezentantka pak děkuje oběma anglickým dámám za jejich práci pro ženy všude na světě. Zároveň má tento proslov Fráni Zeminové ovšem primárně jiný, a to čistě národní akcent, na který je kladen mnohem větší důraz. Československé poslankyně zde

⁴⁰⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040003.htm>

ústý Fráni Zeminové vkládají svou důvěru v západní demokracie. Věř, že západní demokracie budou usilovat o zachování národní suverenity střeoevropských států, zejména suverenity Československa. Zeminová, a s ní i ostatní československé poslankyně, vědomě upozaduje ženské zájmy za zájmy národní stejně, jako to dělaly české emancipistky v prvních letech své činnosti. Činí tak patrně nejen z vůle vlastní, ale rovněž pod vlivem celospolečenské nálady, která se vrací k tradici pevné rodiny a akcentuje zájem na zachování státu. Ten nesmí být rozkolísáván rozbíjením jeho základu, rodiny, skrze přílišné osamostatňování ženy.

Františka Zeminová ve svém projevu řekla: „Je mi velikou ctí, že mohu jménem všech uvítati velmi vřele s tribuny československého parlamentu na půdě našeho státu povolané zástupkyně anglických žen (*Potlesk.*), vzácné paní poslankyně vévodkyni z Atholu a paní Rathbone, jakož i Lady Layton, vůdkyni anglických ženských korporací (...) Všechny demokratické ženy a matky v našem státě - a jsou jich miliony - vítají našim prostřednictvím vynikající zástupkyně mocné a silné Anglie. Jsme šťastny, že to byly zástupkyně žen, které vedle odpovědných anglických a francouzských státníků obrátily pozornost veřejného mínění západních demokracií k našemu zápasu o udržení svobodné střední Evropy. Anglické poslankyně zastaly se statečného našeho národa i národa rumunského právem (*Potlesk.*), neboť náš stát tvoří pevný most mezi Evropou západní a východní a zůstane trvalou hrází proti vpádu Třetí říše na Balkán a do Středomoří.

Ženy a matky celé Evropy z hlubokého přesvědčení hájí mír a právo na život všech národů (...) Prosíme anglické kolegyně, aby vyřídily velikému národu anglickému náš dík za mravní a politickou pomoc, jaké se nám dostalo v palbě nespravedlivých útoků v posledních měsících.

Demokratické ženy republiky Československé ve své ohromné většině nepodlehly duševní a politické krizi, jaká v posledních letech zavládla v četných státech. Dostaly plná politická práva, ale také se plně osvědčily. Zůstaly věrný slavné demokratické tradici a ideji. Odmítly statečně všechny extrémý, pravé i levé. Proto také má náš stát takovou stabilitu, že ji udržují nejen muži, nýbrž i ženy. Proto také zůstává trvale spojen principy demokracie s velikou Francií a Anglií. Ženy československé prohlašují však slavnostně, že náš národ, naše republika nedávají se ukolébati v bezstarostnost dobrými přátelskými vztahy k mírové a demokratické Evropě. Necht' zví celý svět, že muži, ženy i mládež republiky stojí na stráž! Máme skvělého presidenta, máme statečnou a silnou armádu a jsme národ, který miluje

svobodu a demokracii nad svoje životy. (*Potlesk.*) 15milionový stát a statečný národ československý nezmizí již nikdy z historie světa a z mapy Evropy. (*Potlesk.*)⁴⁰⁶

Zájem Františky Zeminové na národně-existenčních otázkách je patrný i z jejího projevu o zákonu, jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky (t. 394) a o zákonu o obraně státu (t. 400). Zeminová vidí nebezpečí nejen v zahraničí, ale i uvnitř státu. Tuto pátou kolonu pro ni představují nejen Henleinovci, ale i komunisté. „S Henleinem stojíte pohotově vždycky vy v jedné frontě a my proti vám i proti Henleinovi“. Tímto konstatováním poměrně výstižně shrnula své vidění politického pole pozdních třicátých let v Československu.⁴⁰⁷

Nejsilnější zastoupení měly ženy opět v klubu národních demokratů včele s Fráňou Zeminovou. Kromě Zeminové měla zkušenosti z předchozího působení ve vysoké politice jen Milena Šmejcová, která držela poslanecký mandát v předchozích pěti letech. Tentokrát nastoupila na místo Dr Ed. Beneše, který byl 18. prosince roku 1935 zvolen prezidentem. Během svého působení podala tři tištěné legislativní návrhy, např. návrh na zřízení Zemských fondů pro podporu chudých rodiček a matek.⁴⁰⁸

Jaromíra Žáčková-Batková⁴⁰⁹ a Marie Jurnečková-Vorlová⁴¹⁰ celkový počet čtyř národních demokratek doplnily. Poslankyně Jurnečková se věnovala téměř výhradně profesním poměrům státních zaměstnanců se zvláštním přihlédnutím na ženy a jejich děti. Podala návrh na novou úpravu služebních poměrů provdaných žen ve státních a veřejných službách, jehož tisková dokumentace se nedochovala.⁴¹¹

Po dvou poslankyních měli svorně komunisté i agráři. Za KSČ nastoupila osvědčená Anežka Hodinová-Spurná a novou tváří ve sněmovně se stala Božena Macháčová-Dostálová. Obě dámy nadprůměrně často interpelovaly v otázkách konkrétních nespravedlností spáchaných na dělnické třídě a společně se podílely na tvorbě návrhu na poskytnutí daru republiky matkám-rodičkám.⁴¹² Návrh byl odůvodněný potřebou poskytnutí takové finanční pomoci těhotným ženám, která by jim pomohla zajistit si odbornou pomoc porodní asistentky a následně umožnila nákup nezbytného vybavení pro dítě. Jednorázový příspěvek ve výši 500

⁴⁰⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/080schuz/s080001.htm>

⁴⁰⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040001.htm>

⁴⁰⁸ https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0303_00.htm

⁴⁰⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/ZB.HTM>

⁴¹⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/JB.HTM>

⁴¹¹ <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/JB.HTM>

⁴¹² https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0466_00.htm

Kč byl určen všem rodičkám, jejichž měsíční příjem, spolu s příjmem rodiny, nepřesahuje 1000 Kč.

Jedna z interpelací se věnovala zákazu schůze dělnických žen v Liptovském Mikuláši. Schůze byla v souladu s nařízením ministra vnitra ohlášena čtyřmi osobami, v tomto případě šlo o čtyři ženy. Konání schůze bylo ovšem zamítnuto, což bylo zdůvodněno označením organizátorek za nespolehlivé občany. Bylo-li by příčinou zákazu schůze skutečně jen pohlaví organizátorek, jednalo by se tedy v důsledku o porušení ústavy. Obě komunistické poslankyně incident vykládají tak, že akci bylo zamezeno, protože byla ohlášena ženami a ne muži.⁴¹³

Snížená aktivita poslankyň se promítla v umenšeném počtu přestupků a žádostí o vydání komunistek k trestnímu stíhání. Jen krajský soud v Chrudimi žádal, aby si Božena Macháčová-Dostálová odseděla zbytek trestu tuhého vězení v trvání 4 1/2 měsíce.⁴¹⁴ Žádost soudu byla ovšem odvolána, neboť se na Macháčovou-Dostálovou a několik dalších poslanců vztahovala amnestie prezidenta Beneše.⁴¹⁵

Stejný počet žen jako komunisté měli ve sněmovně i agrárníci. Agrárnice byly v posledních letech republiky jedinými poslankyněmi, které byly ve sněmovně aktivnější než v předcházejících volebních obdobích. Anna Mrskošová⁴¹⁶ a Ing. Dr. Marie Tumlířová⁴¹⁷ spolupracovaly na mnoha návrzích s dalšími ženami ve sněmovně, nebo promlouvaly ve prospěch feministických či ženami navržených legislativních úprav. Příkladem může být zákon na úpravu zaměstnaneckých poměrů na vysokých školách.⁴¹⁸ Na jednom návrhu tak i v těchto těžkých časech dokázaly participovat národní socialistky, agrárnice, sociální demokratky i německé poslankyně.

Jedinou „německou poslankyní“ nebo ženou zastupující německé strany byla Irene Kirpal. Nastoupila do DSAP již počtvrté a byla tudíž nejdéle působící německou poslankyní v historii Československa. Podala osm tištěných legislativních návrhů, z nichž se naprostá většina

⁴¹³ https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0044_01.htm

⁴¹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/004schuz/s004001.htm>

⁴¹⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/027schuz/s027001.htm>

⁴¹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/md.htm>

⁴¹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/tc.htm>

⁴¹⁸ https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0417_00.htm

věnovala problematice školství a vzdělávání.⁴¹⁹ Stojí mimo jiné i za návrhem na zřízení samostatné československé státní Vysoké školy politické a novinářské⁴²⁰

Po vzniku tzv. druhé republiky se spolu s revizí dosavadního demokratického stranického systému snížilo i ženské zastoupení v parlamentních strukturách.

Vývoj ženské politické činnosti procházel během období druhé republiky značnou krizí. Československé politické stranictví bylo výrazně zredukováno a sjednoceno na národních programech v rámci českých zemí a Slovenska. Komunistická strana skončila v ilegalitě a demokratické principy první republiky byly prezentovány jako nefunkční a překonané. V Čechách bylo ustanoveno stranické dvojvládí, kdy vládnoucí stranou byla Strana národní jednoty vedená agráříkem Rudolfem Beranem. Jednalo se v podstatě o fúzi agráříků, lidovců, strany Národního sjednocení a pravice národních socialistů. V opozici vůči tomuto relativně pravicovému uskupení stála Národní strana práce, která pojmla i poslance za sociální demokracii a levé křídlo národních socialistů.⁴²¹ Obrácení veřejného mínění k nutnosti zachránit holou národní existenci byla v zásadním rozporu s myšlenkami na ženskou emancipaci. V tomto období na politickém životě Poslanecké sněmovny a senátu participovalo jen 9 žen, z nichž 6 bylo součástí Strany národní jednoty a 3 reprezentovaly opoziční Národní stranu práce. V Poslanecké sněmovně zůstalo po změně politického systému jen 6 poslankyň, za Stranu národní jednoty to byly Anna Mrskošová (republ., pak SNJ), Milena Šmejcová (ČSNS, pak SNJ), Františka Zeminová (ČSNS, pak SNJ), Ing. Dr. Marie Tumlířová (republ., pak SNJ), Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS, pak SNJ) a sociální demokratka Marie Jurnečková-Vorlová, která se stala součástí opoziční Národní strany práce. O mandát přišly komunistky Anežka Hodinová-Spurná a Božena Macháčová-Dostálová stejně jako německá sociální demokratka Irene Kirpal.

V tomto složení ovšem fakticky fungovalo Národní shromáždění jen velice krátce. Dne 15. prosince přijalo Národní shromáždění ústavní zákon č. 330/1938 o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Československé, který v podstatě přenášel zákonodárné pravomoci na vládu a osobu prezidenta. V článku III. bylo uvedeno: „Vládné nariadenia, vydané podľa § 1 zákona zo dňa 9. júna 1933, č. 95 Sb. z. a n., o mimoriadnej moci nariadovacej, či podľa toho istého zákonného ustanovenia v texte zákona zo dňa

⁴¹⁹ Např. https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0944_00.htm

⁴²⁰ https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0710_00.htm

⁴²¹ Více ke druhé republice např.: GEBHART Jan, KUKLÍK Jan, Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě, Praha 2004.

15. novembra 1933, č. 206 Sb. z. a n., ďalej vládne nariadenia, vydané podľa čl. I zákona zo dňa 21. júna 1934, č. 109 Sb. z. a n., ktorým sa menia zákony o mimoriadnej moci nariaďovacej, alebo podľa toho istého zákonného ustanovenia v texte zákona zo dňa 26. júna 1935, č. 131 Sb. z. a n., či v texte zákona zo dňa 17. júna 1936, č. 163 Sb. z. a n., majú od začiatku svojej účinnosti a v jej medziach platnosť zákona. Rovnako majú platnosť zákona od začiatku svojej účinnosti a v jej medziach vládne nariadenia, vydané podľa § 138 zákona o obrane štátu zo dňa 13. mája 1936, č. 131 Sb. z. a n., pred dňom účinnosti tohto ústavného zákona.⁴²² Vládní nařízení tak měla, se souhlasem prezidenta, parametry legislativním procesem schválených zákonů. 16. prosince pak parlament své zasedání ukončil a už se nesešel.

⁴²² Zákon č. 330/1938 Sb. znění účinné od 17. 12. 1938 do 8. 6. 1948 330, Ústavný zákon zo dňa 15. decembra 1938 o zmocnení ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko - Slovenskej a o mimoriadnej moci nariaďovacej, In: Částka 110/1938 Sbírky zákonů a nařízení státu česko-slovenského, s. 1205.

4.6 Společné aktivity československých poslankyň 1945-1948

První poválečný zákonodárny orgán, Prozatímní národní shromáždění, se poprvé sešel v neděli dne 28. října 1945. V jednokomorovém shromáždění zasedalo celkem 300 poslanců ze stran tzv. Národní fronty. V Národní frontě bylo zastoupeno šest stran, konkrétně ČSNS, ČSDSD, ČSL a KSČ. Na Slovensku usilovali o přízeň voličů rovněž komunisté a proti nim stojící Demokratická strana Slovenska, která ve slovenských volbách zvítězila.⁴²³ 50 poslanců za každou ze stran bylo voleno národními výbory podle zásady paritního zastoupení.

PNS mělo za úkol dočasně vykonávat zákonodárnou moc a připravit volby do Ústavodárneho národního shromáždění. V této instituci zasedalo až do nástupu nového kabinetu celkem 19 žen. Jen tři z nich byly členkami předválečného parlamentu, což ukazuje nejen na generační, ale i na ideovou obměnu ve Sněmovně. V obnoveném Československu panovala nálada společenské revize, nikoli návratu k předválečným pořádkům. Tím byl ovlivněn i výběr zástupkyň parlamentních stran. Tři zkušené poslankyně, Františka Zeminová za národní socialisty, Anežka Hodinová-Spurná a Božena Machačová-Dostálová za KSČ byly výjimkami potvrzujícími pravidlo. Ustanovování obnoveného parlamentu bylo spojeno s velkou nadějí a nadšením pro změny. Provolání národně socialistických žen z téhož roku mluví o nadcházejících příznivých podmínkách pro další rozvoj ženského hnutí a říká, mimo jiné, že „největším kladem naší práce a zápasu bylo, že jsme otázku ženskou, tak ponižovanou před půl stoletím, učinily nedílnou součástí otázky národní a lidského pokroku. Co jsme pro ženy vybojovaly, sloužilo vždy k dobru československým ženám.“

Jednoznačně nejširší ženské obsazení měl komunistický poslanecký klub, za nějž nastoupily Anežka Hodinová-Spurná, Helena Zimáková, Barbora Škrlantová, Elena Hroboňová, Jarmila Gerlichová-Petrusková, Božena Machačová-Dostálová, Marie Švermová a Mária Turková. Druhý nejzastoupenější byl klub národních socialistů, kde kromě Fráni Zemínové získaly mandát také Jarmila Uhlířová, JUDr. Milada Horáková, JUDr. Božena Pátková a Jaromíra Žáčková-Batková. Poslankyně byly aktivní i ve výborech, např. Machačová-Dostálová byla místopředsedkyní imunitního výboru, Žáčková-Batková zastávala tutéž pozici ve výboru rozpočtovém. V tradičně ženském zdravotnickém výboru působilo 5 žen a poslankyně Hroboňová byla jeho místopředsedkyní.⁴²⁴ Z Archivu Poslanecké sněmovny vyplývá, že navzdory řešení celkově neutěšené hospodářské a politické situace se značná část agendy

⁴²³ Více k tzv. „Třetí československé republice např.“ KAPLAN Karel, Pravda o Československu 1945-1948, Praha 1990.

⁴²⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/vybory.htm>

ženských členek parlamentu vztahovala přímo k zajištění příznivějších životních podmínek pro československé ženy. Obecně lze vysledovat ve vývoji agendy československých poslankyň opačný trend, než s jakým se setkáváme po první světové válce. Zatímco mezi lety 1918 - 1929 se pole ženami akcentovaných témat spíše rozšiřuje, a ženy se čím dál tím víc zaměřují na všechny oblasti státní správy, po roce 1945 se poslankyně naopak začínají uzavírat do své ženské bubliny. Opět vystupují ve Sněmovně vesměs ve jménu a za zájmy československých žen. Opět ve sněmovně mluví za sebe označením „my ženy“ nebo „my československé ženy“. Jednou z příčin může být omezení mezistranického boje, jelikož působnost v parlamentu byla umožněna jen stranám Národní fronty, které měly, alespoň na oko, postupovat jako jeden muž. Pro ženy se tak politickým protivníkem opět mohl stát muž, nikoli konkurenční strana. Jistou roli nepochybně hrála i jakási hrdost. Tu nabyly především národní socialistky díky odbojovému angažování členek jejich strany. Tyto ženy za republiku nezřídka položily život a staly se tak jakýmsi vzorem nové, hrdé, po boku mužů pro národ pracující ženy.

Stejně jako po první světové válce, nastoupily i v období druhého celosvětového konfliktu ženy na pracovní místa uprázdněná muži. Hodnota a potřebnost ženské práce tím tedy vzrostla a zároveň se ženám otevřely i resorty chápané jako veskrze mužské, např. těžký průmysl. Po roce 1939 se ženy mezi 17. a 45. rokem věku staly rovněž součástí systému nucených prací. Přes veškeré válečné pohromy, osobní katastrofy a ztráty si ženy vydobily nové postavení ve společnosti. Vedlejším produktem válečné ekonomiky byla samostatná žena s vlastním příjmem a z toho plynoucí nezávislostí. K udržení ženy na pracovních pozicích napomohla i ministerská vyhláška z července roku 1945, která zaručovala rovné platové ohodnocení všem ženám a mužům na všech pozicích.⁴²⁵

Neopominutelná je i všeprostopující atmosféra velkých celospolečenských změn, kterou ženy chtěly plně využít k zajištění co nejrovnějšího postavení.⁴²⁶

Veškerá činnost jednokomorové zákonodárné instituce byla bezprostředně po válce významně ovlivněna dekrety vydávanými prezidentem Benešem, které měly samy o sobě platnost zákona. Značná část všech sněmovních tisků z tohoto období se proto k těmto dekretům přímo vztahuje.

⁴²⁵ Dekret č. 74/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 3.10.1945, Dekret o reaktivaci a o opětovném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě. In: Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Částka 34, 1945.

⁴²⁶ WAGNEROVÁ Alena, Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm, Praha 2017, s.28-39.

Nejaktivnější ženou v Parlamentu byla mezi lety 1945 a 1946 Jarmila Uhlířová⁴²⁷, která nastoupila za ČSNS. Podala pět tištěných návrhů a čtyřikrát řečnila na plénu sněmovny. Značná část její agendy se přímo vztahovala k úpravám Benešových dekretů, zejména dekretů týkajících se přidělování půdy zabavené Němcům. Krom jiného byla i spoluautorkou návrhu zákona upravujícího vojenskou službu československých žen. Tato veskrze revoluční legislativní úprava přiznávala ženám stejná práva na službu v armádě jako mužům. Rovněž jim zajišťovala veškerá privilegia, která náležela mužským příslušníkům armády po jejich odchodu z aktivního výkonu vojenské služby. Uhlířová ve svém vystoupení vyzdvihuje zásluhy československých žen během druhé světové války a mluví o nich jako o „Ženách politicky a kulturně vyspělých, mravně i tělesně zdatných, vychovaných v našich tělocvičnách podle zásad Miroslava Tyrše.“⁴²⁸

„Jestliže za tohoto posledního osudového zápasu našeho národa s největším a smrtelným nepřítelem Čechů a Slováků, nejen výbojným, ale také agresivním fašistickým Německem, byly do československé armády v zahraničí zařazeny také československé ženy, byla tím jen obnovena slavná tradice husitských žen, která znovu ožila v našem národě po pěti stech letech. Husitské ženy tehdy nejen znaly bibli mnohem lépe než mnohý kněz, ale dovedly v době napadení a ohrožení národa po boku svých otců, mužů i bratří s láskou a zápalem bránit rodnou zem proti vetřelcům. Mnohé naše ženy a dívky, jimž to osud dopřál, odešly na počátku utrpení našeho národa, kdy se schylovalo k zápasu mezi dvěma ideovými proudy, mezi demokracií a fašismem, mezi pravdou a lží, mezi právem a bezprávím - v letech 1938, 1939 nebo 1940 do zahraničí, aby se činně účastnily osvobozovacích akcí, směřujících k porážce Němců.

My československé ženy, které jsme zůstaly doma, měly jsme stejný úkol, jenže mnohem těžší, poněvadž jsme svou činnost musely vykonávat tajně. Je dnes každému dostatečně známo, že naše ženy v této přetěžké zkoušce obstály skvěle.“⁴²⁹

Připomínání participace československých žen na protiněmeckém odboji je častým motivem v prosloveh poslankyň bez ohledu na stranickou příslušnost.

Společně s Uhlířovou byly v Poslanecké sněmovně nejviditelnější její stranické kolegyně. Nejzkušenější a služebně nejstarší poslankyně Františka Zeminová se hned po ustavení

⁴²⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/u.htm>

⁴²⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025001.htm>

⁴²⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025001.htm>

prozatímního Parlamentu snažila o znovunavázání mezinárodních kontaktů v rámci euroamerického ženského hnutí. Jednalo se o snahu navázat na rozsáhlé předválečné aktivity představitelk ženských hnutí v čele s Františkou Plamínkovou. Československé ženské hnutí bylo od počátku zaměřeno striktně humanisticky a demokraticky, pro takové tendence ovšem nebylo v poválečném Československu místo. Definitivním koncem všem nadějím na kontinuitu byl únorový komunistický puč roku 1948. Ten ovšem jen zpečetil už déletrvajících proces redefinice klíčových bodů, jimiž se měla napříště „ženská fronta“ zabývat. Ženské hnutí se uzavřelo kontaktům se západem. V centru byla nyní především starost o zabezpečení výchovy žen ke komunismu a loajalitě lidově demokratickému zřízení. Ženské organizace pracovaly v závislosti na oficiálních celostátních doktrínách a všeprostopující ideologii. Organizace byly řízeny centrálně, což značně omezovalo jejich samostatnost organizační i programovou. Názorová rozdílnost či možnost akcentovat jiné, než celostátní priority byly eliminovány. Křesťanské, demokraticky zaměřené a další režimu nepohodlné ženské spolky byly rozpuštěny nebo na činnosti značně omezovány.⁴³⁰ Nový režim začal společenskou emancipaci uskutečňovat shora. Cílem bylo mimo jiné vytvořit ženu, která bude výdělečně a veřejně (prorežimně) aktivní. Přímá péče matky o dítě měla být omezena jen na nezbytně dlouhou dobu.⁴³¹

První poválečný projev nejdéle sloužící poslankyně, Františky Zeminové, referuje o podílu žen na mírových vyjednáváních. Zároveň poukazuje na nerovné zastoupení žen v delegacích rozhodujících o dalším osudu Evropy.

„Miliony žen všech národů touží celou duší a srdcem, aby došlo k úplné dohodě vedoucích velmocí, když jsme vyhráli válku, abychom vyhráli také mír a zabezpečili jistotu světa do daleké budoucnosti. Ochuzená, rozbitá a vybitá Evropa upadala by dál, kdyby jistota, klid, mír a spojení národů bylo jenom v titulu organizace Spojených národů, a nikoliv v praxi denního trvalého života. Světový kongres ženský, konaný ke konci listopadu v Paříži loňského roku, postavil se jménem stamilionů žen organizovaných v nejrůznějších národech proti fašismu, pro demokracii, pro kolektivní bezpečnost všech národů, a hlavně pro společný postup vítězných velmocí. Jen dojde-li k úplné dohodě anglosaských velmocí s velikým

⁴³⁰ Národní fronta žen, [online]. Feminismus.cz [cit. 02.4.2019]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/narodni-fronta-zen>

⁴³¹ WAGNEROVÁ Alena, Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm, Praha 2017, s.24-27.

Sovětským svazem, může si lidstvo oddechnout a spoléhat se, že nás všechny čeká lepší budoucnost. (*Potlesk.*)

Náš ministr zahraničních věcí Masaryk promluvil k nám v těchto dnech v londýnském rozhlase o průběhu jednání světové konference Spojených národů. Potěšilo nás nesmírně, že proslavená choť velkého presidenta Spojených států severoamerických pí Rooseveltová promluvila přátelsky s naším zahraničním ministrem a vyřizovala po něm velmi srdečné pozdravy všem československým ženám. (*Potlesk.*) Prohlásila, že sleduje pozorně naši práci a přeje nám také hodně úspěchů (...) Litujeme jen, že pouze dva státy mají ve svých oficiálních delegacích ženské zástupkyně, a to Anglie v osobě pí Wilkinsonové, ministra školství a osvěty britské říše, a USA v osobě pí Rooseveltové. Jak by to bylo bývalo krásné a potěšující i demokratické, kdyby i všech 5 slovanských států také vyslalo do londýnských delegací zástupkyně žen svých národů“⁴³²

Dalším z často probíraných témat bylo pochopitelně vypořádání s válečnými zločinci, okupanty a kolaboranty. Ve sněmovně se na mnoha schůzích opakovaně ve všech pádech skloňovalo jméno K.H. Frank. Pozoruhodný je způsob, jakým využila diskusi o řešení otázek kolaborace a okupační správy komunistka Božena Macháčová-Dostálová. Ta pojala danou problematiku velice inovativně a ve svém vystoupení spojila potřebu důsledného vypořádání se všemi válečnými zločinci s otázkou zvyšování porodnosti. To poměrně plasticky ilustruje primární zájem Macháčové-Dostálové, která své jediné řečnické vystoupení věnovala právě otázkám porodnosti a ochraně žen v mateřství.

„Chápu se příležitosti, abych znovu poukázala na strašné utrpení, kterým prošel náš národ a které znovu oživuje před našimi zraky v souvislosti s procesem s vrahem českého lidu K. H. Frankem, který stojí před lidovým soudem. Nekonečná je řada zločinů napáchaných fašistickými vrahy a jejich pomocníky z řad agrární a národně sjednocené reakce (...) Již hospodářská krise v letech 1930 až 1935 měla za následek silný pokles porodnosti. Ženy se bály rodit do bídy a hladu. A za okupace se poměry ještě více zhoršily.

Ministerstvo ochrany práce učinilo již první krok ke zlepšení připravovanou osnovou zákona o národním pojištění. Naše ženy velmi uvítaly vyplácení příspěvků na děti ve výši 150 Kčs měsíčně na jedno dítě.“⁴³³

⁴³²<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/021schuz/s021001.htm>

⁴³³<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043001.htm>

Až do prvních poválečných voleb podaly všechny poslankyně celkem 17 tištěných legislativních návrhů a sněmovna měla celkem 30 příležitostí poslechnout si projev některé z nich. Prozatímní Národní shromáždění se v období mezi lety 1945 a 1946 sešlo celkem třiapadesátkrát. Řádné volby se konaly 26. května roku 1946 a vzešlo z nich jednokomorové Ústavodárné shromáždění Československé republiky s nejširším početním zastoupením žen za sledované období. Nárůst počtu žen ve sněmovně má hned několik příčin. Jednou z nich je skutečnost, že se ženy během války aktivně podílely na odboji, a mnohé z nich za činnost v odbojových organizacích zaplatily životem. Dalším vlivovým faktorem je bezesporu celoevropská liberalizace a větší otevřenost politiky pro ženy. Rovněž oficiální komunistické programové priority počítaly s větším zastoupením žen v řídicích funkcích. Roli bezesporu hrála ale i skutečnost, že těsně po válce byly v mnoha stranách právě ženy těmi služebně nejstaršími členy stran, a i proto jim čelní pozice byly o něco blíží.

Celkem 300 poslanců mělo především připravit znění nové československé ústavy. Svůj mandát měli vykonávat až do první schůze parlamentu, který vzejde z řádných voleb podle nové ústavy. V parlamentu zasedalo 27 žen, a stejně jako v minulém období mezi nimi početně dominovala příslušnost ke komunistické straně.

Již v roce 1945 se v atmosféře unifikace a jednotného postupu utvořily souběžně dvě výrazné ženské organizace přímo navázané na poslankyně v parlamentu, a zásadně se podílející na tvorbě a revizi zákonů. Na rozdíl od apolitické Rady československých žen měly obě nové ženské platformy jasný ideový náboj. Obě organizace měly v zásadě shodný program akcentující potřebu zajištění sociálního zabezpečení matek s dětmi, rozšíření ženského vzdělávání a rovné podmínky na trhu práce. Svůj postup ovšem nekoordinovaly a rozcházely se nejen ve způsobu prezentace, ale i v náhledu na zahraniční spolupráci.⁴³⁴

Z iniciativy komunistických poslankyň vznikla Národní fronta žen. Ta měla, podle prohlášení vydaného v Rudém právu už 3. června 1945, sjednocovat ženské odbory parlamentních stran. Měla tak prezentovat jednomyslnost československých poslankyň na postupu v parlamentu, zatímco Národní fronta deklarovala totéž na úrovni stranické. Zatímco po první světové válce je neformální blok československých poslankyň označitelný za skutečně relativně jednotný a v ženských otázkách nadstranický, po druhé světové válce působí oficiální ženská jednota spíše jako unifikace levicová než nadstranická. Ve výkonném výboru stálo dvanáct poslankyň, tři za každou stranu. I když se dle zásad NFŽ mělo předsednictví vždy po dvou

⁴³⁴ Jednatelská zpráva za rok ... Rada československých žen, Praha 1946-1948.

měsících střídát, byly v celém hnutí mocensky i ideově dominantní komunistky. Společné akce Národní fronty žen musely být vždy jednomyslně schváleny.⁴³⁵ Následně o nich od srpna roku 1945 Národní fronta žen informovala v časopise *Československá žena*.⁴³⁶ Národní fronta žen mimo jiné usilovala také o zastoupení žen ve vládě. Jednou z možných kandidátek by byla právnička Milada Horáková na místo ministryně spravedlnosti. S tímto plánem byla vyslána delegace za tehdejším prezidentem Edvardem Benešem. V nové vládě nakonec žena skutečně zasedla. Jednalo se ovšem o sociální demokratku Ludmilu Jankovcovou dosazenou Klementem Gottwaldem pro rezort průmyslu. Již před druhou světovou válkou se někteří poslanci vyjadřovali o Františce Zeminové jako o vzorové kandidátce na post ve vládě, tyto ojedinelé hlasy ovšem nebyly brány vážně a neměly šanci najít širší podporu pro tehdy tak revoluční krok.⁴³⁷ Vliv komunistek v Národní Frontě se konstantně zvyšoval až do roku 1948. Své nominantky komunisté prosadili i do organizace původně složené ze vzdělaných feministek prvorepublikového demokratického proudu - Rady Československých žen. Jednalo se o organizaci, která v roce 1945 navázala na zaniklou prvorepublikovou Ženskou národní radu vedenou Františkou Plamínkovou. Rada o své činnosti informovala na stránkách časopisu *Rada žen*. Komunistky z Národní fronty nejprve usilovaly o úplné začlenění Rady do NFŽ, což ovšem členky demokraticky smýšlejícího spolku odmítly. Nakonec musela být Rada žen v Národní frontě žen aspoň reprezentována skrze svou předsedkyni poslankyni Miladu Horákovou. Rada organizovala přednášky v Ženském klubu Ve Smečkách čp. 26, kde sídlila i redakce časopisu. Rada usilovala o širší spolupráci se západními ženskými spolky a až do roku 1948 se snažila udržet si svou relativní samostatnost.⁴³⁸ Postupem času ovšem i v tomto původně samostatném spolku ustoupily původní zakladatelky dosazeným komunistkám.

Předsedkyně Rady žen Milada Horáková se také podepsala pod parlamentní interpelaci podanou společně s ostatními národněsocialistickými poslankyněmi, aby ve všech 130 veřejných nemocnicích v českých zemích byla zřizována gynekologicko-porodnická a kojenecká oddělení. Statistika totiž vykazovala vysokou úmrtnost nejen kojenců, ale i matek. Tím bylo odstartováno radikální zlepšení v oblasti porodnictví.

⁴³⁵ TŮMA Oldřich, ed. a VILÍMEK Tomáš, ed. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, Praha, 2008. s.73-94.

⁴³⁶ *Československá žena: obrázkový týdeník Národní fronty žen*, Praha 1945-1948.

⁴³⁷ *Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové*, s.85.

⁴³⁸ *Rada žen*. Praha: Rada československých žen, 1945-1946.

Do fungování Ústavodárného národního shromáždění se během dvou let jeho existence reálně zapojilo 24 žen. Nejširší zastoupení měla KSČ a KSS s jedenácti poslankyněmi. Tři dámy hájily barvy ČSSD, přičemž Anna Jungwirthová byla se svými 10 projevy mezi poslankyněmi nejaktivnější řečnicí. Všechny tři sociální demokratky stojí za vznikem novely zákona č. 320 Sb. z. a n., ze dne 22. V. 1919 o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.⁴³⁹ Změna spočívala v povolení rozlučky manželů, i když manželství nebylo soudně rozvedeno, „jestliže manželé nežijí v manželském společenství nepřetržitě po dobu nejméně 5 let“. 7 žen vyslali v tomto období do Národního shromáždění národní socialisté. Jarmila Uhlířová si udržela vysoké pracovní nasazení a podala sedm tištěných legislativních návrhů. Lidovci a Demokratická strana měli po jedné zástupkyni.

Ve svých projevech z tohoto období, vztahujících se k širším legislativním úpravám či k tvorbě samotné ústavy, se všechny poslankyně vyslovovaly primárně jen k otázkám postavení žen ve společnosti, nebo k dopadům té které situace na ženy jako sociální skupinu. Svě projevy přednášely nejčastěji u příležitosti jednání o rozpočtu. Příkladem může být 80. schůze sněmovny z října roku 1947 a jednání o výsledcích znárodnění. Jediná poslankyně lidové strany zde hovořila o tom, jak vidí dopady znárodnění na československé ženy. „Znárodnění průmyslu není ovšem účelem samo v sobě, aby se vedlo dobře průmyslu, nýbrž aby se vedlo dobře nám lidem, abychom lépe a lehčeji pracovali a žili tak, aby zbyl pracujícím a zejména nám ženám a matkám čas na výchovu dětí, na kulturu, na účast na politickém dění a na výstavbě naší společnosti. (*Potlesk.*) K tomu má dopomoci technický pokrok a v první řadě právě znárodněný průmysl, který má dodat dobré a levné výrobky. Proto nás ženy zajímá nejen, kolik se vyrobilo, ale jaké kvality jsou tyto výrobky a zda je lze vůbec dostat, a hlavně také za jakou cenu. Československá žena nemůže nevidět těch změn, které způsobilo znárodnění průmyslu v našem hospodářském životě.“⁴⁴⁰

Vyzdvihování ženské otázky nad další problémy bylo doménou všech žen v Poslanecké sněmovně zprava doleva. Např. jediná poslankyně Demokratické strany ve svém nejdelším projevu artikuluje společný náhled všech poslankyň na úlohu žen a cíl poslankyň jako reprezentantek této sociální skupiny.

„Československý štát je dielom žien práve tak jako mužov. Naše ženy pomáhaly bojovať v odboji po boku čsl. armády a partizánov, bojovaly a trpely doma, byly mučené, väznené a

⁴³⁹ https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0439_00.htm

⁴⁴⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/080schuz/s080001.htm>

mnohé z nich i život položily za našu samostatnosť. (*Potlesk.*) Slovenské a české ženy chcú svorne spolubudovať a zabezpečiť našu drahú vlasť, splniť na ne kladené požiadavky, ale bez narušenia ich najvlastnejšieho poslania v rodine. A tak ako ženy plnila a chcú plniť svoje povinnosti oproti štátu, je zase povinnosťou tohoto, aby im poskytol všetky prostriedky a možnosti pre splnenie svojej kultúrnej a mravnej úlohy. Ide najmä o usmernenú výchovu žien pre ich budúce povolanie v každom smere.⁴⁴¹

Po roce 1945 tak až na výjimky československé poslankyně nevykazují žádnou větší snahu po zapojení se do širší „neženské“ problematiky fungování státu na vnitropolitické nebo zahraničně politické úrovni. V tomto kontextu je vhodné zmínit politickou činnost Milady Horákové, která se jako jediná z žen v Poslanecké sněmovně konkrétněji vyjadřuje k zahraničně politické situaci roku 1947. Konkrétně se věnuje otázce poválečného vypořádání s Německem.

„Jestliže jsme se dovídali ze světového tisku, že londýnské jednání, které bylo také nazýváno konferencí poslední naděje, má snad dokonce ve své perspektivě zakončení, které by znamenalo rozdělenou správu Německa, je přirozené, že jsme byli naplněni obavami, neboť rozdělené Německo znamená rozdělenou Evropu a rozdělený svět. My, Čechoslováci, kteří svou geografickou polohou a celým světovým zaměřením jsme určeni, abychom byli spojeni s celým světem, měli jsme a máme životní zájem na tom, aby k tomuto rozdělení světa nedošlo. Dovedeme si dobře představit, že by taková správa nad Německem, která by byla ovládána ze dvou stran nesourodých a nekoordinovaných, měla pro nás, naši budoucnost a pro budoucnost míru, jistě opravdu vážné důsledky. Je třeba si představit, jak by to dopadlo. Západ by použil svých velkých hospodářských možností a Německo by se na základě toho dostalo hospodářsky velmi brzy na nohy a hospodářsky silné Německo znamená pro nás ohrožení a možnost agrese.“⁴⁴²

Agenda Milady Horákové vykazuje v období do roku 1948 nejširší záběr a největší variabilitu témat. Pochopitelně nelze s jistotou tvrdit, že ostatní poslankyně neměly o otázky bezpečnosti, zahraniční politiky, soudnictví či průmyslu zájem. Dostupné prameny ovšem ukazují, že se k takovým tématům ve sněmovně vesměs nevyjadřovaly.

⁴⁴¹<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028001.htm>

⁴⁴²<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/085schuz/s085001.htm>

Ani po obnovení republiky nepostrádáme bojovná a nekompromisní vystoupení, s nimž jsme se u žen v dolní komoře setkávali v meziválečném období. Vzhledem k celkovému útlumu a snížení množství vystoupení ve sněmovně, jich ovšem není takový počet. Obecně nejvíce průrazná byla vystoupení národních socialistek. Např. poslankyně Jarmila Uhlířové kritizovala 12. prosince roku 1947 politizaci školství takto: „My víme, oč tady jde. Jde o to, aby se školství především ovládlo. My naopak zastáváme zásadu, že škola má být nepolitická, tak jako věda musí být nepolitická. Mluvil tu přede mnou o tom pan prorektor dr. Bělehrádek. Tyto názory bohužel nesdílejí všichni a dívají se na to mnohdy stranickýma očima. Jako doklad uvádím příklad pracovní konference zástupců okresního pedagogického sboru v Praze (*Výkřiky komunistických poslanců.*), která se konala 8. listopadu t. r. Tam promluvil kulturní a školský referent zemského národního výboru pan Pavlásek, který razil zásadu političnosti školy a zdůrazňoval, že škola musí být politická. Doufejme, že to nemyslí tak, aby byla komunistická. Tvrdil také, že parlamentní demokracie musí být u nás nahrazena pouhou demokracií lidovou, a že učitel, který takto nebude chápat své povinnosti, bude odstraněn jako nepřítel pokroku. Takovéto fráze jsme slyšeli za Moravce a Franka. Ti hrozili českému učitelstvu vyhlazením, smetením, rozdrčením, nepřizpůsobí-li se režimu. Neuznáváme tyto vyhrůžky a mírně řečeno odmítáme je, poněvadž v demokratickém systému takovéto řeči nemají místa. (*Hlas: Když dělají dva to též, není to totéž.*) To je také pravda. O tom jsme se už mnohokrát přesvědčili. - Celé jeho vystoupení bylo namířeno proti ministerstvu školství a proti demokraticky zaměřenému učitelstvu, lépe řečeno učitelstvu nekomunistickému. Nás to v celku nepřekvapuje, poněvadž jednou se takhle exponuje pan Koubek, podruhé pan Pavlásek, potřetí pro změnu pan Bareš nebo pro osvěžení pan ministr Kopecký. Ale na tvrzení páně Pavláskova učitelstvo odpovědělo na místě a tyto útoky patřičným způsobem odmítlo.

Jestliže se u nás zpolitisovalo a přepolitisovalo kdeco, že stranickost bují jako květena v tropickém pralese, třeba říci, že této péče naší největší politické strany musí být ušetřena česká škola. (*Potlesk.*) Vrcholem těchto útoků byla řeč ministra Václava Kopeckého k vysokoškolskému studentstvu. Již tu o ní byla několikrát zmínka, a právě přede mnou, a přes to se musím k tomu vrátit, abych to pranýřovala. Paní a pánové, ani za starého Rakouska jsme si nedovedli představit ministra, který by se odvážil - aspoň zdaleka ne tak nevybíravě - napadnout svobodu vědy, autonomii university a svobodu akademického studentstva, jako to učinil pan ministr Václav Kopecký. Když nastupoval svůj úřad rektor dr. Engliš, řekl, že budeme oslavovat 600 let založení university, našeho vysokého učení, a že

se na nás přijde podívat celý svět, je-li na nás těch 600 let kultury vidět. Troufám si tvrdit, že na řeči soudr. Kopeckého tu kulturu tuze vidět nebylo. (*Výborně! - Potlesk.*)⁴⁴³

S kritikou komunistických praktik vystoupila na 93. schůzi Poslanecké sněmovny i Milada Horáková. Vznela dotaz v kauze komunisty k sebevraždě dohnaného strakonického agronoma Kůly. Celá věc ovšem skončila mlčením a zapíráním ze strany ministra Ďuriše.⁴⁴⁴

Poslankyně Žáčková-Baťková 13. prosince 1946 dokonce brání dobrou pověst své strany proti komunistům a komunistkám, což je mezi ženami jev naprosto ojedinělý. „Dříve však, než přejdu ke svému referátu, považuji za svoji povinnost, abych jenom v několika stručných poznámkách odpověděla zde pí kol. Synkové, která ráno položila jednu otázku. Řekla: "Paní a pánové mi prominou jednu, snad trochu indiskretní otázku, zda vystupovali také s takovým temperamentem ve sněmovně v dobách předmnichovských, zda vystupovali také s takovým temperamentem proti Henleinovi a Hlinkovi." Doporučuji pí kol. Synkové a jejím klubovním kolegům, aby navštívili poslaneckou čítárnu a vyzvedli si tam těsnopisecké zápisy o schůzích poslanecké sněmovny (*Výkřiky. Hluk.*) z r. 1935 a 1938, a poučení, které tam získá, myslím, dá jí podnět k tomu, že podobné otázky klást nebude, protože jestliže někdo vystupoval proti straně Hlinkově a proti straně Henleinové, pak to byli stateční, srdnatí členové strany československých národních socialistů. (*Hlučný potlesk poslanců strany nár. soc.*) Já jsem byla v r. 1935 a 1938 ve slavném Rudolfinu, a prosím, u těch poslaneckých lavic, byl to nebožtík dr Patejdl, byl to Vladimír Polívka, nešťastně zahynulý poslanec, byl to dr Klapka, byla to Zeminová, byl to Bergmann, byl to dr Stránský, kteří se v každé chvíli uměli rvát. (*Výkřiky. - Hluk.*) Přátelé, my netrpíme na krátkou paměť, jak byste byli velmi rádi, kdybychom trpěli. My si pamatujeme dobře, jaký byl postup čs. národních socialistů. Pan kol. Harus udělá dobře, když si přečte své vlastní projevy v této sněmovně (*Výkřiky. - Hluk.*), a když si přečte, jaký byl jeho postup proti této republice. Ať si postaví tyto projevy proti projevům Hatiny a Polívky, a to postavíme před celou veřejnost československou a ta nejlépe dosvědčí, kdo vlastně měl pravdu. (*Hluk. - Výkřiky posl. Macháčové.*) Paní kolegyně Macháčová, já jsem tu byla, já jsem svědek, nemůžete se odvolávat na někoho mrtvého. My máme těsnopisecké zápisy, a nic jiného! (*Hluk.*)

A pokud jde o projev pana kol. Smrkovského, postrádala jsem v té chvále o částkách, které jsou věnovány na hospodářskou obnovu zemědělského stavu, číslici, která je věnována na

⁴⁴³<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/086schuz/s086001.htm>

⁴⁴⁴<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/093schuz/s093001.htm>

obnovu zemědělského stavu z výnosu akce UNRRA. To nám zapomněl pan kol. Smrkovský říci, aby ohodnotil, že to, co je dáváno na zemědělství, nedává ministerstvo zemědělství, ale dává to státní pokladna, dávají to všichni poplatníci československého národa. (*Bouřlivý potlesk.*) Je třeba, aby se tu, prosím, připomněla pravda.

Pan kol. Smrkovský mluvil o osídlení pohraničí. Já se ptám s tohoto místa: Kdo zavinil, že z toho pohraničí stovky českých lidí utíkají? Kdo zavinil, že tisíce hektarů v pohraničí není obděláno? Já se ptám, kdo je vinen v této věci? (*Hluk.*)⁴⁴⁵

Názory poválečných poslankyň na poúnorové uspořádání s absolutní nadvládou komunistické strany byly velmi různorodé. Zeminová a Horáková se na protest proti politickému vývoji vzdaly 11.3.1948 mandátu.⁴⁴⁶ Další národní socialistky, zástupkyně Demokratické a Lidové strany, pozbyly mandátu v důsledku květnové reorganizace. Po květnových volbách zasedlo v novém, už čistě komunistickém, Národním shromáždění 50 poslankyň. Ze skupiny žen zasedajících v Ústavodárném národním shromáždění si svůj mandát udrželo celkem 12 žen.⁴⁴⁷ Všechny tři sociální demokratky změnilo po únorovém puči stranickou legitimaci a staly se členkami komunistické strany. Anna Jungwirthová se na předposlední schůzi předúnorové Poslanecké sněmovny vyjadřovala veskrze pochvalně i k nové květnové ústavě, která zasadila poslední hřebík do rakve demokratickému vývoji Československa. Budeme-li se držet jejích sněmovních projevů, viděla poslankyně Jungwirthová v nové ústavě především posun k větší rovnosti pohlaví a širší zajištění sociálního zajištění československých žen. „Také české a slovenské ženy pozorně pročítaly všechna ustanovení v návrhu nové ústavy, zejména ta, jež se dotýkají postavení ženy v rodině i ve společnosti. Nelze neuvítati radostně, že návrh nové ústavy je tu výrazem soudobých pokrokových a socialistických názorů na ženu, výrazem skutečných názorů, za nimiž daleko zůstala stát všechna platná právní ustanovení. V této skutečnosti, že návrh opouští dosavadní formální rovnoprávnost, stanovenou v §§ 106 a 127 staré ústavy, a jde vědomě dál, nelze vidět prohřešení proti zásadě, že ústava není programem, nýbrž kodifikací současných a skutečně existujících názorů, nýbrž naopak potvrzení této zásady. Na tom nemění nic nutnost změnit řadu předpisů hlavy I a III všeobecného občanského zákoníka, daného říšským zákonem z r. 1811. V této nutnosti vidíme zřetelný rozdíl mezi starou a novou ústavou. Zatím co stará ústava vyhlásila sice v § 106 zásadu, že se

⁴⁴⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028001.htm>

⁴⁴⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096001.htm>

⁴⁴⁷ <https://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?org=285>

neuznávají výsady pohlaví, nebylo po vejití ústavní listiny v platnost učiněno nic k provedení této zásady v oblasti práva manželského a práv mezi rodiči a dětmi.“⁴⁴⁸

⁴⁴⁸<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/113schuz/s113001.htm>

5 Shrnutí práce prvních československých poslankyň na příkladu Františky Zeminové

„50 let ženského hnutí jest obrazem a odrazem padesáti let práce naší Fráni. Tak ji všechny nazýváme, protože opravdu je naše tak, jako my jsme její. Jsme jí neskonale vděчны za to co dala straně a nám ženám. Padesát let života.“⁴⁴⁹

Františka Zeminová byla neaktivnější poslankyní ve sledovaném období a jedinou ženou, která si udržela poslanecký mandát po celé sledované období. Přežila dva císaře, pět prezidentů a na její život měly vliv největší historické mezníky první poloviny dvacátého století.

Milada Horáková vnímala svou o generaci starší stranickou kolegyni jako skutečnou průkopnici ženského prvku v politice a příkladnou političku: „Sestra Zeminová jest opravdu pionýrkou politické činnosti žen.“⁴⁵⁰

Narodila se 15. srpna 1882 v čp. 17 v Dolních Chvalinách na Kouřimsku do druhého manželství sedláka Františka Zeminy jako nejmladší, dvanácté dítě.⁴⁵¹ Její otec byl ve Chvalinách radním a chápal potřebu dalšího vzdělávání svých dcer, obzvláště u údajně velmi nadané Františky.⁴⁵² Z Chvalin se rodina přestěhovala nejprve do Zásmuk, a když bylo Františce 12 let, přesídlili na Královské Vinohrady. Vzhledem k nesnadné rodinné finanční situaci se Františky osobně dotýkala problematika komplikovaného financování ženského vzdělání. Po dokončení měšťanské školy nastoupila na Eckerhartovu obchodní akademii a její školné napříště zásadně zatěžovalo rodinný rozpočet. Již během studia nastoupila do Kobrova nakladatelství, kde byla zaměstnána na dalších 16 let.⁴⁵³

Už během střední školy se aktivně zapojila do činnosti ženských spolků. Po osudovém setkání s národním socialistou Václavem Klofáčem se rozhodla vstoupit do strany, aby mohla skrze

⁴⁴⁹ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická. Praha 1947, str. 192.

⁴⁵⁰ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.35.

⁴⁵¹ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 25.

⁴⁵² Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.40.

⁴⁵³ ABS, f. 310 str. 73-36, Zeminová.

členství aktivně participovat na politickém dění.⁴⁵⁴ Politiku viděla jako jedinou cestu ke zlepšení národních a sociálních poměrů, ovšem zvláštní akcent vždy kladla na postavení žen.⁴⁵⁵ „Žádná z politických stran se pro svobodu a rovnoprávnost žen neangažovala tak pronikavě a vytrvale jako strana naše. Přitom dávala nám velký kus akční volnosti, takže jsme intenzivně po celá ta léta mohly pracovat nejen pro politiku strany, nýbrž i pro veliké ideály a potřeby žen vůbec.“⁴⁵⁶

Roku 1897 se stala členkou Strany národních dělníků (pozdější národní socialisté) a usilovně pracovala na vytvoření ženského výboru Národně socialistické strany. O rok později vedla na Prvního máje průvod žen Národně sociální strany a sama stanula v čele nově utvořeného Ústředního výkonného výboru žen národně socialistických. Prosadila se ovšem i v celostraničných strukturách, mimo výbory řešící čistě ženskou problematiku. Roku 1905 už byla členkou Ústředního výkonného výboru strany.⁴⁵⁷

V Roce 1898 založila Ústředí žen, které ovšem nemělo jako organizace díky policejnímu zásahu dlouhého trvání.⁴⁵⁸ Poměrně ucelený obraz o hlavních požadavcích této organizace dává program z první zemské konference národně sociálních žen. Roku 1909 se jako čtyři hlavní cíle vymezilo zrovnoprávnění ženy ve všech směrech, ochrana dětí a školství, zlepšení morálního a hospodářského života žen a obrození českého života. Jak patrně, program organizace, která nese v názvu jméno konkrétního politického subjektu, se nijak neliší od programu většiny organizací českých žen bez ohledu na třídní zařazení. Na témže sjezdu byla Zeminová rovněž zvolena předsedkyní ústředního výboru žen.⁴⁵⁹

Aktivně se zasazovala i o společný postup profesních ženských spolků a roku 1901 založila Zemskou jednotu pracujících žen a dívek pro koordinaci snah těchto uskupení. Spolek vznikl s cílem propagovat národně socialistické myšlenky mezi ženami a také na zakrývání ženských aktivit, které by dobovou policií mohly být interpretovány jako politické (tj. pro ženy zákonem zapovězené).⁴⁶⁰ Meritum činnosti spolku ovšem spočívalo především v osvětové

⁴⁵⁴ ŠANTRŮČEK, Bohuslav, K jubileu 35 letů veřejné práce a bojů poslankyně Fráni Zeminové, Ústřední výkonný výbor svazu. Čs. Mládeže socialistické v Praze, 1932, s. 7.

⁴⁵⁵ ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové. In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická. Praha 1947, s. 176.

⁴⁵⁶ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, Ústřední jednotu žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947. s. 10.

⁴⁵⁷ ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, s. 182.

⁴⁵⁸ Tamtéž, str. 176.

⁴⁵⁹ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 28.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 41.

činnosti zaměřené na rozšíření povědomí o ženských právech a možnostech dosažení volebního práva pro ženy. Jednota si tak nakonec vydobyla značně autonomní postavení uvnitř strany a snažila se ženskou problematiku vnést do diskuse uvnitř strany i na veřejnosti.⁴⁶¹ Celá Jednota se následně spojila s Ženským klubem českým.

Po celou dobu svého politického působení byla známa osobitým projevem. Již od raných let své kariéry se nebála kontroverze ani silných vyjádření. Byla velmi ovlivněna osobností Terézy Novákové, se kterou se setkávala při organizování akcí ženského hnutí.⁴⁶²

V roce 1902 byla souzena za urážku císaře a církve, které se měla dopustit na veřejném projevu v Chrudimi. Velkým štěstím Fráni Zeminové byla skutečnost, že údajní svědci jejího projevu byli prý pod vlivem nemalého množství alkoholu, což se podepsalo na charakteru jejich výpovědí. Svědectví proto nebylo soudem uznáno za relevantní. Ve svém prvním procesu se obhájila a vyšla z něj zcela bez úhony.⁴⁶³ Stíhání ale čelila znovu už roku 1908, tentokrát za protirakouské postoje. Byla dokonce nakonec Karlínským okresním soudem odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Svůj pobyt za mřížemi Zeminová zpětně hodnotila jako „fešácký“, jelikož dozorcí byli národní socialisté, a dokonce jí do cely nosili noviny. Zkušenost s výkonem trestu jí ovšem nijak nezabránila pokračovat ve svých aktivitách hned po návratu z vězení ve zcela nezměněné podobě.⁴⁶⁴

Zeminová byla i u založení Ženského klubu českého. Ve Výboru pro volební právo žen zastupovala radikální křídlo usilující o volební právo žen nejaktivněji, což se projevilo mimo jiné i její participací na velké veřejné manifestaci roku 1905 za volební právo žen, zrušení zákazu jejich členství v politických stranách a zrovnoprávnění žen s muži.

Přednesla tam jeden z nejradikálnějších projevů, v němž zaznělo např. „Nejlépe by bylo, kdyby ženy přímo vtrhly do politického života a hleděly okupovati mužské politické strany“.⁴⁶⁵ Svým vystupováním měla blíže k západoevropským sufražetkám než k emancipistkám rakouskouherské střední třídy. Nebála se razantních akcí a veřejného manifestování svých požadavků.

⁴⁶¹ BURSÍK Tomáš, „Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila.“ Františka Zeminová (1882 – 1962), In: Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb, Themis 14, Praha 2006, s. 271-280.

⁴⁶² ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, s. 176.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 178.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 180.

⁴⁶⁵ UHROVÁ Eva, České ženy známé a neznámé, Praha 2008, s. 65.

Pověstná zásadovost a názorová neochvějnost Františky Zeminové se upevnila v podstatě již kolem roku 1905. Na táborech lidu se nikdy nezdráhala radikálně volat po samostatnosti, demokracii a republice. Jedním z jejích zaznamenaných projevů je stranická manifestace, která proběhla 5. listopadu 1905 na Bílé Hoře. Kromě přihlášení se k socialistickým postojům zde vyjadřuje i svou přichylnost k republikánství. Ještě téhož měsíce se 28.11. 1905 zúčastnila demonstrace za volební právo. Na Staroměstském náměstí se tehdy poprvé ve větším počtu české ženy odhodlaly volat po svých právech i touto formou. Formou, která byla sice běžná ve Velké Británii a západní Evropě, nikoli však v bidermeirovském emancipistickém ženském hnutí československém. Zde dosud bojovaly ženy toliko od psacích strojů, skrze články a petice a opatrné vyjednávání. Na Staroměstském náměstí ženy poprvé volají po možnosti bojovat za svá práva v politice a totéž se ozývá i 10. prosince v Národním divadle. Roku 1912 se podílela na založení Výboru pro volební právo žen. Téhož roku se stala předsedkyní Ústředního výboru národně socialistických žen. Je příznačné, že na vzniku Výboru pro volební právo se kromě zástupkyň typicky středostavovského ženského hnutí podílely rovněž ženy levicově orientované. Ty byly inkorporované v České socialistické straně nebo sociální demokracii. Stejně nerozlučně podpořily všechny aktivní české ženy kandidaturu Vikové Kunětické do českého Zemského sněmu.

Typické je, že Zeminová ve svých projevech na sjezdech národních socialistů i na akcích ženských organizací vždy mluvila o „ženách“, případně „českých ženách“, jako o celku s jednotnými a společnými zájmy a potřebami. Františka Zeminová byla často terčem kritiky ze strany žen z vyšších pater české společnosti, ovšem ne kvůli obsahu jejích sdělení. Kritice podléhal spíše způsob, který Zeminová uplatňovala. Ten její se jevil mnohým jako pro ženu nevhodný a kontroverzní.⁴⁶⁶ Nutno podotknout, že výhrady k výběru prostředků, jimiž byly ženské zájmy prosazovány, byly oboustranné. Zatímco pro ženy ze středostavovských struktur byla Zeminová revolucionářka, národní socialistky považovaly postup občanských ženských spolků za servilní „pokorné doprošování“.⁴⁶⁷ Program, prezentovaný ústy Zeminové, se zasazoval o zlepšení situace všech českých žen bez ohledu na třídní příslušnost. Projevy Fráni Zeminové napovídají mnohé o její motivaci ke vstupu do parlamentu. Ačkoli

⁴⁶⁶ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, str. 179.

⁴⁶⁷Tamtéž, str. 183.

byla již dlouhou dobu členkou národní demokracie, hodlala zastávat především roli bojovnice za odstranění ženské diskriminace.⁴⁶⁸

Zajímavé je, že Františka Zeminová také drží prvenství v procesu vyhlášení vzniku samostatné Československé republiky, neboť tak veřejně učinila už 1.5. 1918. Jednalo se o projev, při kterém na balkóně Národního divadla, a posléze i na Václavském náměstí, předpověděla Masarykovo prezidentství v nově vznikajícím státě. Byla za to vypovězena z Prahy. Strávila tak určitý čas v Zásmukách, kde se, jak sama později několikrát zmínila, dostala do přímého kontaktu s poměry na českém venkově. „Mluvílo se také o tom, že práce venku jest velice těžká. Přiznávám to i sama. V době, když rakouská vláda mě vypověděla a internovala na venek, zkusila jsem, co to je těžká práce, a viděla jsem, že lidé již ve 4 hodiny musejí vstávat i do pozdní chvíle pracovat. Ale promiňte, musím-li prohlásit tolik: že viděla jsem v první řadě pracovat domkáře, chalupníky a dělníky na statcích, a nikoliv samostatné sedláky, kteří dělají pouze dozorce na svých statcích. (*Výborně! Potlesk.*) Rozumím tomu, pánové, poněvadž jsem dcera českého sedláka. (*Hluk a odpor.*)“ Z Chvalin se vrátila již v listopadu téhož roku, jelikož jí Vinohrady, na protest proti její internaci, přiznaly domovské právo.⁴⁶⁹ Dne 14. října 1918 vyzývala české vojáky, aby složili zbraně.⁴⁷⁰

Hned po vzniku republiky byla zvolena jako poslankyně za národní socialisty do Revolučního národního shromáždění. I díky úzkému přátelskému vztahu s předsedou strany měla na chod stranické politiky i práci sněmovny reálně větší vliv než většina poslankyň. Politice se věnovala plně, což vyplývá nejen z množství předložených návrhů zákonů, ale i z jejích osobních prohlášení. Byla též jednou z prvních žen, které se vyjádřily k jednání Parlamentu nové Československé republiky. Stalo se tak již v úterý 14. ledna roku 1919, kdy Františka promluvila k programovému prohlášení premiéra první československé vlády.

Františka Zeminová se nikdy neprovdala a nikdy neměla děti. Intenzivně se starala o matku a následně vzala do péče děti svého bratra po jeho tragické smrti v lomu.⁴⁷¹ Její ryze neženský⁴⁷² styl oblékání a střídavý způsob života bez výstřelků a luxusu vypovídají o jejím zaujetí poctivou politickou prací. Vedla schůze strany a často se objevovala na veřejnosti. Na plénu Poslanecké sněmovny prezentovala stranické stanovisko a nebála se silných vyjádření.

⁴⁶⁸ ZEMINOVÁ Františka, *Když jsme začínaly*, In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická, Praha 1947.

⁴⁶⁹ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 44.

⁴⁷⁰ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, *Sociálně-revoluční význam 14. října 1918*, Praha 1935, s.4.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 37.

⁴⁷² ŠMEJCOVÁ Milena, *Dílo Fráni Zeminové*, str. 179.

Byla výraznou osobností a svůj vliv uplatňovala nejvíce k prosazování legislativních reforem za účelem odstranění diskriminace českých žen.

Františka Zeminová vždy striktně trvala na jednotném vystupování strany a jejích poslanců, což jí ovšem nijak nebránilo podporovat téměř každý feministický návrh přednesený ve sněmovně. V případě hlasování i veřejných vyjádření o všech ostatních politických otázkách pro ni bylo stranické stanovisko bezvýhradně závazné. V tomto směru Františka dalece překračovala pozici feministky, která by se z pozice poslankyně úzce profilovala jen jako bojovnice za práva žen. Přesto se svými kolegyňami úzkostlivě usilovala o otevírání a prosazování veškerých ženských témat. V neženských tématech se ovšem nezdráhala vstoupit do otevřeného sporu. Byla řadu let předsedkyní Ústřední ženské komise a členkou zastupitelstva na Královských Vinohradech, kde dlouhá léta bydlela.

Někdy kolem roku 1920 můžeme hledat první rozkol uvnitř neformálního sněmovního ženského hlasovacího bloku. Její tehdejší stranická kolegyně Luisa Landová-Štychová dvakrát hlasovala proti usnesení své strany, a byla tak Františkou Zeminovou kritizována za nerespektování stranické disciplíny. Z kontaktů Luisy Landové-Štychové jasně vyplývá její čím dál užší vztah se Sociálními demokraty. Za dva další roky navázala Luisa přes členství v Radě nezaměstnaných nepatříčně úzké vztahy s vedením komunistické strany. Když se pak dokonce postavila po bok komunistické strany a neomaleně pokřikovala na Františku Zeminovou během jejího projevu, byl s prvotní spoluprací konec. Landová-Štychová byla v relativní nemilosti své strany ještě rok. Roku 1923 se spolu s několika dalšími poslanci národních socialistů postavila proti tzv. Zmocňovacímu zákonu. Za tento protistranický postup byla následně vyloučena. Tím prvorepubliková poslanceká kariéra Landové-Štychové definitivně skončila.⁴⁷³

Do Poslanecké sněmovny byla Zeminová zvolena celkem pětkrát a ve své pozici setrvala rekordních 23 let. Již ve třicátých letech, kdy ještě rozhodně neměla v plánu končit svou politickou kariéru, o ní ministr Franke řekl: „Jako politik pracovala se sestra Zeminová k naprosté rovnocennosti s politiky muži. To je její největší triumf. Nemusí se pro svoje vynikající místo mezi politiky odvolávat na to, že za ní stojí nepřehledné tisíce oddaných žen, které jejímu postavení dodávají váhu“. Takové vyjádření od protřelého politika, jímž Franke byl, je zajímavým svědectvím o vnímání žen politiků jejich mužskými kolegy. Dr. Franke zdůrazňuje, že Zeminová není v politice zásluhou ženské lobby, a že tím pádem ani není

⁴⁷³ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/195schuz/s195001.htm>

výlučně tribunem této zájmové skupiny. Z takového komentáře Františtiny výjimečnosti lze tedy konstruovat „průměrnou ženskou političku“, vůči níž je Františka ústy Frankeho vymezována. Na výjimečnost Fráni Zeminové poukazoval i její stranický kolega Petr Zenkl. Ve vzpomínce z roku 1946 charakterizuje osobnost Fráni Zeminové jako pro politiku předurčenou a již od mládí nebývale činnou.⁴⁷⁴ Sama v Revolučním národním shromáždění podala celkem 15 legislativních návrhů a vznesla 11 dotazů, což je například ve srovnání s jejími mužskými stranickými kolegy velmi nadprůměrný výsledek.⁴⁷⁵

Františka Zeminová byla zkušenou političkou a ženou, která si „byla jistá v kramflecích“ jak ve své straně, tak ve svém úřadě. Během svého druhého mandátu čelila žádosti o zbavení poslanecké imunity a vydání k vyšetřování za urážku na cti. Té se dopustila při zmíněném projednávání zákona na ochranu republiky. Svůj tvrdý postoj zasazující se o jeho prosazení patrně velmi vehementně prezentovala na půdě sněmovny, a to snad i poněkud sporným osobním způsobem. Údajně měla slovně napadat odpůrce zákona, kteří se cítili být „nactiutrháni“. Mezi uraženými byli také její později vyloučení spolustraníci Luisa Landová-Štychová, Bohumil Vrbenský, Václav Draxl a Teodor Bartošek.⁴⁷⁶

Její mandát se potvrdil i ve třetím volebním období v letech 1925-1929, a i v tomto období čelila návrhu na vydání k trestnímu stíhání. Výše zmíněný zákon na ochranu republiky byl sám o sobě kontroverzním podnikem a Františka Zeminová tři roky po jeho uzákonění čelila nařčení z překročení této regule.⁴⁷⁷ S narůstajícími zkušenostmi se jeví politická aktivita Fráni Zeminové jako silně gradující. Během tří let podala na 25 legislativních návrhů. Živě interpelovala a devětkrát vystoupila v plénu sněmovny, vždy s velice smělým a silným projevem. Například lze uvést návrh na přijímání právniček do státní konceptní služby, úpravu platů duchovenstva a odluku církve od státu.⁴⁷⁸

O tom, že tehdejší Poslanecká sněmovna byla místem ostrých střetů, svědčí lépe než cokoli jiného právě kariéra Františky Zeminové. Ta, ač nepochybně dáma, neštítla se tvrdě účastnit každého střetu s opozicí. Jednalo se dokonce i o střety pěstní. Četné karikatury Fráni

⁴⁷⁴ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové. Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947, s. 8.

⁴⁷⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/z.htm>

⁴⁷⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/202schuz/s202001.htm>

⁴⁷⁷ https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0523_00.htm

⁴⁷⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/z.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/zb.htm>

Zeminové v opozičním tisku ji zobrazují jako nesmírně prostořekou a drze vystupující osobu. Příčinou těchto vizuálních zpodobnění byl její ostrý jazyk, který ve sněmovně rozhodně nedržela za zuby, vykřikovala, vykazovala ostatní poslance ze sálu, napadala přednášející, a 9. června roku 1926 se dokonce zúčastnila pěstního souboje. Tato veskrze humorná epizoda se dle těsnopiseckých záznamů Poslanecké sněmovny odehrála při projednávání zákona o clech a kongruí. Tehdejší předseda sněmovny byl napaden poslanci levého křídla, především komunisty. Františka Zeminová se zde zcela bez okolků připojila ke komunistickým poslancům, ačkoli s nimi samotnými měla během svých funkčních období nesčetně střetů. Z celého incidentu vyšla Františka Zeminová, na rozdíl od některých levicových rváčů, bez úhony a bez soudních tahanic.⁴⁷⁹

Třetí volební období Františky Zeminové spadá do nelehkých let hospodářské krize 1929-1935. První polovina let třicátých se vyznačuje poklesem počtu žen v parlamentu a značným soustředěním projednávání agendy na řešení důsledků hospodářské krize. V celkem devatenácti návrzích, předložených Fráňou Zeminovou, se tento trend také výrazně odráží. Obecně lze konstatovat, že společenská nálada v době ohrožení národa, či v dobách ekonomické regrese, nebyla nakloněná výraznějšímu projednávání ženské otázky. Veskrze se mezi poslanci projevoval příklon k tradicionalismu a snaha nepouštět se do „novot“, jež by mohly jakkoli narušit společenskou stabilitu. Takovým potenciálním ohrožením mohla být i podpora výraznější emancipace žen. Ovšem ani v tomto období Zeminová svůj zájem o ženskou problematiku neopustila. Spolu se svými spolustraníky se soustavně věnovala hospodářskou krizí ztíženým podmínkám proletariátu v továrnách, přičemž kladla zvláštní důraz právě na recepci postavení žen.⁴⁸⁰

V roce 1932 se ostře ohradila proti postupu katolické církve proti uzákoněným civilním sňatkům. Pražský arcibiskup Karel Kašpar na schůzi Svazu katolických žen a dívek zpochybnil platnost civilních sňatků.⁴⁸¹ Fráňa Zeminová, která se po celou dobu svého politického působení profilovala jako značně antiklerikální, žádala ve své interpelaci vládní zákrok vůči osobě arcibiskupa. Typický a zapamatovatelný zjev Fráni Zeminové byl ve své době stejně veřejně známý, jako její jízlivá prohlášení. Např. během prvorepublikového

⁴⁷⁹ <http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/028schuz/s028001.htm>

⁴⁸⁰ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/zb.htm>

⁴⁸¹ https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1668_01.htm

projednávání odluky církve od státu jízlivě poznamenala: „Když bude katolická stolice tvrdá – dáme jí šaratici.“⁴⁸²

Ještě téhož roku si její ostré výtky vysloužil jiný prelát, konkrétně slovenský farář a poslanec Andrej Hlinka. Zeminová se během zasedání, konaného 4.listopadu 1932, ohradila vůči nařčení Václava Klofáče, které Hlinka přednesl.⁴⁸³

Určitá odlišnost Fráni Zeminové od ostatních poslankyň Parlamentu Československé republiky se zásadně projevila ve volebním období 1935 – 1938. Zatímco politická agenda ostatních žen byla i ve třicátých letech povětšinou ženská, jak jasně vyplývá z návrhů předkládaných Fráňou Zeminovou, její pracovní záběr byl výrazně širší. Frekvence interpelací, návrhů a vystoupení na půdě Poslanecké sněmovny v předvečer druhé světové války však znatelně poklesla. V roce 1936 se na plénu strany ohradila proti participaci Národních socialistů na tvorbě akčního výboru pro organizaci míru a kolektivní bezpečnosti. Důvodem její názorové polemiky se zbytkem strany byla spoluúčast komunistů, kteří byli stejně jako katolický extremismus a fašisté na hodnotovém žebříčku Fráni Zeminové zařazeni v „no go“ zóně. Ačkoli vždy striktně ctěla loajalitu ke stranickým usnesením, spolupráci s komunisty tvrdě vetovala.⁴⁸⁴

V období druhé republiky byla Fráňa Zeminová členkou strany Národní jednoty. Národní socialisté se v době transformace parlamentu za druhé republiky rozštěpili mezi obě nově vzniklá uskupení – Národní stranu práce a Stranu národní jednoty.⁴⁸⁵ Sama Zeminová postup národních demokratů v roce 1938 popisuje jako nejlepší a v poválečné reflexi zdůrazňuje, že navzdory formálnímu rozpadu strany fungoval poslanecký klub jako nerozlučný celek usilující o obnovu masarykovské demokracie. Zároveň je ovšem nepopíratelné, že její vnitrostranický i parlamentní vliv byl veřejně uznáván a ve své době byla jednou z tváří této strany. Již v roce 1932 pořádala strana slavnostní schůzi k oslavě jejích 50. narozeniny, kde byly veřejně vyzdvihovány její zásluhy. Její vliv na vývoj československé politiky byl recipován i po válce. Na oslavu jejích 65. narozenin uspořádala strana v Obecním domě velkolepý koncert.⁴⁸⁶

⁴⁸² UHROVÁ Eva, České ženy známé a neznámé, Praha 2008, s.62-80.

⁴⁸³ <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/213schuz/s213001.htm>

⁴⁸⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>

⁴⁸⁵ <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/index.htm>

⁴⁸⁶ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.1-2.

Během nacistické okupace je činnost Fráni Zeminové spojena s ilegálním fungováním Ústředí národně socialistických žen. Hned po invazi kontaktovala Zeminová Ústředí českých žen v Brně dopisem, v němž apeluje na jejich odhodlání a vlastenectví. „To není konec našeho národa, ale počátek evropské a světové tragédie, která musí skončit rozdrčením Německa. Vpád do našich zemí probudí svědomí světa“.⁴⁸⁷

Její odbojový postup se až do září roku 1939 koordinoval na četných schůzích v městech mimo Prahu. Po oficiálním vyhlášení druhé světové války se vlivem těžkých represí uvalených jak na národní socialisty, tak na spolkovou činnost celkově, postavení politicky aktivních žen značně ztížilo. Další snahy o odpor proti okupantům byly v případě Františky Zeminové nerozlučně spojeny se zbytky národně socialistické strany. Ta utrhla do roku 1945 četné ztráty. Budeme-li se držet výpovědi Zeminové, pak strana přišla o 2400 „bratří“ a 866 „sester“.⁴⁸⁸ Ve své stati referující o národně socialistickém odboji zvláště vyzdvihuje oběti z okruhu ženských političek, především připomíná smrt Františky Plamínkové. Sama Zeminová se, dle svých slov, v době největších protiodbojových represí scházela se spolustraníky jen na pohřbech, protože jiné možnosti se jim nedostávalo pro neustálou kontrolu ze strany gestapa. Jako předválečná místopředsedkyně strany se na odboji aktivně podílela.⁴⁸⁹ Sama Zeminová perzekuci unikla patrně také proto, že si ji okupační struktury zaměnili za stejnojmennou švagrovou, která z kraje roku 1939 zemřela. Na základě parte, které vyšlo v Českém slově, byla poslankyně Zeminová považována za zesnulou. Nebýt této „šťastné“ shody náhod, patřila by Františka Zeminová jistě k těm mnoha tisícům zatčených politiků. Její protinacistické postoje byly veřejně známé a Polední list o Zeminové psal jako o „tvrdé sociální šovinistické palici“.⁴⁹⁰ Několik málo týdnů před odtržením Sudet vystupovala na táboru lidu v pohraničí a v parlamentu proti Henleinovcům mimo jiné i zvoláním „pohraničí nedáme“.⁴⁹¹

Pro účely mé práce je zajímavá skutečnost, že mezi svými nejbližšími odbojovými kontakty měla Zeminová dle dostupných pramenů převážně ženy. Zmiňuje dr. Pátkovou jako kontakt ve stranickém Družstvu, Metu Dudovou z Revolučního odboje radničního, dr. Kloudu a jeho

⁴⁸⁷ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.30.

⁴⁸⁸ ZEMINOVÁ Františka, Když jsme začínaly, In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická. Praha 1947, str. 34.

⁴⁸⁹ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.24.

⁴⁹⁰ Polední list 13, Leden, Praha 1939, s.30.

⁴⁹¹ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 17.

ženu i švagrovou a posl. Žáčkovou. Takové zastoupení žen v kontaktech Zeminové je zajímavé, zejména když zohledníme naprostou převahu počtu mužů nad ženami v československém odboji. Zeminová se v častých dopisech, kterými s ženami udržovala kontakt, podepisovala jako „tetička“. Nebála se ani osobních setkání a tajných schůzí v bytech kolegyň ze strany nebo ženských organizací.⁴⁹² S postupem války se národní socialisté řídili instrukcemi dr. Dérera. 8.října 1944 bylo ustanoveno Revoluční předsednictvo k vedení těchto akcí. Na značnou změnu ve vnímání žen v politice během těžkých válečných let poukazuje skutečnost, že předsedkyní revolučního orgánu strany se stala sama Zeminová. Kromě ní, jako předsedkyně, byla v šestičlenném sboru zastoupena ještě jedna žena, a to poslankyně Kubičková. Po roce se, vlastně těsně před koncem války, ústřední stranické vedení rozšířilo o 17 dalších členů, z nichž tři byly ženy.⁴⁹³

Hned po druhé světové válce Františka Zeminová obratně navázala na svou předválečnou činnost, a mezi lety 1945 a 1946 vykonávala svůj mandát v Prozatímním národním shromáždění. Byla místopředsedkyní strany a aktivní čelní představitelkou Národní fronty žen. Stála v čele Ústředí národně socialistických žen a do voleb roku 1946 sama vedla kandidátku pro kraj Praha-venkov. Zasazovala se o nutné organizační zajištění fungování poválečné ekonomiky a řešila protektorátem pošramocené postavení žen v profesním životě, školství a státní správě. Věnovala se péči o matku a dítě, diskriminaci žen na trhu práce a obzvláště apelovala na zkvalitnění českého porodnictví.⁴⁹⁴

Od roku 1946 do února 1948 zasedala v Ústavodárném národním shromáždění. Navzdory pokročilému věku 65 let působila v pěti výborech a aktivní byla i v rozpravách v parlamentu. Horovala za zlepšení zásobování Československé republiky potravinami i technickým zařízením. Zasazovala se o co nejširší státní podporou v implementaci mechanických pomůcek do domácnosti.

Po celou dobu své politické aktivity byla věrná masarykovským ideálům demokracie a humanity.⁴⁹⁵ Vyvarovala se pravým i levým extrémům a stála pevně na svých prioritách. Odnárodněná marxistická ideologie směřující k internacionalismu a revoluční komunismus jí byly stejně cizí jako pravicový extremismus. Během své politické kariéry na plenárních

⁴⁹²Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 14.

⁴⁹³ ŠANTRŮČEK Bohuslav, Českoslovenští národní socialisté včera a dnes, Praha 1946, s.40-42.

⁴⁹⁴ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/z.htm>

⁴⁹⁵ ŠANTRŮČEK Bohuslav, Statečná žena, Praha 1932, s.20.

jednáních opakovaně upozorňovala na veškerá ideová ohrožení demokratického vývoje mladé republiky. Během své rekordně dlouhé kariéry neprodělala jediný názorový veletoč. Byla vždy nekompromisní vůči svým ideovým a politickým oponentům.

Sama byla členkou řady sněmovních výborů. Post místopředsedkyně zastávala ve výboru inkompatibilním, participovala na činnosti parlamentní kontrolní a úsporné komise. Zasedala ve stálém výboru a výboru verifikačním.⁴⁹⁶ Vystupovala otevřeně proti stále většímu uzurpování moci ze strany komunistů, a na protest proti politickému vývoji se ke dni 1.3.1948 vzdala poslaneckého mandátu.⁴⁹⁷ Právě k posledním letům politické kariéry Fráni Zeminové se váže jeden z jejích nejslavnějších výroků. Na půdě Poslanecké sněmovny reagovala na afektované provolání některého z komunistických poslanců ve znění „Ať žije Sovětský svaz“ velmi trefnou poznámkou: „Ale za své...“⁴⁹⁸

Myšlenkový a ideový svět Fráni Zeminové, spolu s jejím nahlížením na genderovou a stranickou identifikaci, lze aspoň částečně rekonstruovat na základě jejích četných projevů a prohlášení. Stejně důležité jsou i vzpomínky jejích stranických kolegů a kolegyně nebo i vyjádření politických odpůrců týkající se její osoby.

Pro národní socialisty v obnoveném Československu byla Františka Zeminová jedním z živoucích symbolů kontinuity strany, pevným pilířem stranických ideálů, protřelou političkou plně se obětující pro zájem strany a národa. „Nelze si prostě odmyslit vývoj strany a rozmach ženského hnutí bez Zeminové. (...) Zasloužila se opravdu nejen o stranu, ale také o probuzení žen celého národa“.⁴⁹⁹ V povědomí dobových politických osobností působila jako integrální součást strany, nejen jako ženská aktivistka. Národní socialisté pohlíželi na Františku Zeminovu docela jinak než na ostatní ženy ve sněmovně nebo ve straně vůbec. Dokazují to i výjimečně vysoké pozice na kandidátkách, které Zeminová tradičně obsazovala. Mezi lety 1929-1935 byla jako jediná žena ve sledovaném období dokonce na prvním místě listiny, když kandidovala za obvod Praha B. I Zeminová si ovšem toto výsadní postavení musela vydobýt.

⁴⁹⁶ <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/z.htm>;

<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/jmenny/z.htm>

⁴⁹⁷ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>

⁴⁹⁸ UHROVÁ Eva, České ženy známé a neznámé, Praha 2008, s.62-80.

⁴⁹⁹ ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, s.182.

Milada Horáková viděla ve Františce Zeminové první ženu, která se v československé politice svými schopnosti a úspěchy skutečně vyrovnala mužským kolegům. „Prakticky prokázala na všech úsecích ve stranické organizaci a v životě politickém, že žena to dokáže dělat nejen stejně jako muž, ale že mnohé muže daleko předčí.“⁵⁰⁰ Sama Zeminová, jak již bylo uvedeno, vnímala své politické působení jako aktivitu v zájmu žen a ženských potřeb. Strana byla pro ni bránou do kruhů, kde může snahou o úpravu legislativy skutečně zmírnit pohlavní nerovnost. Většina z prvních poslankyň vstoupila do Národního shromáždění z čelních pozic v ženských stranických oborech. Toto jejich jisté vydělení z hlavních stranických struktur vedlo k jejich jaksi neplnohodnotnému pojmání uvnitř politického hnutí. Jen zcela výjimečně se žena stala místopředsedkyní strany. Jednou z těchto výjimek byla i Františka Zeminová, a právě toto její zvolení mohutně přispělo k respektování žen ve stranách i ženského hnutí jako celku. V tomto směru hodnotil práci Zeminové rovněž její stranický kolega a blízký přítel Václav Klobáček.

Zeminová a komunistické poslankyně tedy představovaly dva nové typy političek, jejichž zájem přesáhl okruh ženské problematiky. Komunistky neartikulovaly zájmy žen jako sociální skupiny, ale zájmy strany a třídy. Zeminová držela feministickou linii až do konce svého politického působení, ovšem její okruh zájmů se zásadním způsobem rozšířil i na do té doby výlučně „mužská“ politická témata. Přesto se v jejích četných projevech v naprosté většině prezentovala jako zástupkyně zájmů žen, či celého národa, nikoli jako reprezentantka zájmů strany.

Ve svém prvním povolebním projevu z 10. července roku 1946 řekla: „Ve vládním programu je prostá věta: "Nová ústava zaručí plnou rovnoprávnost žen. Tento slib vlády musí být promítnut cele do praxe života. (...) Vedle nové, demokratické a k nám ženám spravedlivé ústavy je absolutně třeba, aby v dohledné době byla předložena parlamentu řádná novelisace občanského práva. Doposud platily u nás v mnohem zastaralé předpisy občanského zákoníka z r. 1811. Pres 20 let se domáháme moderního občanského zákona, v němž hlavně partie práva manželského, rodinného a dědického musí být upravena v duchu nové doby. Zde bude také třeba unifikace právních norem, neboť na Slovensku platí namnoze jiné zákonné předpisy než u nás. Trváme na právním posílení manželství, rodiny, práva dítěte. Dobrá rodina je nejpevnějším základem státu (...) Nová vláda je vládou Národní fronty, vyšlou z řádných voleb. Proto ji také my ženy jako ukázněná část národa budeme plně podporovati.

⁵⁰⁰ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.36.

Budeme hlasovati pro vládní program s vědomím, že vláda bude pracovati i pro nás ženy a my v jejím duchu pro republiku a národ.“⁵⁰¹

Rétorika Zeminové je velmi odlišná od podobně ideově laděného projevu poslankyně Hodinové Spurné z 5. března téhož roku:

„Paní a pánové!

Hlavní naší snahou v sociální politice od počátku tohoto období, po revoluci, je a bude i pro budoucnost péče o pracujícího člověka. Víme, že je to právě on, kdo vytváří všechny hodnoty i bohatství, a proto je také nutno, abychom se vynasnažili zajistit mu podmínky k zdárné práci a šťastnému životu nejen pro něj, ale také pro jeho rodinu. Pracující člověk se za to potom přičiňuje, aby se zvyšovala a zlepšovala výroba, jak to ukazují výsledky prvního roku dvouletky. (...) Naše sociální politika v minulosti byla řízena hlavně jednou zásadou, a to odstraňovat a zmírňovat následky kořistnické politiky vládnoucí třídy. To bylo v podstatě to hlavní, čím se naše sociální politika zabývala. Tím se přirozeně také vyznačovaly její jednotlivé úseky. Prvním a hlavním takovým úkolem byla proto snaha zmírnit následky hospodářské krise. To znamenalo shánět podpory v nezaměstnanosti, a tak mírnit poněkud těžké následky hospodářství vládnoucí třídy. Druhou věcí byla starost, jak dosáhnout zvýšení životní úrovně hlavně u dělníků. Úprava životní úrovně dělnické třídy se nedála hladce, nýbrž bylo třeba síly dělnictva, aby se dosáhlo alespoň částečného zvýšení mezd. Víme přece, že životní úroveň dělníků a pracujícího lidu u nás po celou dobu nebyla uspokojivá.“⁵⁰²

Citované výstupy ilustrují myšlenkový svět obou dam, přičemž je patrné, že jejich retorika je velmi odlišná. Ve sněmovně utvořené po první světové válce mluvily ženy vždy v zájmu žen, po válce druhé se u některých z nich v jejich projevech genderová identifikace jeví jako druhotná. Co do objemu je ale i po druhé světové válce ženská problematika nejzastoupenějším a často jediným tématem v agendě poslankyň.

Zcela zásadně se změnilo postavení žen v parlamentu a vnímání politických aktivit žen ve společnosti. Lze usuzovat, že práce političek byla chápána jako již veskrze běžný jev, jelikož se v dobovém tisku již žádná zamítavá stanoviska k participaci žen na politice neobjevují.

⁵⁰¹<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005001.htm>

⁵⁰²<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036001.htm>

Například Františce Zeminové se dostalo uznání i ze strany Československé obce legionářské.⁵⁰³ V souboru vzpomínek a blahopřání, vydaném u příležitosti 65. narozenin Fráni Zeminové stranou Národně socialistickou, jsou, kromě blahopřání a vyjádření úcty ze strany spolustraníků, ve velkém zastoupeny rovněž vyjádření vztahující se ryze k její feministické činnosti. Počtem tyto texty výrazně převyšují blahopřání stranická a v celé publikaci nenajdeme jedinou stránku, kde by boj dlouholeté političky za práva žen nebyl vyzdvihován. Z nejednoho textu vyplývá, že ačkoli byla Zeminová tou „nejstraničtější ženou v národně socialistickém hnutí“ a doslova zasvětila svůj život myšlence národního socialismu, působila její osobnost na ženy různých ideálů, společenských tříd i politického smýšlení jaksí integračně. Jaromíra Batková-Žáčková v textu věnujícím se aktivizaci československých žen psala: „Věděly jsme, že ženy všech vrstev přijdou na schůzi vždycky, kdykoliv se objeví na plakátech jméno sestry Zeminové.“⁵⁰⁴

K národním socialistům poutala Zeminovou, jak sama říkala, primárně velká vstřícnost stranického vedení k aktivitám ženského odboru strany a vůle zahrnout ženskou problematiku do programu.⁵⁰⁵ Rovněž se nepochybně názorově shodovala i s dalším programem, který ovšem začala ve větší míře akcentovat až po prvních letech v poslaneckém křesle. Další československé poslankyně začaly obvykle projevovat zájem o neženskou problematiku ještě mnohem později než Františka Zeminová.⁵⁰⁶ Projevy z prvních let v Národním shromáždění i tematické zaměření její agendy, stejně jako agendy ostatních žen v parlamentu tuto tezi jen potvrzují.

Ve straně měla Zeminová mnoho přátel jak mezi ženami, tak mezi muži. Ti všichni oceňovali nejen její kladné osobnostní rysy, ale především nasazení, úsilí a píli, s níž se do práce pouštěla. „Dnes přijde sestra předsedkyně, to zase bude tempo.“⁵⁰⁷ Takto vzpomínaly členky Ústředí národně socialistických žen na práci pod vedením Fráni Zeminové, která se velmi intenzivně zasazovala o důslednou práci všech ženských aktivistek a mladších politických kolegyně v jejím okolí. Byla si vědoma nutnosti vzájemné meziženské podpory a na mnohé ze spolupracovnic byla náležitě hrdá. Na debatě o rozpočtu pro rok 1947 vyskočila Františka

⁵⁰³ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s.18.

⁵⁰⁴ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 101.

⁵⁰⁵ ZEMINOVÁ Františka, Když jsme začínaly, s. 30.

⁵⁰⁶ ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, s. 186.

⁵⁰⁷ Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové, s. 32

Zeminová z lavice a proslovy Jarmily Uhlířové a Jarmily Žáčkové-Batkové komentovala výkřikem: „To máme holky, to čubrníte!“⁵⁰⁸

Odchod Františky Zeminové do politického důchodu přišel až s únorovým komunistickým převratem. Protiústavní postup komunistů ve vládě, jejich všeobecně bezskrupulózní přebírání moci a následný nátlak na prezidenta Beneše vedl k tomu, že se Fráňa Zemínová a několik dalších poslanců, jako Milada Horáková nebo Vojta Beneš, vzdali v únoru roku 1948 poslaneckého mandátu.⁵⁰⁹ 20. února téhož roku podalo 12 nekomunistických ministrů demisi v domnění, že ji prezident Beneš nepřijme a dojde k předčasným volbám, nebo že komunisté ustoupí. S prezidentem se pokoušela mimo jiné jednat i delegace národních socialistů, ale Beneš Frániny spolustraníky nepřijal. Pod nátlakem veřejnosti, strachem z občanské války i intervence Sovětského svazu Beneš komunistům ustoupil a demisi přijal. Nové komunistické vládě vyslovili důvěru všichni přítomní poslanci, ačkoli ne všichni byli komunisté. 30. května proběhly nové volby do Národního shromáždění s povinnou účastí. Občané vybírali jen z jednotné komunistické kandidátky, čímž započalo více než 40 let komunistické totality. Nové vládě předsedal Antonín Zápotocký, a po odstoupení prezidenta Beneše 2. června, byl 14. června do prezidentského úřadu zvolen předseda KSČ a dosavadní premiér Klement Gottwald.⁵¹⁰

Odchodem z aktivní politiky však Zeminová neupadla do zapomnění, jak ze strany veřejnosti, tak ze strany komunistické státní bezpečnosti. Fráňa Zeminová byla ve čtyři hodiny ráno dne 8. listopadu roku 1949 zatčena ve svém pražském bytě. Byla tak, ve svých 67 letech, spolu s JUDr. Miladou Horákovou, Janem Buchalem, Vojtěchem Dundrem, JUDr. Jiřím Hejdou, JUDr. Bedřichem Hostičkou, Závěšem Kalandrou, Antonií Kleinerovou, JUDr. Jiřím Křížkem, JUDr. Josefem Nestávalem, JUDr. Oldřichem Pečem, prof. JUDr. Zdeňkem Peškou a Františkem Přeučilem souzena ve vykonstruovaném politickém procesu „s vedením záškodnického spiknutí proti republice se skupinou Dr. Milady Horákové“. Jeden z největších justičních zločinů se rozrostl o mnoho dalších dílčích vyšetřování údajných protistátních spiknutí. Počet obžalovaných v kontextu tohoto procesu se vyšplhal na 639, a včetně těchto vedlejších procesů bylo uděleno 10 trestů smrti a 48 doživotních. Hlavní proces s jádrem kolem Milady Horákové byl veden od 31. května do 8. června roku 1950. Jedná se o jediný

⁵⁰⁸ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027001.htm>

⁵⁰⁹ <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096001.htm>

⁵¹⁰ Více k tématu únorového komunistického puče v roce 1948 např.: KOCIAN Jiří, DEVÁTÁ Markéta, ed., 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti, Praha 2011.

z komunistických monstrprocesů po roce 1948, v němž byla popravena žena. Dalším neopominutelným smutným specifikem je masový dopad na veřejnost. Komunistická propaganda udělala z celého vyšetřování doslova národní problém, kdy za obrovské mediální masáže dokázala vyburcovat nebývalé lidové hnutí volající po tvrdém potrestání všech obžalovaných. Občané Československa byli o průběhu ze soudní síně informováni československým rozhlasem. Pečlivě upravené sestřihy z procesu byly vysílány vždy po Rozhlasových novinách v osm hodin večer.

Průběh procesu se skupinou Milady Horákové byl inspirován scénářem sovětských monstrprocesů. Již o rok dříve bylo vyneseno šest trestů smrti nad představiteli skupin nestraníků kolem Vratislava Polesného. Ten byl, spolu s Vratislavem Jandou, Josefem Charvátém, Emanuelem Čančíkem, Květoslavem Prokešem a Jaroslavem Borkovcem, v listopadu roku 1949 popraven za přípravu údajného květnového protikomunistického povstání téhož roku. Průběh procesu, v němž byla souzena i Fráňa Zeminová, byl nápadně podobný, ovšem svým rozsahem a přesným až divadelním scénářem překonal vše, co Československo do té doby zažilo.

Všichni obžalovaní čelili obviněním z nenávisti k lidově demokratickému režimu, spolčení s tajnými službami USA, Anglie, Francie a Jugoslávie, přípravy převratu a záškodnických teroristických akcí. Celý proces se nesl v kontextu Miladou Horákovou údajně předvídané třetí světové války. Z třinácti obviněných bylo osm bývalých funkcionářů národních socialistů (Zeminová, Horáková Kleinerová, Buchal, Hejda, Nestával, Pecl, Přeučil), dva sociální demokraté (Peška, Dunder) a dva funkcionáři strany lidové (Hostička, Křížek). Všechny tři ženy za sebou měly rozsáhlou politickou kariéru a mnoho odvedené práce na zrovnoprávnění žen s muži. Právě skutečnost, že jednou ze čtyř popravených byla žena, měla nejen obrovský psychologický dopad na veřejnost, ale projevila se i na další činnosti ženských hnutí v komunistickém Československu.

Hlavní obrazovým pramenným zdrojem k průběhu procesu je komunisty pořizovaný filmový záznam. Z těchto filmových pásů měl později vzniknout propagandistický film. Vzhledem k průběhu procesu, a nepředpokládaně silným obhajobám obžalovaných, vymykajícím se ze „scénáře“, k použití filmového záznamu nedošlo. Promítán byl jen pečlivě vystříhaný

materiál, který neobsahoval projevy obhájců. Ačkoli dochovaný film má jen něco přes sedm hodin, je i tak velmi cenný, obzvláště v komparaci se stenografickým přepisem.⁵¹¹

Františka Zeminová stanula před soudem 30. 5. 1950. Podle obžaloby se měla dopustit vyzvědačství, zločinného spolčování a rozvracení lidově demokratického zřízení. Hlavní linka se točila kolem údajného podílu Františky Zeminové na rekrutaci branných a pomocných sil pro případnou další protistátní činnost. Měla tak činit přinejmenším od jara roku 1948 až do svého zatčení. V nejužším kontaktu tak byla, dle komunistické justice, s dalšími obžalovanými bývalými národními socialisty Janem Bucharem a Františkem Přeučilem.

Františka Zeminová byla odsouzena k těžkému žaláři na dlouhých dvacet let. Dále měla zaplatit peněžitý trest ve výši patnácti tisíc korun a byl jí rovněž konfiskován veškerý majetek. Františka Zeminová strávila v komunistických věznicích dlouhých deset let. Postupně prošla věznicemi v Praze, Jihlavě a Pardubicích. Roku 1960 byla amnestována a žila nejprve u své neteře Anny Stránské a následně pak v malém bytě na sídlišti Petřiny. Františka měla ve svém pokročilém věku 77 let již značně podlomené zdraví a své srdce si léčila v Lázních Velichovky, zde pak při druhém pobytu dne 26. září 1962 také na selhání srdce zemřela.⁵¹²

⁵¹¹ Více k tématu procesu se skupinou Milady Horákové např.: KAPLAN Karel, Politický proces s Miladou Horákovou a spol.: komentované dokumenty, Praha 2019.

⁵¹² UHROVÁ Eva, České ženy známé, s. 77-78.

6 Ženské požadavky v širším kontextu

K detailnější analýze konkrétní práce poslankyň je třeba uchopit onen „ideální typ ženy“ jehož vyslankyněmi se poslankyně cítí být. Tato ideálně typická ženy má dvě kategorie požadavků, jimž odpovídají ve sledovaném období i požadavky artikulované poslankyněmi. První skupina těchto potřeb je shrnutelná pod hlavičku „žena sociální“. Leit-motivem je zde potřeba rovných podmínek žen a mužů na poli ekonomickém, právním a sociálním. Sociální žena je kategorie, pro kterou by byla biologická podstata termínu „žena“ spíše druhořadá. V tomto případě je žena spíše sociální hráč na poli politických, ekonomických a pracovně-právních vztahů, nikoli představitel chromozomu X s charakteristikami příslušnými pohlavnímu dimorfismu. Termín „žena sociální“ je spíše souborem emancipačních konstrukcí a předpokladů než fyzická charakteristika pohlaví. Ona žena sociální je tedy podstatou ženy pohybující se ve všech patrech společnosti analogicky jako muž, bez ohledu na její tělesnost. Společnost sledovaného období jí ovšem navzdory tomu nepřiznává stejná práva a povinnosti jako mužům a je stavěna do pozice neplnoprávné sociální skupiny.⁵¹³ Ženy tuto skutečnost vnímají a řešení shledávají v nutné redefinici jejich genderové role.

První kategorií jsou tedy ženské emancipační požadavky, jichž má žena dosáhnout na poli jejího působení ve veřejné sféře. Mluvíme především o otázkách pracovně právních a ekonomických. Pojímají tu část agendy československých poslankyň, která usiluje o narovnání vztahu mezi mužem a ženou v těchto polích sociálních aktivit. Poslankyně bojují o práva, která muži již mají. Politicky tak reprezentují neplnoprávnou sociální skupinu, proto požadují rovnost v odměňování, vzdělávání, vstup ženy do všech pater pracovního trhu, rovné podmínky v otázkách manželství a rodinného práva. Ideálním stavem je tedy situace, kdy legislativa nikterak nerozlišuje v právech a povinnostech dle pohlaví, tam kde by rovný přístup odporoval specifickým potřebám pracujících žen nebo mládeže. Mluvíme o případě, kdy ženská tělesnost vyžaduje zvláštní ohledy. Jedná se oblast požadavků, která je v přímé souvislosti s konceptem „slabé ženy“.⁵¹⁴

⁵¹³ Více ke stavu občanského práva v období první republiky např.: ROUČEK František, Československý občanský zákoník občanský a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Československý kompas, Praha 1932.

⁵¹⁴ Např. https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm

Vyjednávání probíhá na platformě polarizované na tábor ženský (požadující ony změny) a tábor mužský (doposavad ve výhodnějším postavení). Muži pod vlivem změny genderové role ženy, redefinované především v průběhu obou světových válek, jsou nuceni dělat ústupky ze svého výsadního postavení a postupně přiznávat výše zmíněná privilegia i ženám. Je tedy možné tvrdit, že proti poslankyním stojí přinejmenším zdánlivě jasný protihráč – muž. Na těchto požadavcích stojí valná většina proženského programu československých poslankyň v období 1918–1948.⁵¹⁵ Poslankyně postupují společně za vytyčeným cílem – sociální rovnosti mezi pohlavními. Z hlediska této kategorie není mezi muži a ženami podstatný rozdíl – ženy pracují a přispívají k fungování společnosti stejně jako muži. Odlišnost ženského těla od mužského ženám nijak nebrání vzdělávat se, vstupovat do veřejného prostoru a být i ekonomicky aktivní.⁵¹⁶ Skutečnost, že žena může rodit děti, nijak neumenšuje její intelektuální schopnosti ani nedegraduje její pracovní výkon. Poslankyně proto prosazují právní úpravy vztahů v pracovním poměru a apelují na jejich skutečné dodržování v praxi. Z hlediska poslankyň panuje na definici požadavků „ženy sociální“ téměř naprostá shoda a na poli parlamentu o nich není mezi poslankyněmi vedena žádná diskuse. Sociální rovnost mezi oběma pohlavními je vnímána jako požadavek všeženský⁵¹⁷. Z hlediska mužů tedy dochází ke ztrátě výhod, které jim dosavadní uspořádání poskytovalo.

Druhou stranou mince, mluvíme-li o právech ženy, je její právo rozhodovat o svém těle. Jde o práva ženy po stránce biologické a reprodukční – vlastnická práva ženy „an sich“. Z podstaty věci zde není možné hovořit o právech, která muži již mají a ženy jen usilují o přiznání téhož. Otázky artikulované v tomto okruhu totiž z oné biologické odlišnosti mezi ženou a mužem přímo vycházejí. Cílem žen tehdy nebyla redefinice či upozadění těchto rozdílů. Reprodukční schopnosti žen zkrátka nejsou na muže přenositelné. Poslankyně tudíž (na rozdíl od zájmů v oblasti požadavků ženy sociální) nemohou usilovat o něco, co muži již mají, a jen nechtějí přijít o ono výhodné postavení, které z aktuálního stavu vyplývá. V popředí tak stojí vyjednávání o zcela nových právech, to jest o právní úpravě do té doby neartikulované. Do tohoto pomyslného balíčku spadá konkrétně agenda potratové politiky, antikoncepce, prostituce, mateřství a některá specifika pracovního práva. Žena by měla mít možnost rozhodovat o tom kdy, jak, kolikrát a zda vůbec se stane matkou.⁵¹⁸ Její tělo a jeho reprodukční schopnosti mají podle těchto představ být plně v její kompetenci. Rozhodnout o

⁵¹⁵ vis. kapitoly 5.1-5.6.

⁵¹⁶ Např. <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/060schuz/s060001.htm>

⁵¹⁷ Např. <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/052schuz/s052004.htm>

⁵¹⁸ Např. KARPÍŠKOVÁ Betty, JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Novelisace trestního zákona: potratové paragrafy, Praha 1933, s. 6.

nich smí sama žena, nikoli nějaký psaný či nepsaný imperativ stavící rovnítka mezi rolí žena a matka. Být matkou není povinnost, a s tím se pojí, jak možnost užívat antikoncepčních prostředků, tak možnost rozhodnout, zda již počaté dítě porodí, či nikoli. Argumentační linka v kontextu potratů je povětšinou vedena skrze sociální okolnosti složitého postavení nízkopříjmových nebo sociálně vyloučených žen.⁵¹⁹ V porovnání s tím ve sledovaném období bující trh s pornografií nepatří k artikulovaným tématům a nestojí v popředí zájmu poslankyň.

Na rozdíl od otázek práv ženy sociální, nepanuje na právech biologicky chápané ženy „an sich“ tak dokonalá shoda. Právo ženy na určení osudu jejího těla se poslankyním nejeví jako tak intuitivně samozřejmé.⁵²⁰ Důvodů se zdá být celá řada. Jistou roli bezesporu hraje určitá prudérnost či katolicky zakořeněná mentalita žen i mužů. V tehdejší právu a ani v tehdejších společenských konvencích není a ani nemůže být ustanoven předobraz podobných práv, jako je tomu u „ženy sociální“. Tam je předobrazem společenské postavení mužů, kterého chtějí poslankyně docílit. Práva biologicky ženy „an sich“ jsou artikulována a zvedána jen ženami z levicových kruhů. Nejčastěji se jedná o národní socialistky a sociální demokratky.

Výše zmíněné dvě skupiny požadavků nelze směřovat do kompaktního balíčku ženských požadavků hned z několika důvodů. 1. existuje jasná dělící linie v tom, které požadavky jsou všemi poslankyněmi vnímané jako společný zájem žen, a ty které již tak jasně pozitivní ohlas a podporu nezískávají. 2. práv ženy sociální – tj. téměř dokonalé emancipace v oblasti politické a hospodářské - dosáhly ženy ve všech vyspělých zemích a v evropské společnosti jsou obecně přijímány jako nároková. Práva ženy rozhodovat o ženském těle s jeho reprodukčními schopnostmi a vším, co k tomu patří, nejsou součástí ani mnohých současných evropských právních souborů a např. potrat je doposud ožehavým tématem.

7 Dynamika společných aktivit československých poslankyň

Z analyzovaných dat je patrné, že aktivity poslankyň Národního shromáždění Československé republiky prošly ve sledovaném období zásadním vývojem, který je znatelný hned v několika

⁵¹⁹ Např. http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm

⁵²⁰ Např. <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/071schuz/s071001.htm>

rovinách. Na základě dostupných pramenů je možné pokusit se o určitá zobecnění platná pro činnost československých žen ve vysoké politice mezi lety 1918 a 1948. Data poslanecké sněmovny, a jejich kvalitativní i kvantitativní analýza, nabízí v tomto kontextu široké interpretační možnosti, jak bylo na konkrétních případech prezentováno v předchozích kapitolách.

Prvním badatelským polem a položenou otázkou budiž závislost činnosti poslankyň na celospolečenském klimatu a hospodářské či bezpečnostní situaci státu. Jinak řečeno, co a jak ovlivňovalo chování žen v Národním shromáždění? Závisí témata akcentovaná ženami v parlamentu na hospodářské a bezpečnostní situaci Československa? Jak reagovaly na celospolečenské změny a vnitropolitickou i mezinárodní situaci? Je procentuální zastoupení ženské problematiky v zájmovém poli poslankyň determinováno širším společenským kontextem? Změnila se forma argumentace, když se změnila společenská situace v Československu?

Druhou tezí budiž ona cesta od feministky k političce. Postup od proženské aktivistky k člence politické strany s celospolečenským politickým programem. Jinak řečeno – posun primární identifikace od genderové ke stranické. V tomto kontextu je možné využít opět protokolů a tištěných legislativních návrhů z fondu Poslanecké sněmovny.

Míra ženské spolupráce napříč politickým spektrem, a akcentování témat napomáhajících emancipaci, prochází dynamickým vývojem. Ten lze interpretovat právě jako onu cestu, na jejímž konci stojí poslankyně, která si je plně vědoma svého stranického zařazení, a která je zcela zapojená do stranického programu. Taková žena už do Poslanecké sněmovny vstupuje, aby hájila zájmy strany a jejích voličů. Zájmy žen jako domněle homogenní sociální skupiny, zdánlivě ustupují do druhého plánu jejich politických aktivit. Nicméně za jisté situace se mohou znovu aktivizovat, jak ještě ukáží.

Čím více (nebo dokud) se poslankyně cítily být zástupkyněmi žen jako oslyšené části společnosti s nerovnými právy a zastoupením, tím více se separují od akcentování stranického programu, a tím vstupují do nadstranické proženské vnitroparlamentní bubliny. Dokud je jejich primární identifikací kategorie „žena“ nikoli „národní demokratka“, „národní socialistka“ či „komunistka“, je jejich nejčastější agenda čistě proženská. V tomto boji jsou jejich nejčastější spojenci další ženy spíše než mužští straničtí kolegové.

Poslankyně jsou specifickou skupinou žen, kterou již z povahy její práce jistě nelze označovat za reprezentativní prototyp typické československé ženy. Navzdory tomu po celou dobu existence republiky poslankyně věří, že všechny československé ženy a jejich potřeby zastupují. Cítí, že jsou to právě ony, kdo musí prosazovat proženská opatření, přičemž o tom, co je pro ženy dobré, mezi sebou až na výjimky (viz potratová politika) nemají potřebu diskutovat. Muži, v očích poslankyň, na ženy a ženské potřeby nemyslí, nebo je dokonce upozadují, protože jsou často v rozporu s jejich zájmy. Je tedy třeba žen v parlamentu, aby za zájmy žen bojovaly. Muži se cítí být zodpovědní za společnost jako genderově nediferencovaný celek. Naproti tomu, poslankyně upřednostňují zájmy celého národa nad ženskou agendu jen ve výjimečných případech, např. v časech ohrožení republiky zvenku. Poslankyně s tímto postojem mají tendenci se v poslanecké sněmovně spojovat bez ohledu na stranu, která je do jejich křesla nominovala. Strana je jen bránou na nové pole veřejného ženského působení, a proto povětšinou nestojí další stranická agenda v popředí zájmu československých poslankyň. Funguje zde jistá asymetrie, neboť muži považují své programové návrhy za výhodné a potřebné pro jejich voliče bez ohledu na gender, kdežto ženské návrhy směřují k ženám nezávisle na jejich volebních preferencích.

Až spolu se zájmem o širší společenské problémy a řešení, které jednotlivé strany nabízely, přišla identifikace stranická. Ta byla spojena s větší participací žen na činnosti strany, větší ochotou jmenovat ženy do stranických funkcí a výborů, které nemají jen tradiční ženské konotace. Bez těchto předpokladů se zdá být změna sebepojetí u československých poslankyň nemožná.

Ona primární identifikace se zdá být rekonstruovatelná na základě procentuálního zastoupení ženské agendy v celkovém souhrnu všech témat, jimiž se poslankyně během svého funkčního období zabývaly. Procentuální zastoupení ženské agendy, a míra důraznosti jejího prosazování, patrně nebyla nijak závislá na úspěšnosti snažení československých poslankyň ani na tom, kolik práv již bylo ženám přiznáno. Nelze tedy tvrdit, že političky považovaly již ženská práva za dostatečná, či rovná, a proto se začaly zabývat jinými tématy. Ve sledovaném období se nesetkáváme s čistě lineárním vývoje směrem k větší diferenciaci akcentovaných témat. Rozšíření zájmu československých poslankyň na další témata je ovlivněno širším celospolečenským kontextem a hlouběji zakotvenými sociálními procesy, souvisejícími se stavem ekonomiky stejně jako s geopolitickou situací.

Jako ukazatel změn v charakteru činnosti poslankyň byly zvoleny jejich projevy a tištěná či slovní vystoupení v Poslanecké sněmovně. Dle dvou výše uvedených kritérií – tedy aktivity a

poměru tematizovaných ženských problémů vůči dalším otázkám – je možné vymezit přibližně 5 období, v nichž shledáváme komplexnější rozdílnosti v charakteru činnosti všech (nebo většiny) poslankyň. Časové vymezení odpovídá letům 1918-1920, 1920-1929, 1930-1935, 1935-1939 a 1945-1948.

Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně se mezi lety 1918-1948 poměrně radikálně měnilo a jejich počet byl v roce 1948 nejvyšší za sledované období. Ani v otázce prostého počtu žen v Národním shromáždění ovšem nelze mluvit o lineárním vývoji. V roce vzniku republiky nastoupilo do sněmovny 9 žen. Hned po prvních volbách roku 1920 získaly ženy v dolní komoře parlamentu nejvíce mandátů až do roku 1939 (celkem 13 poslankyň). Následně počty žen klesly téměř na polovinu, když v letech největší ekonomické konjunktury sedělo v poslaneckých křeslech jen 8 dam. Mírný nárůst na počet 12 v období krize už nezvrátil klesající tendenci, a v posledních letech první republiky shledáváme ve sněmovně žen jen 9, načež po druhorepublikové reorganizaci jich zůstalo ve funkci jen 6.

První vymezené období spadá do časů bezprostředně po vzniku samostatného československého státu. Léta 1918-1920 jsou charakteristická na jedné straně všeobecnou euforií z nově nabyté demokracie, na straně druhé rovněž poválečnou hospodářskou krizí. Pro toto období je typický jistý amaterismus ženské politiky pramenící z nulové zkušenosti z předešlých let. První poslankyně se rekrutovaly z řad emancipistických ženských spolků, nebo ženských stranických odnoží. Data poslanecké sněmovny ukazují na značné rozdíly v tom, jak aktivní poslankyně ve sněmovně byly. Ačkoli se mezi ženami v parlamentu objevují výjimečně činné dámy, v celkovém součtu není aktivita ženských poslankyň v komparaci s pozdějšími obdobími nijak vysoká.

Během prvních dvou let řečnily ženy v plénu sněmovny 15krát a podaly dohromady 43 tištěných návrhů. Shledáváme u nich zásadní orientaci na ženskou problematiku. Ta zabírala nadpoloviční většinu veškeré jejich parlamentní činnosti. Příčinu je nutno hledat, jak v již zmíněném feministickém prostředí, z něž první československé političky přichází, tak v poválečné atmosféře nabízející do té doby nevídaný prostor pro změny. Ve válečných letech se ženy v Československu musely aktivně podílet na válečném hospodářství a byly situací nuceny vystoupit z domácí soukromé sféry. Byly okolnostmi dotlačeny jak k jisté finanční samostatnosti, tak k převzetí veškeré zodpovědnosti za rodinu. Tyto fenomény vedly k redefinici ženské genderové role a zároveň ženám dodaly většího sebevědomí. To se

projevovalo zejména u žen ze středních vrstev, které si tento genderový posun nejasněji uvědomovaly a zároveň později nejhlasitěji požadovaly změny v pracovněprávní legislativě.

V prvních letech republiky se na půdě sněmovny ponejvíce setkáváme s dvěma fenomény, které postupem času zcela vymizely. Prvním je zvláštní způsob oslovování sněmovny, který ženy při svých vstupech užívají. Oslovení „pánové“ se jeví neopodstatněné, jelikož mezi posluchači sedí i ženy. Zároveň není tento způsob zahájení projevu rozhodně tak běžný u mužů, kteří povětšinou užívají oslovení jako „Vážená Sněmovno“ či „Dámy a pánové“. Tato praxe by mohla být první indicií k rekonstrukci sebepojímání poslankyň. Poslankyně se sebereprezentuje jako žena, či přesněji feministka, dovolávající se svých práv na mužích, automaticky předpokládajíc, že na ženy kolegyně není třeba v tomto směru apelovat. Poslankyně v publiku mají jistě týž zájem jako řečnice, protože jsou stejně jako ona ženami. Jak bylo u političek ve sledovaném období zvykem, mluvila dáma u pultíku za všechny ženy.

Druhým rysem typickým pro první dvě volební období je téměř úplná neviditelnost některých poslankyň. Po takových poslankyních se ve sněmovních archivech mnohdy zachoval jen jediný zápis, případně pouze složení slibu. S takovou praxí se po volbách roku 1920 už nesetkáváme. Lidovci a agráři měli po celou dobu fungování republiky velice nízké procento žen v politice. U agráriků počet nikdy nepřekročil dvě a ČSL se může pyšnit jen Augustou Rozsypalovou, vykonávající svůj mandát mezi lety 1920-1925. Tyto poslankyně vynikají nízkou aktivitou a velmi smířlivým vystupováním bez radikálních feministických požadavků. Důvodem mohl být strach ze ztráty křesla, na něž byly nominovány stranami konzervativně smýšlejícími o ženách a jejich rolích. I tyto ženy ale, až na výjimky (např. otázka interrupcí), hlasováním podporovaly proženské legislativní návrhy a aktivity svých kolegyň. Naopak dámy z Národní demokracie byly velmi výraznými osobnostmi jak na půdě sněmovny, tak v ženském hnutí na ni napojeném. I když ND nikdy neměla ve Sněmovně více než dvě ženy, je to vzhledem k celkovému počtu poslanců této strany větší procento.

Z hlediska práce poslankyň bylo nejplodnější období 1920-1925, které charakterem činnosti poslankyň spadá do druhého pro účely shrnutí vymezeného období 1920-1929. Konjunktura dvacátých let, jistá stabilizace poválečné ekonomiky a dva roky zkušeností s politickým procesem vedly k intenzifikaci a profesionalizaci ženské politické práce. Ekonomika tohoto období se v kontextu následujících let jeví jako stabilizovaná. Větší otevření všech pater pracovního trhu pro ženy tak není vnímáno jako útok na muže, kteří by v důsledku mohli o svá pracovní místa přijít. Stejně tak požadavky rovného odměňování žen za práci mají největší potenciál padat na úrodnou půdu, jelikož podniky nebojují s krizí o holou existenci.

Zdá se tedy, že čím pozitivnější je stav ekonomiky, tím lepší je atmosféra pro snahy o redefinici postavení žen vůči mužům. Dvacátá léta jsou také obdobím, kdy ženy nejhlasitěji usilují i o zcela nové zákonné úpravy směřující k emancipaci ženy. Ve sledovaném období jsou dvacátá léta dobou, kdy poslankyně mluví o těch nejkontroverznějších a nejradikálnějších změnách. Poměrně ofenzivní průrazný politický styl doprovází vystoupení mnoha poslankyň, i když volají po změnách v potratové politice. Mezi lety 1920 a 1925 podaly ženy největší množství legislativních návrhů a vedly nejvíce projevů. Zásadní zásluhu na tom mají tři poslankyně německé socialistické strany. Počet německých žen byl v tomto období nejvyšší a spolu s následným poklesem německého ženského zastoupení rapidně klesá i jejich aktivita ve sněmovně. Ženské otázky stále zaujímají celých 54 % veškerých ženských politických aktivit, a stále platí, že např. rozmístění žen ve výborech je genderově determinováno. Ženy se uplatňují primárně ve výborech jaksi přímo spojených s ženskou náturou – školství, vzdělávání, sociální otázky.

Analýzou agendy z dvacátých let lze rovněž rekonstruovat u některých žen ve sněmovně vývoj směrem k výrazně širšímu zájmu o fungování státu na všech úrovních včetně zahraniční politiky. To se nejvíce projeví v letech konjunktury, končící rokem 1929, kdy ženské problémy tvoří jen 15 % z veškeré agendy zpracovávané ženami. Ženy vykazovaly tendenci zajímat se o komplexní politický program své strany a referovat i o záležitostech mimo jejich genderově vymezenou sociální skupinu. Takové ženy ovšem nacházíme jen ve stranách, které se otevřely jejich většímu zapojení do stranického aparátu, a které vykazují větší ochotu je nominovat do volitelných pozic na kandidátkách. Jedná se především o stranu národně sociální a německé socialistické strany. Ve straně komunistické je poměr nominovaných žen vůči mužům dán instrukcemi komunistické internacionály. Respektování ženy jako rovnocenného člena strany jde tedy ruku v ruce s jejím větším zapojením do plnění komplexního stranického programu. Některé konkrétní osobnosti z řad poslankyň tak lze mezi lety 1925-1929 označit za politické osobnosti s tematicky širokým politickým programem. Jasnou identifikaci se stranou je ale možné z projevů rekonstruovat jen v případě komunistek, které obecně vykazují jisté odlišnosti od ostatních političek, jak již jsem zmínila dříve. Ačkoli se ženy stejně jako muži musely ve sněmovně podřizovat stranickým stanoviskům, neplatilo to na všech úrovních politického dění a ve 100 % případů. Za stranicky nejloajálnější političku bývá označována Františka Zeminová, která skutečně tematizovala mnohé z národně socialistických programových bodů, a vystoupila i proti své stranické kolegyni, když nejednala podle idejí a zásad národních socialistů. Na druhou stranu

spolupracovala na ženských tématech s poslankyněmi napříč politickým spektrem. Striktní polarizaci ve smyslu my vs. oni v tomto období tedy v kontextu ženského stranictví neshledáváme.

V létech krize se aktivita političek výrazně orientuje na obhajobu již získaných proženských ústupků a eliminaci hospodářské diskriminace páchané na ženách. V důsledku toho narůstá i procento návrhů a vystoupení proženského charakteru, které se v celkovém zhodnocení opět blíží 50 %. Globálně ale byly ženy v Parlamentu méně viditelné a iniciativních návrhů rovněž ubylo. Hospodářky nepříznivá situace, úzkost způsobená strachem z nezaměstnanosti vede k snahám o opětovné uzavření ženy do domácnosti, aby uvolnila svou pracovní pozici muži – živiteli rodiny. Krizí sužovaná společnost se má tendenci upínat k tradičním hodnotám, do nichž lze započítat i rodinu, kde žena je matkou a manželkou uzavřenou v domácí sféře. Reakcí na tyto tendence je odvrát poslankyň od radikálních novot ke snaze o udržení aspoň již vydobytých ústupků.

Nejvýraznější útlum ženského hlasu ve sněmovně přišel po volbách roku 1935 a přetrval i za druhé republiky. Celonárodní krize a nepříznivá mezinárodní předválečná situace neskýtaly feministkám atmosféru vhodnou k artikulaci vnitrosociálních změn. Převažoval názor, že redefinice genderových rolí a větší vyvážení ženy z mužského vlivu by měly potenciál rozkládat tradiční hodnoty, k nimž se Čechoslováci upínali. Stejně jako před rokem 1918 spojovaly emancipistky národní zájmy se zájmy ženskými a daly české věci přednost, upozadily se i političky na konci třicátých let v zájmu zachování národní existence. Potřeba bránit primárně národ je zmiňována i v jejich projevech.

Po roce 1945 dochází ve všech patrech československé společnosti k antiliberálním modernizačním procesům. Jak již bylo uvedeno výše, získávají ženy po druhé světové válce v politice více prostoru i vlivu. Zároveň se v celospolečenském měřítku stále zvyšuje zaměstnanost žen ve všech sektorech ekonomiky. Lze jistě zvažovat jistou kontinuitu s protektorátním zapojením žen do pracovního procesu ve spojitosti s tzv. nuceným nasazením, které se týkalo žen stejně jako mužů. Se zvýšením ženské zaměstnanosti, programovou snahou zapojit ženy do obrany státu (formou legislativních úprav) a do všech rezortů československé ekonomiky, se ovšem nepojilo rozšíření agendy poslankyň za hranice ženské bubliny, přestože se v parlamentu objevilo nejvíce žen v historii. Rovněž se ženám povedlo proniknout na do té doby nejprestižnější pozice ve výborech. Reálně se také zvažovalo

zapojení žen do vlády. Dřívější široké rozkročení a zájem o mužské rezorty politiky byly ovšem upozaděny. Kromě Milady Horákové žádná z žen širěji a hlouběji nereflektovala ani zahraniční politiku. Mezi lety 1946-1948 tvořily ženské zájmy celých 75 % všech poslankyněmi artikulovaných problémů, což je ještě více, než když ony nadšené aktivistky vyrazily poprvé do sněmovny na mužích vydobýt komplexní ženskou rovnoprávnost. Poslankyně po roce 1945 také ve sněmovně působily už výrazně sebejistěji. V československém odboji bylo zapojeno mnoho žen a mnoho z výrazných osobností ženského hnutí zaplatilo za tuto činnost životem. Právě podíl žen na obnovení republiky a jejich zásluhy o stát se velice často objevují v projevech poválečných členek Národního shromáždění. Ženského obětování se republice bývalo užíváno i jako podpůrný argument pro ženské požadavky. Aby měly poslankyně šanci prosadit některé z legislativních úprav, musely pochopitelně najít podporu pro své iniciativy jak mezi ženami, tak mezi muži. Pod jednotlivými tištěnými návrhy zákonů často shledáváme jména žen z různých politických stran. Muži se na tvorbě proženských zákonů rovněž podíleli, ovšem povětšinou jsou na spodních řádcích tiskoviny jména mužů jen z jednoho politického uskupení. Později se emancipace stala věcí státní ideologie, probíhala shora a nebyla již vnímána jako opoziční vůči zájmům mužským.

8 Závěr

Práce si klade za cíl být příspěvkem k bádání v sociálních dějinách. Přínos práce spočívá v analýze, popisu a zobecnění společných rysů, vývojových tendencí a programových priorit československých poslankyň mezi lety 1918 a 1948. Zpracování dostupných pramenů z Poslanecké sněmovny prokázalo nesporné odlišnosti v tom, jak se genderově a stranicky či třídně identifikovali muži a ženy v tehdejší parlamentu. V tomto kontextu se práce snažila o analýzu charakteru ženských požadavků ve vrcholné politice, a závislosti těchto požadavků na nejširším politickém kontextu. Práce se rovněž věnuje způsobu prosazování a formám argumentace žen v Národním shromáždění. Snaží se najít, uchopit a popsat vlivy, které determinují změny v politické činnosti poslankyň i v jimi akcentovaných programových prioritách. S ohledem na osobnost československé poslankyně jsem se snažila jak o uchopení jejich primární identifikace a sebepojetí, definici jejich genderové role, jejich poslání a snah o emancipaci a v neposlední řadě jejich přístup ke stranictví. Pozornost byla věnována vývoji poslankyně od feministické aktivistky plnohodnotné členice politické strany s komplexním politickým programem. Z konceptuálního hlediska práce vycházela především z tezí dnes již klasických prací z oblasti genderhistory, které jsou konkrétně zmíněny již v úvodních kapitolách. Zároveň je v práci formulováno několik vlastních samostatných tezí, které se snaží o zobecnění některých z pramenů patrných jevů.

„Politická strana je organizace pudu hromadnosti, jenž je prastarým pudem mužským; proto je zcela přirozeno, že ženy vstupují nesrovnatelně méně do politických stran než mužští. Politická strana je význačně mužský útvar; politika stranictví je mužská politika.“⁵²¹

Tento citát z pera Karla Čapka roku 1931 vystihuje nepříliš pozitivní vztah velké části prvních československých poslankyň k politickému stranictví. Položme si však otázku - proč?

V období mezi lety 1918 a 1948 skutečně vstupuje do politiky řádově méně žen než mužů. Dle analyzovaných pramenů byl jejich vztah ke stranám jako institucím minimálně v prvních letech od mužského odlišný. Z dochovaných zápisů projevů v prvorepublikovém Národním shromáždění i mnohých článků z ženského tisku jasně vyplývá, že ženy skutečně vstupují do

⁵²¹ Karel Čapek citát - „Politika stran nebude nikdy politika žen; ženy těžko získáte řekněme ... | Citáty slavných osobností. Citáty slavných osobností: Největší sbírka citátů, myšlenek a aforismů [online]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/15142-karel-capek-politika-stran-nebude-nikdy-politika-zen-zeny-tez/>

politiky spíše se společným emancipačním programem než s odhodláním hájit primárně zájmy strany.

Právě proto spolu ženy i na půdě sněmovny navzdory různé stranické příslušnosti v klíčových otázkách spolupracovaly. Ačkoli nikdy ve Sněmovně neutvořily žádný oficiální blok či klub, bojovaly za zrovnoprávnění žen. To, že řešení ženské otázky bylo hlavní motivací žen ke vstupu do politiky, jasně vyplývá z analýzy jejich politické agendy. Úzká skupina československých poslankyň se ve většině případů shodovala na vymezení toho, co je ženským zájmem. Žádné větší stranicky determinované diference v chápání pojmu „proženský“ se zde rovněž nevyskytují. Poslankyně většinou chápou ženy jako homogenní sociální skupinu se stejnými zájmy. Třídní vymezení zastupované zájmové skupiny sledujeme jen v případě komunistek, které vystupují jako zástupkyně proletářských žen. Uvedené emancipační zájmy se ve velké míře přelévají do ženské parlamentní agendy, která tak odráží témata prosazovaná poslankyněmi v Národním shromáždění. Ovšem jen část této agendy se podařilo parlamentním hlasováním prosadit.

Ženská problematika byla zároveň, především v období 1918–1925, 1929–1935 a 1945–1948, primárním zájmem československých poslankyň. V aktivitě jednotlivých političek jsou po celou dobu fungování parlamentu propastné rozdíly, což ovšem platí i pro jejich mužské kolegy. Co do rozsahu jsou počty ženských návrhů i vystoupení s mužskými srovnatelné. Pokud ovšem srovnáváme zastoupení jednotlivých témat v agendě, narážíme na jasnou genderovou determinaci. Muži akcentují postavení žen ve společnosti a pohlavní diskriminaci řádově méně než ženy. Rovněž je pro československé političky typické, že se drží rezortů, které jim jsou v dobovém chápání jaksi blízké (jako školství, zdravotnictví a sociální otázky) a až na výjimky se vyhýbají otázkám průmyslu, zahraniční politiky, obchodu, financí, armády atd. Z pramenů vyplývá v tomto směru jistá diskrepance a konfliktnost. Muži chápou svou agendu jako program reprezentující všeobecný zájem bez ohledu na gender. Poslankyně především v období dvacátých let striktně akcentují emancipaci na mužích spíše než celonárodní a celospolečenské otázky. Jejich agenda je tedy zacílená jen na ženy jako na zájmovou sociální skupinu, což vede k oné asymetrii. Z analýzy pramenů Poslanecké sněmovny je v období hospodářské krize třicátých let a v letech ohrožení národní existence v roce 1938 a 1939 u poslankyň rovněž patrný jasný posun směrem od boje o narovnání práv a společenských poměrů mezi muži a ženami k zájmům celospolečenským.

Za sledovaných třicet let dosáhly ženy v Poslanecké sněmovně některých skutečně zásadních legislativních změn. Ty jednak odrážely a jednak i aktivně měnily vnímání žen ve společnosti. Zároveň je ovšem jasně patrné, že uvedení té které konkrétní zákonné úpravy - a deklarované rovnosti - do praxe a do rodinné sféry nebylo samozřejmé, snadné ani bezpodmínečně úspěšné. I z toho důvodu patrně cítily političky potřebu zastupovat na politickém hřišti především ženy, neboť jejich hlas by mohl jinak zůstat oslyšen. Sepětí poslankyň s jejich stranami se mezi lety 1918-1948 zásadně nezměnilo. Je jistě nepominutelné, že ženy v politice souzněly s programem i zásadami své strany, na jejich vyjádřeních a jejich práci se však téměř po celé sledované období podepisovala potřeba hájit ženy, spíše než jakýkoli jiný programový cíl.

Ve stranické hierarchii zaujímaly ženy tradičně nižší pozice a na volitelných místech kandidátních listin měly vždy výraznou převahu muži. Československé poslankyně tak byly, především před druhou světovou válkou, poměrně úzkou skupinou. Důvodem byla jak zmíněná malá vůle k nominování „něžného pohlaví“ do parlamentu, tak skutečnost, že ženy mnohdy zasedaly ve Sněmovně více než jedno volební období. Jen výjimečně se ženě podařilo prorazit do vrchních pater ve stranické struktuře. Příkladem může být Františka Zeminová (u které hrála roli jak její výjimečná osobnost, tak obsáhlé politické zkušenosti) a následně Anežka Hodinová-Spurná.

Nerovné postavení žen uvnitř stran mohlo rovněž zapříčinit jejich nízkou afinitu ke stranám jako celkům. Na základě vyjádření jednotlivých žen se ovšem zdá, že konstrukce vztahu ke straně, tak odlišného od mužů, má kořeny už před vznikem republiky. Zdá se, že muži se stávají politiky za jiných okolností, z jiných pohnutek a s jinou motivací než ženy. Valná většina žen, které se po roce 1918 objevily v Parlamentu, prošla některým z ženských hnutí a organizací. Tato zkušenost zpravidla předcházela vstupu do politické strany. Participace na politice skrze politické uskupení se pak může jevit jako zcela účelové jednání a strana je ženami chápána především jako brána na nové pole vlivu a moci. Například Národní socialistická strana jako instituce před první světovou válkou už nebránila ženám ve vstupování do jejích řad. Viděla v ženách stranický pracovní potenciál. Ženy v národní demokracii odváděly zpravidla zadarmo mravenčí práci v stranické osvětě a propagaci. Ženy před rokem 1918 musely využívat veškerý prostor, který jim byl nabízen a byly za něj vděčné, což je patrné z jejich konkrétních vyjádření v ženském tisku.

Mimo jiné také proto ženy nejprve utvářejí ženské odbory v rámci stran. Ženy na stranách nejlépeji hodnotí volnost, kterou jim ponechávají, či vůli stranické organizace podporovat rozvoj ženské rovnoprávnosti. Většího prostoru se ženám v parlamentní politice dostalo až po druhé světové válce. S tím se pojila i výraznější vertikální mobilita po žebříčku stranických funkcí.

Role ženy ve veřejné sféře je komplexní problematikou s poměrně bohatou pramennou základnou, obzvláště mluvíme-li o „ženě politické“. Fond Společné československé digitální parlamentní knihovny nabízí ucelený a dostupný materiál, který nebyl v kontextu ženské emancipace a definice genderu ještě zcela vytěžen. Do budoucna by si jistě odborné zpracování zasloužila úloha a role komunistických političek v Československu, jejichž profilu se dosud nedostalo komplexní syntetické monografie či hlubší analýzy. Přínosná by byla rovněž komparace modelu identifikace političek, vycházejícího z jejich agendy a tiskovin, s modelem prezentovaným v egodokumentech těchto osobností.

9 Zdroje

9.1 Sekundární literatura – články

BAHENSKÁ Marie, Pan učitel a slečna učitelka. Genderové aspekty učitelské profese v českých zemích v 19. století, In: rodový aspekt v interdisciplinárním diskurze, Košice 2015, s. 83-97.

BUREŠOVÁ Jana, Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné a aktivní lidské bytosti. In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006). Pardubice 2006, s. 373-386.

BURSÍK Tomáš, „Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila.“ Františka Zeminová (1882 – 1962), In: Securitas imperii. Sborník k problematice bezpečnostních služeb, Themis 14, Praha 2006, s. 271-280.

DAVID Katharine, Czech Feminism and Nationalism in Late Habsburg Monarchy, In: Journal of Women's History 3, č.2, 1991, s.26-45.

DAVIDOFF Leonore, Gender and the Great Divide: Public and the Private in British Gender History, In: Journal of Women's History 15, 2003, s. 11–27.

HAVELKOVÁ Hana, Dimenze „gender“ ve vztahu soukromé a veřejné sféry, In: Sociologický časopis 31, 1995, s. 25–38.

HECZKOVÁ Libuše, Byla první: nesoustavný portrét političky, spisovatelky a feministky Boženy Vikové-Kunětické, In: Host 23, č.9. 2007, s. 18-20.

HORSKÁ Pavla, Český literární salon a salon v české literatuře, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed., Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s.172-177.

HORSKÁ Pavla, K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. (Příklad českých zemí). In: Československý časopis historický 31, 1983, s. 711-743.

KERBER Linda, *Separate Spheres. Female Worlds, Women's Place: The Rhetoric of Women's History*, In: *Journal of American History* 75, č.1, June 1988, s.9-39.

KLEIN Lawrence. *Gender and the Public/Private Distinction in the 18th Century: Some Questions about Evidence and Analytic Procedure*, In: *Eighteenth-Century Studies* 29, č.1, 1995, s. 98-109.

KODAJOVÁ Daniela, *Vzdelanie dievčat — možnosti a limity uplatnenia*, In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice 2006, s.291-302.

KODROVÁ Jitka, *Pohled do salonu rodiny Braunerovy*, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. *Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998*, Praha 1999, s.134-138.

Libuše HECZKOVÁ, *První léta časopisu Ženské listy. Co chtěla kritička Eliška Krásnohorská?* In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice 2006. s. 323-333.

MACURA Vladimír, *Salon u Fričů a konverzační slovník pro dámy*, , In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. *Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998*, Praha 1999, s.75-87

MACHAČOVÁ Jana, *Žena v 19. století jako „přívěsek“?*. In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Pardubice 2006. s. 209-214.

MAREK Pavel, *Čeští anarchokomunisté*. In: *Politické strany I (1861-1938)*, Praha 2005, s.747-726.

MORKES František, *Eliška Krásnohorská a gymnázium Minerva*, In: *Učitel'ské noviny* 101, č.19, 1998, s. 27.

MUSILOVÁ Dana, Ženy v intelektuálních profesích v první polovině 20. století, In: Studia Historica Nitriensia 18, 2014, s.49-61.

NEČASOVÁ Denisa, Dějiny žen či gender history? Možnosti, limity, východiska. In: Dějiny - teorie – kritika 5, č.1, Praha 2008. s. 81-102.

NEUDORFOVÁ Marie, České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci, Praha 1999,

NOVOTNÝ Pavel, K počátkům novodobých měšťanských salonů v Praze, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s.139-146.

PEŠKOVÁ Jaroslava, Salony jako místo setkání, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s.9-11.

POKLUDOVA Andrea Emancipovaná a přesto nešťastná. Sebereflexe začínající učitelky z počátku 20.století, In: Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie : (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)/ Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006 s. 363-372.

SCOTT Joan W., Gender: A Useful Category of Historical Analysis, In: The American Historical Review 91, č. 5, New York 1986.

SECKÁ Milena, Korespondence Josefy Křížkové-Náprstkové, In: ČADKOVÁ Kateřina, LENDEROVÁ Milena, STRÁNÍKOVÁ Jana (eds.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie, Pardubice 2006. s.547-556.

SRŠEŇ Lubomír, Pražský salon u Palackých a Riegrových, In: LORENZOVÁ Helena, ed. PETRASOVÁ Taťána, ed. Salony v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 18. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 12.-14. března 1998, Praha 1999, s.93-107.

TINKOVÁ Daniela, „Oddělené sféry“ – tradiční polarita nebo dědictví 19. století ?, In: ŘEPA Milan (ed.), 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly, Praha 2008, s. 458-470.

TINKOVÁ Daniela, Tělo – věda – historie. K formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě, In: NODL Martin, TINKOVÁ Daniela (eds.), Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 13-53.

TINKOVÁ Daniela, „Žena“ – prázdná kategorie? Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století, In: ČADKOVÁ Kateřina, LENDEROVÁ Milena, STRÁNÍKOVÁ Jana (eds.), Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie, Pardubice 2006, s. 19-32.

TINKOVÁ Daniela, Tělo – věda – historie. K formování „moderního“ těla v historiografii a novověké vědě, In: NODL Martin, TINKOVÁ Daniela (eds.), Antropologické přístupy v historickém bádání, Praha 2007, s. 13-53.

VELEK Ladislav, Der" erste weibliche Abgeordnete der Habsburgermonarchie im Böhmischem Landtag 1912, In: Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften 26, č. 2, 2015, s. 41-69.

VOSAHLIKOVA Pavla, Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích, In: PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, s. 357-362.

ZENON DAVIS Natalie, Women's history in Transition. The European Case, In: Feminist Studies 3, č. 3,4 1976, s. 83-103.

9.2 Sekundární literatura – monografie a akademické práce

ABRAMSOVÁ Lynn, Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918, Brno 2005.

BAHENSKÁ Marie ed., MALÍNSKÁ Jana, ed., Ženy a politika: (1890-1938), Praha 2014.

BAHENSKÁ Marie, HECZKOVÁ Libuše a MUSILOVÁ Dana. Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: o ženské práci. České Budějovice 2017.

BAHENSKÁ Marie, Počátky emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století, Praha 2005.

BLAU Francine, FERBER Mariane, The Economics of Women, Men and Work, New Persey 1992.

BOURDIE Pier, Nadvláda mužů, Praha 2000.

BUREŠOVÁ, Jana. Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc 2001.

BUTLER Judith, SCOTT Joan W. (eds.), Feminists Theorize the Political, New York 1992.

CIBULKA Pavel, ed., Politické programy českých národních stran v letech 1860-1890, Praha 2000.

DOWNS Laura, Writing Gender History. London 2004.

ELSHTAINOVÁ Jean Beatke, Veřejný muž, soukromá žena, Praha 1999.

ENGELS, Fridrich. Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu. Praha 1979.

FOUCAULT Michel, Archeologie vědění, Praha 2002.

FOUCAULT Michel, Dějiny sexuality, Praha 1999–2003.

FOUCAULT Michel, Zrození biopolitiky. Kurz na College de France (1978-1979), Brno 2009.

HARNA Josef ed, Politické programy českého národního socialismu 1897-1948, Praha 1998.

HOFFMANNOVÁ Eva, Karel Slavoj Amerling, Praha 1982.

HONZÁKOVÁ Albína, Československé studentky let 1890-1930: almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou, Praha 1930.

HORSKÁ Pavla, Naše prababičky feministky, Praha 1999.

JANÁČKOVÁ Jaroslava, Božena Němcová: příběhy - situace – obrazy, Praha 2007.

KALINOVÁ Alena, NOVÁKOVÁ Lenka, Dcerám českým--: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920, Brno 2007.

KAPLAN Karel, Politický proces s Miladou Horákovou a spol.: komentované dokumenty, Praha 2019.

KOCIAN Jiří, Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika. Brno 2002.

KOCIAN Jiří, DEVÁTÁ Markéta, ed., 1948: únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti, Praha 2011.

KOPIČKOVÁ Božena, Historické prameny k studiu postavení ženy v české a moravské středověké společnosti, Praha 1992.

KOŘALKA Jiří, Zvolení ženy do českého zemského sněmu roku 1912. Žena v dějinách Prahy, Praha 1996.

KOVÁŘ Štěpán Ivan, Kosmická proletářka Luisa Landová-Štychová, Sezimovo 2015.

LANDES Joan B.(ed.), Feminism, the Public and the Private, Oxford 1998.

LENDEROVÁ Milena, K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století, Praha 1999.

LOVČÍ Radovan, Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce, Praha 2007.

MALÍNSKÁ Jana, "My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa, Praha 2013.

MALÍŘ Jiří a Pavel MAREK, Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004, Brno 2005.

MEAD Margaret, Male and Female: A study of the sexes in a changing World, London 1949.

MORGAN Lewis Henry, NAHODIL Otakar, Pravěká společnost: neboli výzkumy o průběhu lidského pokroku od divoštví přes barbarství k civilizaci, Praha 1954.

MUSILOVÁ Dana, Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939, České Budějovice 2007.

OAKLEY Ann, Pohlaví, gender a společnost, Praha 2000.

OATES INDRUCHOVÁ Libora, Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení, Praha 1998.

PINCHBECK Ivy, Women workers and the Industrial Revolution, 1750-1850, London 1969.

PTÁČKOVÁ Kateřina, ed., LENDEROVÁ Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ Jana, ed. Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006), Pardubice 2006.

RAAB Inge, Antonie Reis - Bohuslava Rajska-Celakovska (1817-1852): ein Frauenleben zur Zeit der tschechischen nationalen Wiedergeburt, Berlin 2007.

RYCHLÍK Jan, 1918: rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československa, Praha 2018.

RYNEŠ Václav, České politické stranictví a jeho vývoj od 19. století, Praha 2013.

SCOTT Joan W., Feminism and History, New York 1996.

SCOTT Joan W., Gender and the Politics of History, New York 1999.

SECKÁ Milena, Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti, Praha 2012.

SEKYRKOVÁ Milada, ed. Minerva 1890-1936: kronika prvního dívčího gymnázia v habsburské monarchii, Praha 2016.

SCHELLE Karel; TAUCHEN Jaromír, Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů, Ostrava 2012.

SLEČÁLEK Ondřej, Ženy v českém anarchistickém hnutí do první světové války. Přímá cesta 4, 2003.

SMĚŘIČKOVÁ Helena, První české dívčí gymnázium 1890-1990: sborník ke 100. výročí založení, Praha 1990.

ŠNOR Radomil, SEJCHLOVA Irena, Právní dějiny, Horšovský Týn 1996.

ŠOLLE Zdeněk, Vojta Náprstek, Praha 1994.

TŮMA Jiří, Bohuslav Vrbenský, Ústí nad Labem 1980

UHROVÁ Eva, České ženy známé a neznámé, Praha 2008.

VOŠAHLÍKOVÁ Pavla a kol., Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace, Praha 2010.

WAGNEROVÁ Alena, Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm, Praha 2017.

Diplomová práce (Mgr.), LANGKRAMEROVÁ Tereza, Karla Máchová: podněty feminizmu k rozvoji moderních sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta, Katedra sociologie, Praha 2002. Vedoucí práce: Renata Wohlgemuthová.

Disertační práce (PhDr), BARŠOVÁ Andrea, Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav politologie, Praha 2015. Vedoucí práce: Doc. PhDr. Ing. Ondřej Císař, PhD.

9.3 Online zdroje

Disertační práce, PhDr. Jana Malínská, České ženské hnutí v zápase o politické zrovnoprávnění žen. Role spolků a politických stran v letech 1890–1914, Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta, Ústav českých dějin Historické vědy – české dějiny, Praha 2007 práce, online:

[file:///C:/Users/stepk/Downloads/IPTX_2005_2_11210_0_116714_0_109147%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/stepk/Downloads/IPTX_2005_2_11210_0_116714_0_109147%20(1).pdf)

<https://citaty.net/citaty/15142-karel-capek-politika-stran-nebude-nikdy-politika-zen-zeny-tez/>

Národní fronta žen, [online]. Feminismus.cz [cit. 02.4.2019]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/narodni-fronta-zen>

PINCHBECK Ivy, Women workers and the Industrial Revolution, 1750-1850 [online], London 1969 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=1460900>.

VORLÍČEK Petr, Anenské patenty před 101 lety rozpustily český zemský sněm, PSP 2014 [cit. 2019-07-02]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=6716>

9.4 Archivní prameny netištěné

ABS, f. 310 str. 73-136, Zeminová.

AČSSD Praha, fond: ČSSD (1874-1921), K. 12, Rezoluce sociálně demokratických žen.

Moravský zemský archiv Brno, fond Policejního ředitelství Brno, Spolky 1851 -1958, karton 3301, stanovy.

NA Praha, fond KSČ-úv 1921-1945, karton 83, Návrh říšské agitační komise v ČSR ku světové konferenci žen v Moskvě (1924).

NA Praha, fond ŽNR, karton 22, Pojišťovací odbor 1933-1940, 15. schůze předsednictva ŽNR z 23.4.1936

NA Praha, fond ŽNR, karton 3, prohlášení

9.5 *Prameny archivu PSP*

https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1147_00.htm

https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0043_00.htm

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/015schuz/s015001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/016schuz/s016001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/017schuz/s017001.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021007.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/136schuz/s136001.htm>

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1377_00.htm

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/ch.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/pe.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/rc.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/vybory.htm>

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/284schuz/s284001.htm>

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0230_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0248_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0282_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0642_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0756_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1042_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1431_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1444_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1476_00.htm

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2261_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2526_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2710_00.htm
[http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3245_00.htm;](http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3245_00.htm)
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/128schuz/s128001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/246schuz/s246001.htm>
http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T4208_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4817_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4867_00.htm
<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/vybory.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/028schuz/s028001.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/s101007.htm>
<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/086schuz/s086001.htm>
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0239_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0391_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0769_01.htm
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0846_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1176_00.htm
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1797_01.htm
<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/192schuz/s192001.htm>
http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2718_00.htm
<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/JB.HTM>
<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=3425&org=295>
<http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=4651&org=296>
<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/va.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/z.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/rejstrik/jmenny/zb.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/vecny/index.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/020schuz/s020001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/052schuz/s052004.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/060schuz/s060001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/083schuz/s083001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0044_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0061_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0150_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0153_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0760_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0221_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0331_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1643_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0514_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0829_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1342_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1555_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1584_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1765_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1648_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1838_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2337_00.htm

https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2781_00.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/kd.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/ma.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/pf.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/029schuz/s029001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/030schuz/s030001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/121schuz/s121001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/176schuz/s176001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/242schuz/s242001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/195schuz/s195001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/202schuz/s202001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/246schuz/s246001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0267_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0633_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0694_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0698_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0891_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1008_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3805_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1095_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1292_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1366_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1465_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1579_00.htm

https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2558_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1476_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2097_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t2262_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3169_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3206_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3726_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3748_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3821_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T4300_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4317_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4748_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4824_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5040_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5278_00.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/registrik/jmenny/kb.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/registrik/jmenny/kb.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/registrik/jmenny/kf.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/registrik/jmenny/la.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/registrik/jmenny/pb.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/registrik/vybory.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/047schuz/s047001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/071schuz/s071001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/111schuz/s111001.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/111schuz/s111004.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/124schuz/s124001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/157schuz/s157001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/174schuz/s174001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/174schuz/s174005.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/184schuz/s184001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/196schuz/s196001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/209schuz/s209001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0218_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0219_00.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/019schuz/s019001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0334_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0429_00.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/036schuz/s036001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0520_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0523_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0523_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0528_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0535_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0613_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0663_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1122_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1122_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1612_00.htm

https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0566_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1699_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1707_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1847_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2025_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2121_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t2122_01.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/kh.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/a.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/md.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/tc.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/zb.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/002schuz/s002001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/007schuz/s007001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/213schuz/s213001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/325schuz/s325001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/326schuz/s326001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/360schuz/s360001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0107_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0209_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0211_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0324_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1035_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1176_00.htm

https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1390_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1646_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1668_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1679_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2166_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2211_01.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/263schuz/s263001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2350_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2501_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2670_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t2852_01.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/index.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/JB.HTM>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/za.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/ZB.HTM>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/004schuz/s004001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/027schuz/s027001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/040schuz/s040003.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/080schuz/s080001.htm>
https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0044_01.htm
https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0303_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0417_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0466_00.htm

https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0710_00.htm
https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0944_00.htm
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/u.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/z.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/jmenny/z.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/rejstrik/jmenny/z.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/rejstrik/vybory.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/021schuz/s021001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/025schuz/s025001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/036schuz/s036001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/043schuz/s043001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/005schuz/s005001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/027schuz/s027001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/028schuz/s028001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/080schuz/s080001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/085schuz/s085001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/086schuz/s086001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/093schuz/s093001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/096schuz/s096001.htm>
<https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/113schuz/s113001.htm>

https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t0439_00.htm

<https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=6716>

<https://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?org=285>

<https://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=289&p1=A&p2=%C1>

9.6 *Tištěné legislativní prameny*

Dekret č. 74/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky ze dne 3.10.1945, Dekret o reaktivaci a o opětovném ustanovení provdaných žen ve veřejné službě. In: Stejnopis sbírky zákonů a nařízení republiky Československé, Částka 34, 1945.

Nařízení č. 252/1933 Sb. Vládní nařízení o úsporných opatřeních personálních. In: Sbíрка zákonů, 28. 12. 1933, částka 76.

Nařízení č. 362/1919 Sb. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 27. června 1919, jímž se provádí zákon ze dne 22. května 1919, č. 320 Sb. z. a n., o změnách ustanovení občanského práva o manželském právu. In: Sbíрка zákonů 5.7. 1919.

Nařízení č.15/1920 Sb. Nařízení, jímž se zřizuje stálý poradní sbor pro boj proti pohlavním nemocem a prostituci, In: Sbíрка zákonů 10.1.1920, částka 2.

Ústava republiky Československé z roku 1920, Praha 1992.

Zákon č. 171/1924 Sb., Zákon ze dne 3. července 1924 o částečném zákazu námezdného kojení, In: Sbíрка zákonů, 28.7.1924, částka 85.

Zákon č. 205/1920 Sb. Nařízení o úpravě hmotných poměrů učitelek státních mateřských škol na Slovensku In: Sbíрка zákonů, 13.4. 1919, částka 43.

Zákon č. 241/1922 Sb. Zákon ze dne 11. července 1922 o potírání pohlavních nemocí, In: Sbíрка zákonů, 22. 8. 1922.

Zákon č. 252/1923 Sb. Zákon ze dne 20. prosince 1923, jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 17. února 1922, č. 75 Sb. z. a n., upravujícího organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé. In: Sbíрка zákonů 31.12.1923.

Zákon č. 29/1920 Sb. Zákon o úpravě pracovních a mzdových poměrů domácí práce, In: Sbíрка zákonů 17.1.1920, částka 5.

Zákon č. 330/1938 Sb. znění účinné od 17. 12. 1938 do 8. 6. 1948 330 Ústavný zákon zo dňa 15. decembra 1938 o zmocnení ku zmenám ústavnej listiny a ústavných zákonov republiky Česko - Slovenskej a o mimoriadnej moci nariadení, In: Částka 110/1938 Sbíрка zákonů a nařízení státu česko-slovenského, s. 1205.

Zákon č. 455/1919 Sb. Zákon, kterým se zrušuje celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských (měšťanských) v republice Československé Pozn.: Zákon má zpětnou platnost od 01.11.1918.In: Sbírnka zákonů, 7.8.1919, částka 93.

Zákon č. 50/1923 Sb., Zákon ze dne 19. března 1923 na ochranu republiky, In: Sbírnka zákonů, 8. 4. 1923.

Zákon č.274/1919 Sb. Zákon, jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských).In: Sbírnka zákonů, 5.6.1919, částka 59.

9.7 Tištěné knižní prameny a brožury do roku 1960

AMERLING Karel, MERHOUT Cyril, ed. Dějiny první hlavní české školy a kursu učitelského, Zábřeh 1908.

Byli jsme a budem ...: [Programové referáty ze sjezdu zastupitelstva československé strany národně socialistické, konaného ve dnech 8. a 9. prosince 1945 v Praze]. Praha 1946.

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ Marie, Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky, Praha 1892.

DRCHALOVÁ-LANGROVÁ Vlasta, Městská vyšší dívčí škola v Praze: o jejím vzniku a vývoji, Praha 1938.

GEISLLOVÁ Irma, Sluší ženám míchat se do politiky, In: Ženské listy 6, č.7, 1878.

HAJN Antonín, Žena a veřejný život, In: Ženská otázka v letech 1900-1920. Praha 1939, s.27-28.

HOLEČKOVÁ Jelena, Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách, dopisech a denících, Praha 1940.

HONZÁKOVÁ Anna, Anna Bayerová 1853-1924, První české lékařka ve Švýcarech. Praha 1937.

CHLEBORÁD František Ladislav, Pomoc chudým dělníkům!: jak se dá za nynějších poměrů nejsnadněji zjednatí?, Praha 1868.

JELÍNEK Edvard, Honorata z Wiśniowských Zapová: zápisky z rodinné korespondence a vlasteneckých vzpomínek, Praha 1894.

JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Rodinné právo, Praha: Ústřední výbor žen sociálně demokratických, 1933.

KARPÍŠKOVÁ Betty Novelisace trestního zákona. Potratové paragrafy, Praha 1933

KARPÍŠKOVÁ Betty, JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ Marie, Novelisace trestního zákona: potratové paragrafy, Praha 1933.

KARPÍŠKOVÁ Betty, Žena a socialism. Přednášky socialistické školy Dělnické akademie, Praha 1922.

KRÁSNOHORSKÁ Eliška, Ženská otázka česká, Praha 1881.

LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, POLÁK František a URBAN Jan, Pomozte!: brožura pro budovatele Rudé pomoci. nákladem Ústředního výboru Mezinárodní Rudé Pomoci v Československu, Praha 1927.

LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, Pomoc proletářským dětem, Praha 1927.

LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, Sociálně-revoluční význam 14. října 1918, Praha 1935.

LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ Luisa, Výchova dětí v bezvěrecké rodině. I. vydání, Praha 1947.

LAUERMANNOVÁ-MIKSCHOVÁ Anna, RIEDLBAUCHOVÁ Tereza, ed., FARKOVÁ Eva, ed., Z deníků Anny Lauermannové-Mikschové, Praha 2014.

LUŽICKÁ Věnceslava, Co sluší a nesluší: příspěvek k dívčí výchově, Praha 1893.

LUŽICKÁ Věnceslava, Činnost ženy v domácnosti, Přednášky spolku Domácnost, Praha 1886; Krásnohorská Eliška, Ženské listy 3, č.8,1875

MÁCHOVÁ Karla, Ženskému proletářskému dorostu, Praha 1909.

MALÁ Anna, KŘENOVÁ Anna, Program organizace a taktika komunistických žen, Praha 1921.

MASARYK Tomáš Garrigue, ed. et al. Declaration of independence of the Czechoslovak nation by its provisional government: October 18th 1918 = Prohlášení nezávislosti československého národa zatímní vládou československou: 18. října 1918, Praha 1933.

MASARYK Tomáš Garrigue, o ženě: několik poznámek o práci československých žen, Praha 1930.

MATERNOVÁ Pavla, Češka, Praha: Ústř. spolek českých žen, 1907.

MILL John Stuart, On liberty, London 1859.

NOVÁKOVÁ Teréza, Ze ženského hnutí, Praha 1912.

NOVÁKOVÁ Teréza, Ženský klub český v Praze, Přednáška, Praha: Komitét pro zřízení ženského klubu, 1902.

Padesát let činnosti sestry Fráni Zeminové. Ústřední jednota žen čs. strany národně socialistické, Praha 1947.

PEROUTKA Ferdinand, Budování státu I., Praha 1921, s.13.

PLAMÍNKOVÁ Františka, o právu žen na výdělečnou činnost, Praha 1934.

PLAMÍNKOVÁ Františka, Žena v demokracii: řeč pronesená v cyklu přednášek o demokracii ... , Praha 1924.

Protokol III. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 26.-28. září 1925. 2. vyd., Praha 1967.

RETTIGOVÁ Magdalena Dobromila, Arnošt a Bělinka: Povídka od Magdaleny Rettigové, 6. vyd. Praha 1879.

SLAVÍKOVÁ Marie, Almanach. Ženské studium na českých školách středních a vysokých, Praha 1917.

STRÁNSKÁ-ABSOLONOVÁ Olga, Ženská otázka s hlediska pokrokového, Brno 1909.

Sv. Pavel Ef 5. 23.

Svaz katolických žen a dívek, Stanovy Svazu československých katolických žen a dívek, Praha 1931.

SVĚTLÁ Karolina, Z literárního soukromí, Praha 1959.

ŠANTRŮČEK Bohuslav, Českoslovenští národní socialisté včera a dnes, Praha 1946.

ŠANTRŮČEK Bohuslav, ed. Buřiči a tvůrci: vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy: 1897-1947, Čs. strana národně socialistická, Praha 1947.

ŠANTRŮČEK Bohuslav, Statečná žena, Ústřední výkonný výbor Svazu československé mládeže socialistické, Praha 1932.

ŠIMÁČEK, František, Kuchařská kniha: sbírka vyzkoušených jídelních předpisů, Praha 1891.

ŠMEJCOVÁ Milena, Dílo Fráni Zeminové, In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická. Praha 1947.

TUMLÍŘOVÁ Marie, Úkoly a cíle Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen uvnitř státu, In: Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen. Vznik a program, Praha 1927.

TŮMOVÁ Marie, Pro volební právo žen, Královo Pole u Brna 1911.

Výroční zpráva Ženského výrobního spolku českého v Praze. Ženský výrobní spolek český, Praha Ženský výrobní spolek český v Praze, 1872-1940.

WIEDERMANNOVÁ Zdenka, Pro ženské gymnázium na Moravě, Ženský obzor 1, č. 1 Praha 1900.

WOLLSTONECRAFT Mary, Obrana práv žen, Praha 1904.

ZEMINOVÁ Františka, Když jsme začínaly. In: Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. Památník k padesátému výročí svého vzniku 1897–1947 vydala Československa strana národně socialistická. Praha 1947, str. 32.

9.8 Články a periodika do roku 1960

BAJEROVÁ Anna. První lékařka v Curychu, In: Ženské listy 3, č.7, 1876. s. 37-38.

Dělnické listy 1, č.16, červen 1872.

Dělnické listy 1, č.5, leden 1872.

Dělnické listy 3, č.3, únor 1880. Práce žen I.

Květy 10, č. 27, 1843.

LUŽICKÁ Věnceslava, Žena ve svém povolání, In: Ženský svět, Praha 1872, s. 80-84.

Moravská žena 3, 7.1 1921, Ženy na jakých spočívá štěstí národa, s. 3.

MRSKOŠOVÁ Anna, Emancipované zemědělské ženy, In: Ženská rada 9, č. 2, 1933, s. 28-31.

Národní listy 30,12.2.1890. Text petice.

Národní listy 32, 19.1 1892. Žena vzdělaná či učená?

Polední list 13, Leden, Praha 1939.

Právo lidu 39, č. 89, 13. dubna 1930.

Ženské listy 34, č.12, 1906.

Ženské listy 40, č. 12, 1912, Ženy ve sněmu.

Ženský list 17, č.31, s. 1-2, 30.7. 1908.

Ženský list 5, č. 24, leden 1896.

Ženský obzor 1, č. 1, Praha 1900.

Ženský obzor 1, č. 6, Praha 1900.

Ženský obzor 4, č.1, Praha 1904

10 Seznam příloh

10.1 Tabulky

Tabulka 1: Počet poslankyň v jednotlivých volebních obdobích za jednotlivé parlamentní strany

Tabulka 2: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1918-1920

Tabulka 3: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1920-1925

Tabulka 4: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1925-1929

Tabulka 5: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1929-1935

Tabulka 2: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1935-1939

Tabulka 7: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1946-1948

10.2 Grafy

Obrázek 1 Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně

Obrázek 2 Průměrná aktivita poslankyň ve sněmovně

Obrázek 3 Procentuální zastoupení ženské problematiky

10.1 Tabulky

Tabulka 3: Počet poslankyň v jednotlivých volebních obdobích za jednotlivé parlamentní strany

	ČSNS	ČSSD	RSZML	KSČ	ČLS	ND	DSAP	KSS	DS	SNJ	NSP	CELKEM
1918-1920⁵²²	2	3	2	XXX		2	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	9
1920-1925	4	4	1		1	2	3	XXX	XXX	XXX	XXX	15
1925-1929	2	1	1	3			2	XXX	XXX	XXX	XXX	9
1929-1935	3	1	2	3		1	2	XXX	XXX	XXX	XXX	12
1935-1938	3	1	2	2			1	XXX	XXX	XXX	XXX	9
1939	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	XXX	5	1	6
1945-1946	5	3	XXX	6	2	XXX	XXX	2	1	XXX	XXX	19
1946-1948	8	3	XXX	12	2	XXX	XXX	1	1	XXX	XXX	27

XXX – STRANA V TOMTO OBDOBÍ NEBYLA SOUČÁSTÍ POSLSNĚMOVNY NEBO NEEEXISTOVALA

⁵²² Alice Masaryková nastoupila jako reprezentant Slovenska

Tabulka 4: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1920-1925

Poslankyně 1918-1920	Počet iniciativních návrhů celkem	Procentuální zastoupení ženské problematiky⁵²³	Počet vystoupení v plénu sněmovny
Božena Ecksteinová-Hniličková ČSSD	9	39%	4
Irena Káňová ČSSD	0		0
Luisa Landová-Štychová ČNS	9	69%	4
Alice Masaryková	3	80%	2
Anna Chlebounová RSZML	1	0%	0
Františka Zeminová ČNS	15	42%	4
Ludmila Zatloukalová-Coufalová RSZML	0		0
Božena Viková-Kunětická ND	5		0
Eliška Purkyňová ND	1		0
Františka Kolaříková (ČSSD)	0	100%	1
Celkem	43	55	15

⁵²³ Procentuální zastoupení ženské problematiky je pro účely práce vypočítáváno z tištěných návrhů předkládaných poslankyněmi a jejich projevů ve sněmovně.

Tabulka 5: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1920-1925

Poslankyně 1920-1925	Počet iniciativních návrhů celkem	% ženské problematiky	Počet vystoupení v plénu sněmovny
Anna Chlebounová RSZML	2	75%	2
Betty Karpíšková ČSSD	3	70%	7
Anna Malá ČSSD	4	50%	8
Luisa Landová-Štychová ČNS	11	47%	3
Ludmila Pechmanová-Klosová ČNS	8	33%	7
Otilie Podzimková ČNS	1	75%	3
Eliška Purkyňová ND	7	59%	10
Josefa Rosolová ND	1	29%	6
Augusta Rozsypalová ČSL	1	67%	5
Františka Skaunicová ČSSD	1	0%	2
Anna Sychravová ČSSD	6	64%	5
Františka Zeminová ČNS	13	20%	8
Marie Deutsch DSAP	18	22%	9
Fanni Blatny DSAP	17	32%	5
Irene Kirpal DSAP	18	36%	10
Celkem	111	54%	90

Tabulka 6: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1925-1929

Poslankyně 1925-1929	Počet iniciativních návrhů celkem	% ženské problematiky	Počet vystoupení v plénu sněmovny
Irene Kirpal DS	9	6%	9
Fanni Blatny DS	12	33%	6
Anna Chlebounová RSZML	0	0%	1
Betty Karpíšková ČSSD	4	33%	8
Ludmila Pechmanová-Klosová ČSNS	8	33%	7
Luisa Landová-Štychová KSČ	8	8%	16
Gizela Kolláriková KSČ	0	0%	2
Františka Zeminová ČNS	28	5%	9
Marie Vobecká KSČ	1	15%	6
Celkem	69	15%	58

Tabulka 7: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1929-1935

Poslankyně 1929-1935	Počet iniciativních návrhů celkem	% ženské problematiky	Počet vystoupení v plénu sněmovny
Anežka Hodinová-Spurná KSC	4	26%	27
Elvira Kuhnová KSC	3	0%	3
Ludmila Pechmanová-Klosová (ČSNS)	5	46%	6
Marie Jurnečková-Vorlová (ČSSD)	1	57%	6
Anna Mrskošová (republ.)	0	100%	1
Ing. Dr. Marie Tumlířová (republ.)	0	0%	1
Milena Šmejcová (ČSNS)	3	60%	2
Marie Valášková (KSC)	0	0	0
Anna Vetterová-Bečvářová (ND)	1	83%	5
Františka Zeminová (ČSNS)	10	11%	8
Fanni Blatny (DSAP)	4	44%	5
Irene Kirpal (DSAP)	0	50%	4
Celkem	31	43%	68

Tabulka 8: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1935-1939

Poslankyně 1935-1939	Počet tištěných návrhů celkem	% ženské problematiky	Počet vystoupení v plénu sněmovny
Anežka Hodinová-Spurná (KSČ)	2	43%	5
Božena Machačová-Dostálová (KSČ)	0	0%	2
Irene Kirpal (DSAP)	8	50%	2
Anna Mrskošová (republ., pak SNJ)	2	17%	4
Marie Jurnečková-Vorlová (ČSSD, pak NSP)	3	60%	2
Milena Šmejcová (ČSNS, pak SNJ)	0	0%	2
Františka Zeminová (ČSNS, pak SNJ)	3	17%	3
Ing. Dr. Marie Tumlířová (republ., pak SNJ)	3	57%	4
Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS, pak SNJ)	1	0%	3
Celkem	17	27%	27

Tabulka 9: Agenda jednotlivých poslankyň ve funkčních obdobích mezi lety 1946-1948

Poslankyně 1946-1948	Počet tištěných návrhů celkem	% ženské problematiky	Počet vystoupení v plénu sněmovny
Anežka Hodinová-Spurná (KSČ)	2	67%	4
JUDr. Milada Horáková (ČSNS)	5	18%	6
Růžena Hrbková (ČSNS)	0		0
Ing. Ludmila Jankovcová (ČSSD)	2	50%	2
JUDr. Helena Koželuhová-Procházková (ČSL)⁵²⁴	0		0
Matilda Kulichová-Sutórisová (DS)	0	67%	3
Běla Pažoutová (ČSSD)	2	60%	3
Anna Jungwirthová (ČSSD)	3	62%	10
Antonie Kleinerová (ČSNS)	0	75%	4
Božena Macháčová-Dostálová (KSČ)	1	80%	4
Olga Maršálová (KSČ)⁵²⁵	0		0
Pavla Šimonková (KSČ)	2	75%	2
Růžena Skřivanová (ČSNS)⁵²⁶	0		0
Barbora Škrlantová (KSČ)	4	14%	3
Milena Šmejcová (ČSNS)	0	50%	4
Marie Švermová (KSČ)	1	25%	3
Ludmila Weberová (KSČ)	5	13%	3
Marie Trojanová (KSČ)	1	50%	3
Marie Trojanová (ČSL)	2	25%	6
Mária Turková (KSS)	0	50%	4

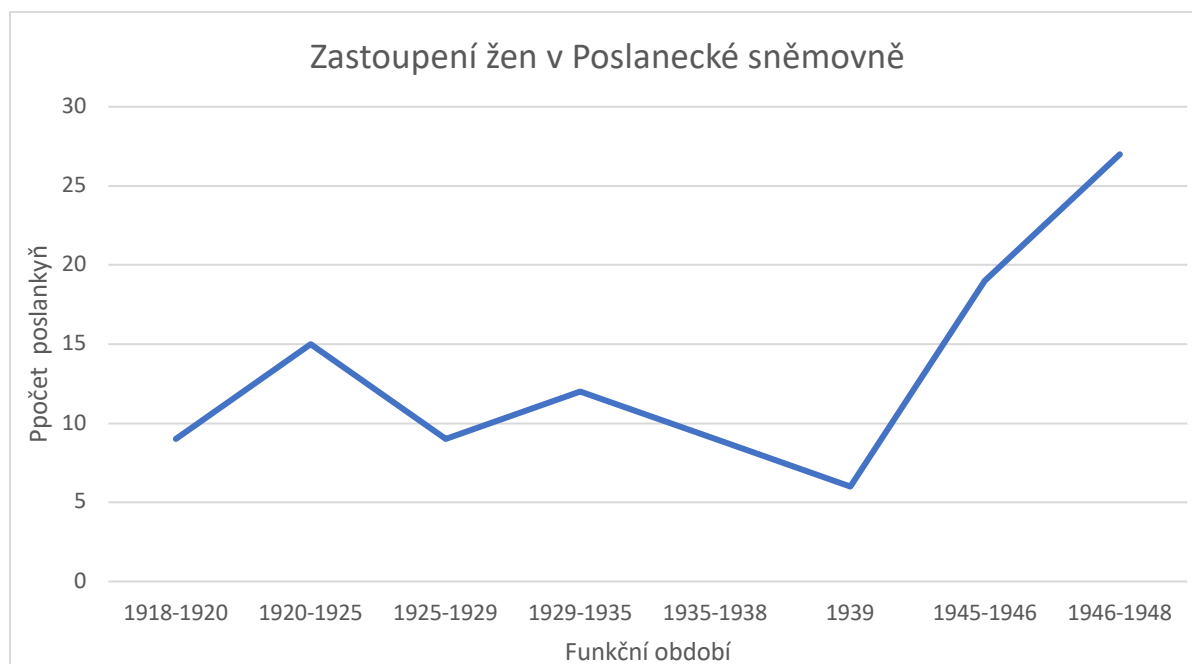
⁵²⁴ Slib nesložila a vzdala se mandátu

⁵²⁵ Slib nesložila a vzdala se mandátu

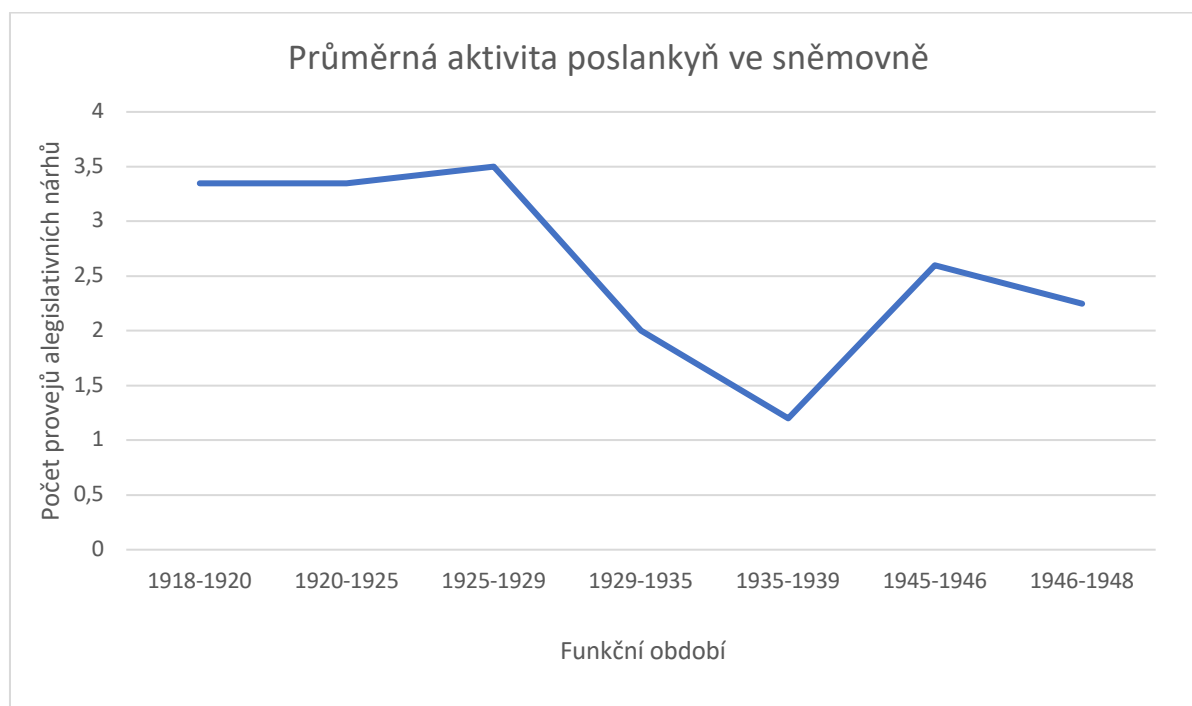
⁵²⁶ Slib nesložila a vzdala se mandátu

Františka Zeminová (ČSNS)	1	50%	3
Helena Zimáková (KSČ)	2	40%	3
Matylda Synková (KSČ)	2	100%	1
Marie Syrovátková-Palečková (KSČ)	2	100%	0
Jarmila Uhlířová (ČSNS)	7	27%	4
Eliška Ullrichová (KSČ)	1	100%	1
Jaromíra Žáčková-Batková (ČSNS)	3	25%	5
Celkem	43	75%	81

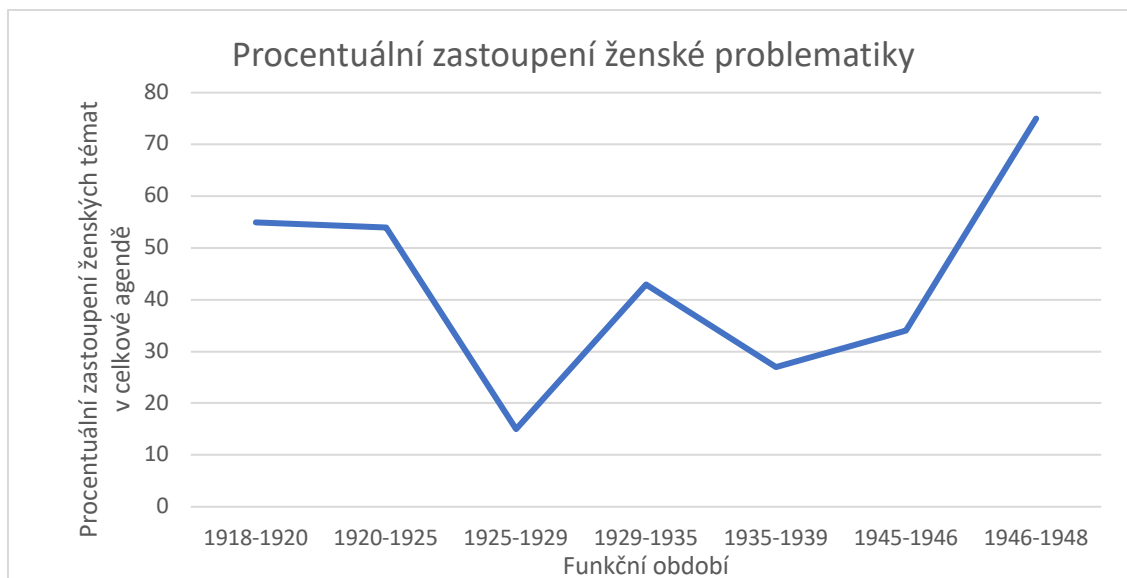
10.2 Grafy

Obrázek 4 Zastoupení žen v Poslanecké sněmovně

Obrázek 5 Průměrná aktivita poslankyň ve sněmovně

Obrázek 6 Procentuální zastoupení ženské problematiky

